

TAMPEREEN YLIOPISTO

Raila Hänninen

VALAISTUMISIA TUNNELIN PÄÄSSÄ

Japanilaisten uususkontojen suosiosta Aum Shinrikyōn junailuihin

Yleisen historian pro gradu -tutkielma

Tampere 2007

Tampereen yliopisto

Historiatieteen laitos

HÄNNINEN RAILA: Valaistumisia tunnelin päässä. Japanilaisten uususkontojen suosioista Aum Shinrikyōn junailuihin

Pro gradu -tutkielma, 92 s.

Yleinen historia

Helmikuu 2007

Toinen maailmansota jälkiseurauksineen mullisti Japania monin eri tavoin, vaikka teollistuminen ja länsimaisten innovaatioiden omaksuminen olikin käynnistynyt jo 1800-luvulla. Sodan hävitysten keskeltä Japani nousi muutamassa vuosikymmenessä teknologian ja talouden jättiläiseksi. Kaupungistuminen, vaurastuminen sekä lisääntyvä teollisuus ovat leimanneet toisen maailmansodan jälkeistä japanilaista yhteiskuntaa. Yhteiskunnan rakenteiden muuttuessa myös tavallisten ihmisten elämä luonnollisesti muuttui. Edessä oli muutto maaseudun rauhasta kiivastempoiseen kaupunkielämään. Uudessa tilanteessa ihmiset hakivat turvaa uskonnosta: perinteisten uskontojen rinnalle alkoi toisen maailmansodan jälkeisen modernisaation seurauksena syntyä yhä enemmän niin sanottuja uususkontoja. Hyvinvoinnin lisääntyessä ihmisten uskonnolliset tarpeet muuttuivat, eivätkä perinteiset uskonnot pystyneet vastaamaan vanhoilla opeillaan muuttuneeseen kysyntään. Uususkonnot eivät toki ole täysin tyrmänneet perinteisten uskontojen oppeja, vaan ne pikemminkin ovat muokanneet niiden uskomuksia ja tapoja tähän päivään sopiviksi.

Tutkimuksessa tarkastellaan uususkontoja etsimällä niiden suosion syitä yhteiskunnallisista muutoksista. Tarkoitus on kartoittaa toisen maailmansodan jälkeistä yhteiskuntahistoriaa uususkontojen näkökulmasta. Ongelmaa on lähestytty muiden tutkijoiden uususkontoa koskevien tutkimusten sekä uususkontojen jäsenten haastatteluiden ja kirjoitusten pohjalta. Millaisia yhteiskunnan muutoksiin liittyviä syitä on esitetty uususkontojen suosiolle? Toisaalta, mitä syitä ihmiset itse ovat esittäneet liittymiselleen? Uususkonnoista tutkimukseen on valittu Tokion metroiskustaan tunnettu Aum Shinrikyō, joka äärimmäisillä toimillaan on erinomainen esimerkki modernin yhteiskunnan ongelmista. Tutkijoiden esittämiä syitä uususkontojen suosiolle tarkastellaan koulutuksen, työn ja perheen muuttumisen valossa sosiologisen tutkimuskirjallisuuden avulla. Tutkimus rajautuu käsittelemään pääasiassa uudempien uususkontojen vaihetta, joka alkoi 1970-luvun taloudellisen kasvun myötä.

Syitä uususkontojen suosiolle on haettu ihmisten tarpeesta löytää elämäänsä selkeitä uskonnollisia suuntaviivoja. Sodan jälkeen Japani oli tullut risteykseen, jossa tulevaisuutta oli vaikea ennustaa. Aluksi uususkonnot toivat turvaa uudelleenrakennuksen keskelle, kun kaupunkeihin muuttaneiden ihmisten yhteydet vanhoihin maaseututemppeleihin katkesivat. Myöhemmin hyvinvoinnin lisääntyminen on muuttanut ihmisten tarpeita suosia uususkontoja. Materialistinen elämän tarkoitus ei enää välttämättä tyydytä etenkin nuorempia japanilaisia, vaan pelkkään

taloudelliseen hyvään tähtäävästä, vanhempien sukupolvien elämäntyylistä on haluttu luopua. Koulutuksen, työn ja perhe-elämän oravanpyöriin on kaivattu vaihtoehtoja, henkisempää tapaa viettää elämää. Myös Aum Shinrikyō kritisoi modernin yhteiskunnan nykytilaa. Lahkon johtaja Asahara Shōkō on soimannut yhteiskunnan materialistisia arvoja, jotka uhkaavat johtaa Japanin sekä muun maailman tuhoutumiseen. Uususkonnot ovatkin tarjonneet muun muassa henkisillä harjoitteilla – tai jopa maailmanlopun junailemisella – vastauksia elämänsä peruskysymysten äärellä kamppaileville ihmisille. Aum Shinrikyōn kaltaiset uskonnolliset ryhmät ovat lisäksi rekrytoineet hyvin koulutettuja ihmisiä omaan palvelukseensa vapauttaen heidät siten japanilaisen työkulttuurin raadannalta. Myös yliluonnollisten kykyjen oppiminen on houkutelut uususkontojen oppiin etenkin nuoria ihmisiä, jotka eivät ole saaneet uskonnollista opetusta kouluissa. Sosiologiset tutkimukset ovat tukeneet tutkijoiden esittämiä syitä liittyä uususkontojen jäseniksi. Japanilaisessa yhteiskunnassa tavallisten ihmisten kohtalot ovat hautautuneet taloudellisten intressien alle. Kilpailuun perustuvien koulutus- ja työkulttuurien ongelmat ovat heijastuneet myös perhe-elämään, kun perheenjäsenet ovat yrittäneet pitää yllä yhteiskunnan valmiiksi kirjoittamia rooleja joskus jopa viimeiseen hengenvetoon. Kun otetaan huomioon henkistymisen tarpeen lisääntyminen maailmanlaajuisesti, tutkimus on varsin ajankohtainen ja herättää kenties pohtimaan myös oman yhteiskunnan toimintaa ja rakentumista. Vaikka japanilainen yhteiskunta on monessa mielessä ainutlaatuinen muihin maihin verrattuna, ei muualla maailmassa kannata sulkea silmiä japanilaisten ongelmilta, sillä ylilyönneistäkin voi – ja kannattaa – oppia.

SISÄLLYSLUETTELO

I MENOLIPPU VALOISAMPAAN ELÄMÄÄN	1
1. VANHA JA UUSI JAPANI	1
2. PERINTEISISTÄ USKONNOISTA MODERNEIHIN UUSUSKONTOIHIN	6
3. UUSUSKONNOISTA APUA "MATKAPAHOINVOINTIIN"	9
II YHTEISKUNTA UUSILLA RAITEILLA	13
1. YHTEISKUNNAN UUDET SUUNTAOHJEET SODAN JÄLKEEN	13
1.1. Atomipommien tuhkasta miehittäjien puhdistuksiin	13
1.2. Amerikkalaisten sylikoirasta talouden tiikeriksi	16
2. UUSUSKONTOJEN ESTEET VÄISTYVÄT	20
2.1. Uususkontojen läpimurto ja kehitys	20
2.2. Uususkontojen markkinointi ja suosion salaisuus	26
3. AUM SHINRIKYŌ MAAILMANLOPUN JUNAILIJANA	36
3.1. Eräänä päivänä Tokion metrossa	36
3.2. Lahkon historia, ideologia ja toiminta	38
3.3. Aum Shinrikyō tarttuu aseisiin	44
3.4. Aum Shinrikyō modernin japanilaisen yhteiskunnan ilmiönä	48
III ARKIELÄMÄN VAUHTI KIIHTYY	51
1. KOULUTUS JAPANILAISEN YHTEISKUNNAN VAUHDITTAJANA	51
1.1. Japanilaisen koulutuksen historiaa ja ominaispiirteitä	51
1.2. Kilpailua ja kuoppia opintiellä	55
2. TYÖTÄ ILMAN PYSÄHDYKSIÄ	63
2.1. Työn muuttuminen ja kaupungistuminen sodan jälkeen	63
2.2. Aamuyhdeksästä iltayhdeksään	65

3. MODERNI PERHE EKSYSISSÄ	70
3.1. Japanilainen perhe mukana muutoksissa	70
3.2. Huolehtivaisia kotiäitejä, kadonneita isiä ja oirehtivia lapsia	73
IV AIKA VETÄÄ HÄTÄJARRUSTA?	78
1. VAUHTISOKEUTTA MODERNISSA YHTEISKUNNASSA	78
2. UUSUSKONTOJEN RUUHKA-AIKA	81
3. SUUNNAN MUUTOS TARPEEN	83
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	88

I MENOLIPPU VALOISAMPAAN ELÄMÄÄN

1. VANHA JA UUSI JAPANI

*Snow is just falling now, / furu yuki ya
I feel the Meiji era / meiji wa tōku ni
have become the old far-off days / narinikeri¹*

Kuva 1. Akihabaran elektroniikkakeidas, Tokio (2004). Kuva tekijän arkistossa.

Pilvenpiirtäjiä ja riisipeltoja, hi-techia ja kirsikankukkia, bisnesmiehiä ja geishoja. Japani on matkailijan näkökulmasta todellinen ihmema, jossa moderni ja traditionaalisuus elävät ainakin näennäisesti harmonista yhteiselo.² Maan pääkaupunki Tokio on kuin valtava muurahaiskeko täynnä elämää ja kuhinaa: ihmiset asuvat vierivieressä pienissä asunnoissaan, tekevät pitkiä työpäiviä ja kulkevat työmatkat minuutilleen aikataulussa pysyvillä junilla. Yksityistä tilaa on vähän ja metropolin hulinaa pääsee pakoon hetkellisesti vain puistoihin tai

¹ Haiku vuodelta 1936, kirjoittaja Nakamura Kusatao (1901–1983) [<http://www.lib.ehime-u.ac.jp/KUHI/ENG/choshieng.html>]. Nakamura on tullut tunnetuksi yhdessä ryhmänsä kanssa ihmiselämän arkeen ja koettelemuksiin liittyvistä haiku-runoistaan. Vuonna 1936 ilmestyi runokokoelma nimeltä "Choshi", joka sisältää yllä lainatun haikun.

² Traditionaalisella tarkoitetaan perinteiseen maatalouskulttuuriin liittyvää yhteiskuntarakennetta ilmiöineen, kun taas modernilla tarkoitetaan teollistumiseen ja kaupungistumiseen liittyviä ilmiöitä.

tempeleihin. Matkustettaessa hieman Tokion ulkopuolelle maailma muuttuu silminnähdessä rauhallisemmaksi. Junan ikkunasta avautuu riisipeltoa silmäkantamattomiin ja Tokion kaduille tyypilliset ihmismassat ovat harventuneet satunnaisiksi kulkijoiksi. Voisi jopa kuvitella hypänneensä ajassa taaksepäin, ellei sattuisi huomaamaan asemarakennuksien kyljissä seisovia japanilaisille tyypillisiä automaattikaappeja, joissa on tarjolla juotavia virvokkeita, tupakkaa ja pikkusyötävää.

Kuva 2. Meiji-temppelin portti, Tokio (2004). Kuva tekijän arkistossa.

Pelihallien, viihde-elektroniikan ja työnarkomaanien asuttama Tokio ei kuitenkaan ole syntynyt tyhjästä, vaan siellä on nähtävissä yhä kerroksia menneistä vuosisadoista. Rituaalit ja traditiot elävät tiukasti japanilaisten arjessa ja esi-isien muistoa kunnioitetaan eri tavoin. Monessa kodissa on esi-isien muistolle pyhitetty kotialttari – joko shintolainen *kamidana*-alttari (神棚) tai buddhalainen *butsudan*-alttari (仏壇) – ja juhlapäivinä kiireiset japanilaiset vierailevat tempeleillä vanhojen tapojen mukaisesti. Menneiden sukupolvien taitoja vaalitaan edelleen muun muassa harjoittamalla samuraiden taistelutaitoja ja kouluttamalla nuorista tytöistä geishoja³

³ Geishoja koulutetaan muun muassa Tokion Asakusan kaupunginosassa (Jakobson & Sarvimäki 2001, 348).

keskellä vilkasta miljoonakaupunkia. Japanin vanhin ”kansallisurheilu” sumōpaini⁴ on sekin edelleen suuressa suosiossa nykyjapanilaisten keskuudessa. Lukuisat patsaat ja muistomerkit modernin arkkitehtuurin keskellä muistuttavat historian eri käännteistä ja japanilaisten omista juurista. Vaikka historia ja nykyisyys elävät rintarinnan, menneeseen ei kuitenkaan enää ole paluuta.

Kuva 3. Saigō Takamoriin muistomerkki Uenon puistossa, Tokio (2004). Kuva tekijän arkistossa.

Kuva 4. Modernia arkkitehtuuria Odaibassa, Tokio (2004). Kuva tekijän arkistossa.

⁴ Sumōpainin perinteet ulottuvat aina ensimmäiselle vuosituhannelle saakka, vaikkakin nykyinen muoto poikkeaa paljon alkuaajoista (Fält 1999, 29–31).

Aina 1800-luvulle saakka Japani oli eristäytynyt muusta maailmasta oman kulttuurinsa saarekkeeksi. Muiden valtioiden valloitusyrityksiltä suojautuakseen sotilashallitus päätti sulkea 1600-luvulta lähtien maan rajat ja katkaista kontaktit ulkomaailmaan. Ympäröivä meri tarjosi luonnollisen suojan vieraiden kansojen valloitusyrityksiltä. Saarten vuoristoisuus ja vaikeakulkuisuus puolestaan takasivat kylien traditioiden säilymisen lähes muuttumattomana vuosisatojen ajan. Ainoastaan hollantilaisilla oli oikeus käydä säädeltyä kauppaa japanilaisten kanssa ja tiedot ulkomaailmasta rajoittuivatkin hollantilaisten kertomuksien varaan.⁵

Uutiset Kiinan oopiumisodasta (1840–42) otettiin Japanissa kauhulla vastaan, sillä sotilashallitus, *bakufu* (幕府), pelkäsi japanilaisten kokevan saman kohtalon kuin kiinalaiset. Vuonna 1846 Yhdysvaltain hallitus lähettikin sotalaivaston avaamaan keskusteluyhteyden japanilaisten kanssa. Amerikkalaiset joutuivat kuitenkin palaamaan turhautuneena takaisin kotiin, sillä Japani jatkoi itsepäisesti hyväksi kokemaansa eristäytymistaktiikkaa. Kommodori Perryn johdolla amerikkalaiset tekivät uuden lähestymisyhteyden vuonna 1853 tarkoituksenaan käyttää tarvittaessa voimatoimia. Välttääkseen kiinalaisten kohtalon, *bakufu* lopulta päätti solmia vihollisen kanssa sopimuksen, ja amerikkalaisten laivoille avattiin kaksi satamaa. Samanlainen sopimus neuvoteltiin myös Iso-Britannian, Ranskan, Venäjän ja Hollannin kanssa.⁶

Avautumista ulkomaailmalle seurasi *Meiji-restauraationa* (明治維新, 1867–68) tunnettu vallanvaihdos, jossa pitkään syrjässä toiminut keisari tukijoukkoineen suisti luottamuspulasta kärsivän Tokugawa-suvun sotilasjohtajan, *shōgunin* (将軍), sotilashallituksineen pois poliittisen vallan kahvasta. Vallanvaihdosta seuranneen *Meiji-kauden* (1868–1912) uudet johtajat alkoivat heti toteuttaa Japanissa aktiivista uudistuspolitiikkaa. Keisarin hovi muutti Kiotosta uuteen pääkaupunkiin Tokioon. Shintolaisuudesta tuli valtion virallinen uskonto samalla kun buddhalaisia alettiin vainota Tokugawojen liittolaisina. Uudistuspolitiikan tarkoituksena oli Japanin modernisoituminen kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla länsimaiden avulla. Vuonna 1871 vanha läänijärjestelmä lakkautettiin, ja Japani jaettiin uudestaan länsimaiden mallin mukaisesti prefektuureihin. Muita Japanin modernisoitumisen merkkejä olivat

⁵ Fält 1999, 5, 113.

⁶ Fält 1999, 125.

posti ja lennätin, rautatie, yleinen oppivelvollisuus, gregoriaaninen kalenteri ja yleinen asevelvollisuus. Yhteiskunnan säätyerot poistettiin ja maaseutuväestölle myönnettiin elinkeino- ja liikkumisvapaus.⁷

Japani alkoi teollistua 1890-luvulla, vaikkakin suurin osa väestöstä työskenteli edelleen maaseudulla. Japanilaiset kutsuivat maahansa ulkomaalaisia neuvonantajia kaikilta aloilta tarkoituksenaan niin sanotusti ”kuoria kermat päältä”. Länsimaiden matkiminen ei rajoittunut ainoastaan politiikan, talouden tai teknologian uudistamiseen. Pukeutumalla länsimaalaiseksi japanilaiset uskoivat olevansa vakavasti otettavia eurooppalaisten ja amerikkalaisten keskuudessa. Kristinuskon sallittiin länsimaalaisten vaatimuksesta ja samalla lopetettiin myös buddhalaisten vainot. Yhteiskunta alkoi uudistusten myötä politisoitua, kun kansalaiset aktivoituivat omaehtoisesti ryhtymään eri johtajien ympärille puolueiksi. Yhteiskuntaryhmien tasa-arvo ei kuitenkaan vieläkään toteutunut täysin, sillä vain varakkaimmat miehet saivat vaaleissa oikeuden käyttää ääntään. Meiji-kauden uudistuspolitiikan taustalla oli Japanin vahvistaminen, jotta se voisi myöhemmin laajentaa reviiriään. Uudistumisensa jälkeen entistä rautaisempi Japani aloitti aggressiivisen ulkopoliittikan, joka kesti aina toisen maailmansodan loppuun saakka.⁸

Toinen maailmansota jälkiseurauksineen mullisti Japania monin eri tavoin, vaikka teollistuminen ja länsimaisten innovaatioiden omaksuminen olikin käynnistynyt jo 1800-luvulla. Atomipommien tuhkasta Japani nousi muutamassa vuosikymmenessä teknologian ja talouden jättiläiseksi. Nousevan auringon maa uudistui nopealla tahdilla, mikä luonnollisesti muutti myös yhteiskunnan rakenteita melkoisesti. Kaupungistuminen, vaurastuminen, lisääntyvä teollisuus, koulutuksen tehostaminen ja teknologian kehittäminen ovat leimanneet toisen maailmansodan jälkeistä japanilaista yhteiskuntaa. Ulkopuolisen silmin Japanin nouseminen talousjättiläiseksi näyttää menestystarinalta, ja länsimaissa onkin ahkerasti yritetty ottaa mallia japanilaisesta liike-elämästä, koulutuksesta ja teollisuudesta. Japanilaisen yhteiskunnan kehittyminen ja uudistuminen eivät ole kuitenkaan sujuneet täysin mutkattomasti, vaan melko rajuinakin nähtävät muutokset ovat tuoneet mukanaan

⁷ Fält 1999, 127–135.

⁸ Fält 1999, 131–136.

myös ennakoimattomia ongelmia, joiden vakavuus on paljastunut japanilaisille itselleenkin vasta varsin hiljattain.

Yhteiskunnan rakenteiden muuttuessa myös tavallisten ihmisten elämä luonnollisesti muuttui. Perinteisen maanviljelyksen kilpailijoiksi nousivat urbaanit elinkeinot ja ammatit asujaimiston keskittyessä suuriin kaupunkeihin maaseudun sijaan. Edessä oli muutto maaseudun rauhasta kiivastempoiseen kaupunkielämään. Uusi elinympäristö haasteineen herätti turvattomuutta, johon osa ihmisistä haki lohtua uskonnosta. Ajan kuluessa rajuimpien elämänmuutosten tasaannuttua uskonto ei kuitenkaan ole tullut tarpeettomaksi, vaan osa ihmisistä kokee edelleen henkistymisen tarvetta painiessaan arkielämän ongelmiansa kanssa. He tuntevat elävänsä kuin pimeässä tunnelissa, josta ulospääsyä ja valoa etsitään maallisen sekä materialistisen elämän ulkopuolelta. Uskonto on paitsi elänyt tiiviisti mukana yhteiskunnan muutoksissa myös muuttunut itse kulloistenkin tarpeiden ja kysynnän mukaan. Japanilaisen uskonnon muuttuminen onkin synnyttänyt jopa globaalisti tarkasteltuna varsin ainutlaatuisen ilmiön – niin hyvässä kuin pahassakin.

2. PERINTEISISTÄ USKONNOISTA MODERNEIHIN UUSUSKONTOIHIN

Japanin esihistoriallisella ajalla uskonnollinen elämä keskittyi lähinnä luonnonilmiöiden ja vainajien palvomiseen. Riisinviljelijöillä, kalastajilla ja metsästäjillä oli omat rituaaliset perinteensä jumalten suosion takaamiseksi. Henkiolentojen, *kamien* (神), uskottiin olevan kaikkialla elinympäristössä. Ennen buddhalaisuuden saapumista kiinalaisen kulttuurivirtauksen mukana ei uskonnon harjoittamisessa ollut tarvittu nimeä yhdistämään koko alueen uskonnollisia perinteitä yhdeksi kokonaisuudeksi. Buddhalaisuuden tulon myötä 500-luvulla tarvittiin kuitenkin käsite erottamaan aiempi uskonnollinen perinne uudesta. Käyttöön vakiintui buddhalaisen *butsudōn* (仏道; Buddhan tie) rinnalle termi *shintō* (神道; kamintie).⁹

Vuosisatojen ajan buddhalaisuus ja shintolaisuus ovat eläneet rinnakkain saaden vaikutteita toisiltaan. Jo 1300-luvulta lähtien uskontojen välinen raja hämärtyi, kun buddhalaisuus omaksui shintolaisuudesta kameja, samoin kuin shintolaisuus

⁹ Vesterinen 1999, 522–523.

hyväksyi joukkoonsa uusia henkiolentoja buddhalaisuudesta. Kyläyhteisöissä elämän arki häineen ja syntymisineen kuului tavallisesti shintolaisuuden piiriin, kun taas kuolema kohdattiin buddhalaisin menoin. Erään sanonnan mukaan nykyjapanilainen syntyy shintolaisena, avioituu kristittyinä ja kuolee buddhalaisena. Kovin suuria muutoksia perinteisiin ei siis vuosisatojen jälkeenkään ole tullut.¹⁰

Vaikka kansan tasolla uskonnot ovat eläneet jokseenkin rauhallista yhteiseloa, on niitä käytetty poliittisen valtakamppailun välineinä eri aikoina. Tokugawa-kaudella (1603–1867) buddhalaisen temppelein seurakunnan jäsenyys tuli pakolliseksi kaikille ja kristinuskon harjoittaminen kiellettiin.¹¹ Meiji-restauraation myötä entisen sotilashallinnon kukistajat alkoivat puhdistaa shintolaisuutta buddhalaisista vaikutteista. Puhdistuksen tarkoituksena oli vahvistaa keisari Mutsuhiton valtaa esittämällä tämä shintolaisen auringonjumalatar Amaterasu Ōmikamin (天照皇大神) maanpäällisenä perillisenä. Keisarista tuli tämän myötä palvonnan kohde aina toisen maailmansodan jälkeisiin uudistuksiin asti, jolloin shintolaisuus menetti asemansa valtionuskontona ja keisari palautettiin muiden tavallisten kuolevaisten joukkoon.¹²

Perinteisten uskontojen rinnalle alkoi Meiji-kauden sekä toisen maailmansodan jälkeisen modernisaation seurauksena syntyä niin sanottuja uususkontoja, *shinshūkyō* (新宗教). Teollistuvan ja kaupungistuvan yhteiskunnan myllerrysten keskellä ihmiset sekä maaseudulla että kaupungeissa hakivat turvaa ja jatkuvuutta uskonnosta. Köyhyyteen, sairauksiin, yksinäisyyteen ja yhteiskunnasta eristäytymiseen yritettiin löytää parannusta uskonnollisista yhteisöistä hartaan uskonharjoituksen avulla.¹³ Vähäosaiseen väestöön kuului muun muassa pienyritysten omistajia, epäonnisia maanviljelijöitä, kalastajia, heikosti elämässä menestyviä keski-ikäisiä sekä naisia.¹⁴

Japanin taloudellisen menestyksen myötä 1970-luvulta lähtien myös ihmisten uskonnolliset tarpeet ovat muuttuneet. Uudistuneita tarpeita tyydyttämään on syntynyt niin sanottuja uudemman polven uususkontoja, *shin-shinshūkyō* (新々宗教),

¹⁰ Vesterinen 1999, 524.

¹¹ Fält 1999, 77, 94.

¹² Vesterinen 1999, 526, 535.

¹³ Metraux 1999, 3.

¹⁴ Metraux 1995, 1141.

kun entistä paremmin koulutetut ja rikkaammat ihmiset ovat alkaneet etsiä elämälleen uutta ja vaihtoehtoista sisältöä uskonnosta. Taloudellisesti menestyneet ihmiset eivät etsi vanhojen uususkontojen tarjoamaa lohdutusta köyhyyteen, vaan he ovat ennemminkin kiinnostuneita elämän tarkoituksesta materialistisen ja kontrolloivan yhteiskunnan keskellä.¹⁵ Yhteisöjen ja perhesuhteiden hajoaminen on saanut ihmiset tuntemaan itsensä juurettomiksi, mikä on lisännyt etenkin nuorten ihmisten ja keski-ikäisten naisten kaipuuta uususkontojen mystisten opetusten äärelle.¹⁶ Uususkonnoille tyypilliset karismaattiset, jumalallisen johdatuksen saaneet gurut nimittäin lupaavat onnea ja menestystä jo tämän elämän aikana uskonnollisen elämän avulla.¹⁷

Uususkonnot eivät toki ole täysin tyrmänneet perinteisten uskontojen oppeja, vaan ne pikemminkin ovat muokanneet niiden uskomuksia ja tapoja tähän päivään sopiviksi. Tarkoituksena on ollut tehdä vanhat symbolit, uskomukset ja rituaalit jälleen ymmärrettäviksi ja käyttökelpoisiksi.¹⁸ Uususkonnot ovat tavallisesti niin sanottuja synkretistisiä uskontoja, sillä ne usein omaksuvat oppeja monistakin eri uskonnoista, kuten buddhalaisuudesta, shintolaisuudesta, konfutselaisuudesta sekä jopa kristinuskosta. Japania ei ole turhaan kutsuttu uskontojen sulatusuuniksi tai laboratoriksi. Vuosisatojen ajan uskonnot ovat eläneet rinnakkain ja saaneet toisiltaan vaikutteita. Uususkonnot jatkavat vuosisatojen aikaista traditiota lisäten vanhojen uskontojen oppeihin oman jälkensä.¹⁹

Vaikka seitsemäntoista suurimman uususkonnon yhteenlaskettu jäsenmäärä oli 1990-luvun alussa huimat 25 miljoonaa, täytyy kuitenkin muistaa, että tämä on vain suhteellisen pieni osuus Japanin väkiluvusta.²⁰ Etenkin perinteiset uskonnot käsitetään Japanissa eri tavoin kuin uskonto vaikkapa länsimaissa. Kaikki ihmiset eivät määrittele itseään uskonnollisiksi, vaikka heillä olisi kahden tai kolmenkin uskonnon jäsenyys. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteivätkö japanilaiset uskoisi kuolemanjälkeiseen sieluun tai osallistuisi uskonnollisiin rituaaleihin ja juhliin. Kulttuurille onkin tyypillistä uskonnon arkipäiväistyminen niin, ettei tavallisesta

¹⁵ Metraux 1995, 1141

¹⁶ Metraux 1999, 5.

¹⁷ Reader, Andreasen & Stefánsson 1993, 122.

¹⁸ Metraux 1995, 1141–1142.

¹⁹ Andreasen 1993, 42–43, 122.

²⁰ Metraux 1995, 1143.

elämästä erotella meille uskonnollisiksi nähtyjä piirteitä; ne kuuluvat luonnollisesti jokapäiväiseen elämään.²¹ Tämä uskonnon rajojen hämäryys onkin varmasti eräs syy, minkä vuoksi osa japanilaisista on kaivannut turvakseen selkeästi uskonnollisiksi rajautuneita uususkontoja.²²

3. UUSUSKONNOISTA APUA ”MATKAPAHOINVOINTIIN”

Toinen maailmansota oli käännekohta uususkontojen leviämislle. Alkusysäyksen uususkontojen lisääntymislle antoivat sodan jälkeiset uudistukset, joihin kuului myös uskonnollisten ryhmien toiminnan vapauttaminen. Pelkkä lakipykälien uudistaminen ei kuitenkaan ollut tosiasiallinen syy uususkontojen kasvavalle suosiolle, vaan suosion taustalla ovat ennemminkin yhteiskunnalliset muutokset, jotka toivat tavallisten ihmisten arkeen mullistuksia ja turvattomuutta. Lievitystä elämän haasteisiin ja pahoinvointiin haettiin uususkonnoista, jotka elivät mukana ajan haasteissa paremmin kuin perinteiset uskonnot.

Tutkimuksen punaisena lankana onkin tarkastella uususkontoja etsimällä niiden suosion syitä yhteiskunnallisista muutoksista. Kyseessä on toisen maailmansodan jälkeisen yhteiskuntahistorian tutkiminen uususkontojen näkökulmasta katsottuna. Tarkoituksena ei siis ole tutkia, miten uskonnot toimivat ja millaisia oppeja ne sisältävät matkalla kohti valaistusta, vaan millaisiin yhteiskunnallisiin muutoksiin ihmiset reagoivat hakeutumalla uudenlaisten uskonnollisten ryhmien jäseniksi. Ongelmaa on lähestytty muiden tutkijoiden tutkimusten pohjalta. Millaisia yhteiskunnan muutoksiin liittyviä syitä on esitetty uususkontojen suosiolle? Toisaalta, mitä syitä ihmiset itse ovat esittäneet liittymislle? Poikkeavatko nämä selitykset toisistaan, vai onko niissä löydettävissä jonkinlaisia ristiriitoja? Tutkimuksessa myös tarkastellaan lähemmin yhteiskunnan muutoksia sekä arvioidaan tarkastelun pohjalta, missä määrin tutkijoiden selitykset uususkontojen suosiosta sekä uususkontojen jäsenten syyt liittymislle sopivat tarkastelussa esiin tulleisiin havaintoihin.

²¹ Andreasen 1993, 33–34.

²² Metraux 1999, 5.

Japanilaisten uususkontojen pohjattomasta valtamerestä tutkimuksen esimerkkilahkoksi on valittu surullisen kuuluisa Aum Shinrikyō (オウム真理教)²³, joka astui julkisuuden valokeilaan vapautettuaan Tokion metroon tappavaa sariinia vuonna 1995. Vaikka Aum Shinrikyō muistuttaa monilta piirteiltään muita uususkontoja, mielenkiintoiseksi tutkimuskohteeksi siitä muihin japanilaisiin uususkontoihin verrattuna tekee juuri sen ainutlaatuinen tapa toteuttaa pyrkimyksiään väkivaltaisoin keinoin. Unohtaa ei pidä myöskään Tokion metroiskun vakavuutta maailmanlaajuisella mittapuulla mitattuna. Aum Shinrikyō onkin rinnastettu al-Qaidaan muun muassa sellaisten yhteisten tekijöiden kuten massatuhoaseiden, taloudellisen kapasiteetin ja monikansallisen toiminnan perusteella.²⁴ Aum Shinrikyōn kohdalla tarkastelussa ovat paitsi jäsenten motiivit lahkoon liittymiselle myös lahkoon motiivit hyökätä yhteiskuntaa vastaan valitsemillaan keinoilla. Tutkimuksen kannalta on mielekästä selvittää, mitkä yhteiskunnassa vallitsevat epäkohdat herättivät kritiikkiä paitsi tavallisten jäsenten myös lahkoon johtajien keskuudessa. Lopuksi lahkoon ideologiaa ja jäsenten kertomuksia peilataan sekä tutkijoiden näkemyksiin uususkontojen suosiosta että sosiologiseen tutkimukseen koulutuksesta, työstä ja perheestä.

Tutkimus rajautuu käsittelemään pääasiassa uudempien uususkontojen vaihetta, jonka katsotaan alkaneen 1970-luvun taloudellisen kasvun myötä. Uudempien uususkontojen vaihe on monessakin mielessä mielenkiintoinen tutkimuskohde, sillä ihmisten motiivit uskonnollisiin ryhmiin hakeutumiselle eivät rajautuneet vaurastumisen myötä enää köyhyyden ongelmiin. Selittäväksi tekijäksi tuli ennemminkin henkisyiden kaipuu hektisen yhteiskunnan keskellä. Tässä mielessä tutkimus ei ole maailmasta irrallinen katsaus jonkin tietyn yhteiskunnan tilaan, vaan koskettaa yleismaailmallisesti myös muita teollisuusmailta - Suomi mukaan lukien. Henkisten arvojen etsiminen ei ole vierasta muidenkaan teollisuusmaiden ihmisille, vaan varsinkin viime aikoina on ollut nähtävissä lisääntyvää mielenkiintoa uskonnollisten ja henkisten arvojen perään. Sen vuoksi tutkimus on varsin ajankohtainen ja – huolimatta japanilaisen yhteiskunnan ääriesimerkeistä – herättää kenties pohtimaan myös oman yhteiskunnan toimintaa ja rakentumista.

²³ Suomeksi Aum Shinrikyō tarkoittaa karkeasti käännettynä 'korkeinta totuutta'.

²⁴ Ks. lisää Cameron 1999.

Japanilaisista uskonnoista on tehty paljon tutkimusta eri tieteenalojen näkökulmista. Pelkästään Aum Shinrikyōsta löytyy lukematon määrä artikkeleita ja kirjallisuutta, joissa lahkoon toimintaa on kuvattu milloin terrorismitutkimuksen, milloin uskontotutkimuksen lähtökohdista. Myös muista uususkonnoista on paljon materiaalia, eikä huomiotta ole myöskään jääneet perinteiset uskonnot ja niiden kehittyminen menneisyydessä, nykyisyydessä sekä tulevaisuudessa. Ensimmäiset tutkimukset uususkonnoista ajoittuvat 1950-luvun puoleen väliin. Samoihin aikoihin otettiin ensimmäisen kerran käyttöön myös termi *shinshūkyō*, uususkonto, kun sitä aikaisemmin uudensuolaisiin uskonnollisiin ryhmiin oli viitattu termeillä ”pseudo-uskonnolliset” ryhmät tai ”muka-uskonnolliset” ryhmät. Aluksi uususkontojen tutkiminen oli varsin pienimuotoista, mutta 1970-luvulla kiinnostus lisääntyi etenkin nuorten tutkijoiden keskuudessa. Aluksi tutkimuksissa keskityttiin käymään läpi uskonnollisten ryhmien johtajien elämää ja ryhmien kehitysvaiheita. Kiinnostuksen ja tutkimusten lisääntyessä myös kysymyksenasettelut muuttuivat monitieteellisimmäksi: uususkontoja alettiin tutkia muun muassa sosiologisesta, psykologisesta sekä etnologisesta näkökulmasta.²⁵ Myös Suomessa Pekka Huhtinen on teoksessaan ”The Science of Happiness” käsitellyt japanilaisia uususkontoja etenkin Kōfuku no Kagaku (幸福の科学) -nimisen ryhmän osalta.²⁶ Lisäksi Teologisessa aikakauslehdessä on julkaistu Pekka Masosen artikkeli ”Japanin uudet uskonnot. Käyttäjästävällisiä kultteja vai maailmanlopun airueita?”, jossa hän tuo esiin uususkontojen ominaispiirteitä.²⁷

Tämän tutkimuksen alkuperäislähteinä on hyödynnetty uususkonnoista tehtyä aikaisempaa tutkimusta. Muun muassa Joseph M. Kitagawa, Arai Ken, Daniel A. Metraux, Ian Reader ja Shimazono Susumu käsittelevät tutkimuksissaan japanilaisten syitä suosia uususkontoja.²⁸ Kaikki viisi tutkijaa ovat perehtyneet japanilaisiin uskontoihin ja uususkontoihin vuosien ajan, ja ovat kirjoittaneet aiheesta lukuisia artikkeleita ja teoksia.

Edellisten tutkimusten lisäksi työn alkuperäislähteinä on käytetty Aum Shinrikyōn karismaattisen johtajan, Asahara Shōkōn (麻原彰晃), ja hänen seuraajiensa

²⁵ Inoue 1999 [<http://www2.kokugakuin.ac.jp/ijcc/wp/cpjr/newreligions/inoue.html>].

²⁶ Ks. lisää Huhtinen 2000.

²⁷ Ks. lisää Masonen 2005.

²⁸ Kitagawa 1966; Arai 1996; Metraux 1995 & Metraux 1999; Reader 2000; Shimazono 2001.

opetuksista kokoamia teoksia, joissa esitellään lahkoon maailmankuvaa ja jäsenten omia tunnelmia elämästään ennen ja jälkeen lahkoon liittymisen.²⁹ Samoin alkuperäislähteinä on käytetty Murakami Harukin haastatteluita, joissa Tokion metroiskun uhrin ja lahkoon jäsenet kertovat kokemuksistaan ja syistä liittyä lahkoon.³⁰ Murakami ei ole juurikaan muokannut haastateltaviensa kertomuksia, vaan teoksessa ne esitetään sellaisena kuin ihmiset ovat haastatteluhetkellä niitä kertoneet.

Työssä käytetty tutkimuskirjallisuus koostuu sosiologisesta tutkimusaineistosta, jossa käsitellään koulutuksen, työn ja perheen vaiheita viimeisinä vuosikymmeninä. Tutkimuskirjallisuuden avulla selvitetään, missä määrin yhteiskunnan rakenteet todellisuudessa muuttuivat, ja miten lähteistä saavutettu kuva uususkontoihin liittymisen syistä sopii yhteen tämän kanssa. Lisäksi työssä on käytetty tutkimuskirjallisuutena Japanin yhteiskunnan, kulttuurin ja uskonnon historiaa kartoittavia teoksia.

Teknisistä seikoista vielä mainittakoon, että työssä käytetään japanilaisten henkilöiden nimien kohdalla yleisaasialaista tapaa ilmoittaa sukunimi ennen etunimeä. Tärkeimmät nimet ja käsitteet on puolestaan pyritty esittämään alkuperäiskielellä sekä japanilaisin että länsimaisin kirjoitusmerkein. Translitteroinnissa on käytetty Hepburn-järjestelmää.

²⁹ Asahara 1988; *Your First Steps to the Truth* 1992.

³⁰ Murakami 2000.

II YHTEISKUNTA UUSILLA RAITELLA

1. YHTEISKUNNAN UUDET SUUNTAOHJEET SODAN JÄLKEEN

1.1. Atomipommin tuhkasta miehittäjien puhdistuksiin

Hänen asemansa romahti,
jumalan ääni tihkuu
radiosta -
tyhjä, värisevä, surullinen...
tämä hetki, historiallinen tapahtuma.

Tämän keksityn myytin sivut
tänä päivänä suljetut,
avaten ihmisten silmät uudestaan
ankaraan maailmaan.³¹

Elokuun 15. päivä vuonna 1945 oli japanilaisille käännteentekevä päivä monessakin mielessä. Ensinnäkin sinä päivänä keisari puhui ensimmäisen kerran kaikille japanilaisille samanaikaisesti. Toiseksi keisarin radiopuheessa sanottiin, että Japani antautuisi täysin amerikkalaisille miehittäjille. Toisen maailmansodan päättymistä seurasi seitsemänvuotinen amerikkalaisten miehitys, joka ohjasi kansakunnan polulle kohti taloudellista menestystä. Yhdysvaltain tarkoituksena oli kitkeä Japanista tahot ja aatteet, jotka uhkasivat sekä maailman että amerikkalaisten turvallisuutta. Lisäksi maahan haluttiin rakentaa demokraattisille ihanteille perustuva hallintokoneisto. Saavuttaakseen päämääränsä, miehittäjät ryhtyivät laajamittaisiin taloudellisiin, poliittisiin ja yhteiskunnallisiin uudistustöihin.³²

Sodan jälkeisessä kaaoksessa japanilaiset eivät vastustelleet miehittäjien aikeita, vaan muutokset otettiin vastaan niskoittelematta. Nälkä ja kurjat olot olivat suurempia vihollisia kuin amerikkalaiset, joten yhteistyöhön uusien isäntien kanssa suostuttiin jopa innostuneesti. Alun epäluuloisuus muuttui pian luottamukseksi, kun pahimmat pelkokuvat miehittäjän julmuudesta osoittautuivat virheellisiksi. Alkuvuosina ei toki yhteenotoitakaan vältytty, vaan monia japanilaisia kuoli ja loukkaantui taisteluissa miehitysjoukkoja vastaan. Miehityksen johtaja kenraali Douglas McArthur antoi japanilaisille kuitenkin toivoa paremmista oloista tulevaisuudessa ja kannusti

³¹ Lainaus Totman 2005, 527. Runoilija Tsuboi Shigejin vuonna 1946 kirjoittama runo, jossa kuvataan keisarin radiopuhetta ja Japanin antautumista. Uusi yhteiskunnallinen tilanne inspiroi taiteilijoita kirjoittamaan ympärillään tapahtuvista asioista. Käännös tekijän.

³² Fält 1999, 146–147.

”holhokkejaan” jaksamaan ankeinakin vuosina.³³ Kesän 1946 hyvä sato ja maahan kuljetetut avustuspaketit ulkomailta helpottivat hieman ensimmäisten sodanjälkeisten kuukausien nälkäkriisiä, mutta pula raaka-aineista, yleinen sekaannus ja työttömyys jatkuivat vielä pitkään.³⁴

Miehittäjien ja japanilaisten välisiä hyviä suhteita vahvisti varmasti myös keisarijärjestelmän säilyttäminen, vaikka keisari menettikin uudistusten seurauksena jumalaiset kannuksensa. Joidenkin spekulatioiden mukaan amerikkalaisten vahva läsnäolo Japanissa johti toisenlaiseen lopputulokseen, kuin sodan toisen voittajavallan, Neuvostoliiton läsnäolo olisi kenties johtanut. Japanilaisten ryhmähenkisyys ja ponnistelu olisivat näiden näkemysten mukaan toisenlaisessa tilanteessa johtaneet todennäköisesti kommunistisen valtiojärjestelmän syntyyn. Amerikkalaisten tavoitteena oli kuitenkin vahvistaa omaa ja edustamansa kapitalistisen talousjärjestelmän asemaa kylmän sodan keskellä, ja sen vuoksi myös Japania ajettiin voimakkaasti kohti demokratiaa ja markkinataloutta.³⁵

Ensimmäinen askel kohti uutta Japania otettiin riisumalla maa aseista ja lakkauttamalla sotilaspalvelu sekä puolisotilaalliset ja äärinationalistiset järjestöt. Vanhat, rikollisiksi katsotut instituutiot johtajineen ajettiin alas ja niiden tilalle asetettiin uudet, amerikkalaisen demokratian ihanteisiin pohjautuvat instituutiot uusine johtajineen. Myös poliisiorganisaatioon tehtiin uudistuksia ja sen toimivaltaa rajoitettiin. Ensimmäisten miehitysvuosien aikana tuhannet sotarikoksista epäillyt joutuivat oikeuden eteen, ja osalle syytetyistä langetettiin jopa hirttotuomioita. Yli 200 000 henkilöä menetti virkansa äärioikeistolaisen leiman saaneena ja talousjättiläiset, *zaibatsut* (財閥)³⁶ määrättiin hajotettaviksi.³⁷

Vuonna 1947 astui voimaan uusi, amerikkalaisten taiteilema perustuslaki, joka takasi muun muassa naisten yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden. Perustuslain mukaisesti keisari menetti valtansa, ja uudeksi johtajaksi nousi kansa. Valtion korkeimmaksi

³³ Fält 1999, 147–148.

³⁴ Totman 2005, 452–453.

³⁵ Fält 1999, 148–149.

³⁶ Zaibatsut olivat jättiläismäisiä perheyhtiöitä, kuten Mitsui, Mitsubishi, Sumitomo, joiden amerikkalaiset katsoivat olevan pääsyyllisiä Japanin aggressiiviseen sotapolitiikkaan (Totman 2005, 455).

³⁷ Fält 1999, 149.

elimeksi nousi kaksikamarinen parlamentti, jolle hallitus toimeenpanevana elimenä oli vastuussa toiminnastaan. Vallan hajauttaminen ja demokratisoiminen näkyi myös tuomioistuimen asettamisena riippumattomaksi parlamentista ja hallituksesta.³⁸

Miehittäjien tavoitteena oli uudistaa japanilaista yhteiskuntaa kokonaisvaltaisesti. Uudistaminen heijastui myös työelämään, kun uuden ammattiyhdistyslain turvin kaikki työntekijät saivat oikeuden järjestäytyä ja osallistua lakkoihin työolosuhteiden ja elämänlaadun kohentamiseksi. Laki, joka tuki miesten valtaa perheen johtajana, lakkautettiin. Maaseudulla vuokramaiden omistusoikeus annettiin vuokralaisille, vaikkakin yhä osa maanviljelijöistä jäi siitäkin huolimatta maattomiksi.³⁹

Myös koulutusjärjestelmä joutui amerikkalaisten suurennuslasin ja muokkauksen alaiseksi. Malli uudistettuun järjestelmään otettiin Yhdysvalloista; kuusivuotinen peruskoulu, jota seurasi kolmevuotinen yläaste, vapaavalintainen kolmevuotinen lukio ja neljävuotinen yliopisto. Toisin kuin ennen, poikien lisäksi myös tytöt saivat mahdollisuuden samanlaiseen koulutukseen. Koulutusjärjestelmästä suunniteltiin myös aikaisempaa joustavampi, ja oman koulutuksensa kulkua oli mahdollista muuttaa tarvittaessa haluamaansa suuntaan. Opetuksen sisällön ydinajatuksiksi tuli demokratian ja yksilönoikeuksien painottaminen. Enää korkeakoulutus ei saanut olla vain harvojen yksinoikeus, vaan yhä useampi alempaan sosiaaliluokkaan syntynyt pystyi parantamaan elinolojaan kouluttautumalla. Tosin akateeminen hierarkia ei täysin kadonnut, vaan huippuyliopistot jäivät edelleen suuren massan unelmaksi. Huomattavaa oli kuitenkin, että amerikkalaisten miehitys merkitsi vallankumousta paitsi naisille myös alemmille yhteiskuntaluokille miesten ja perinteisesti dominoivien ryhmien hallinnasta.⁴⁰

Amerikkalaisten uudistuspolitiikka ei kuitenkaan kestänyt muutamaa vuotta pidempään, vaan jo 1950-luvun alussa linja uudistusten suhteen muuttui maltillisemmaksi. Japanin talous haluttiin saada mahdollisimman nopeasti kuntoon tasapainottamaan kommunistisen Kiinan⁴¹ aiheuttamaa sotilaallista ja teollista uhkaa. Korean sota (1950–1953) lähensi entisestään Yhdysvaltojen ja Japanin

³⁸ Fält 1999, 150–151.

³⁹ Fält 1999, 151.

⁴⁰ Fält 1999, 151.

⁴¹ Mao Tse-tung perusti kommunistisen Kiinan kansantasavallan vuoden 1949 lokakuussa.

liittolaisuussuhdetta, kun Japani yhteenoton aikana toimi YK-joukkojen tukikohtana. Kommunistit joutuivat Japanissakin ajolahdin kohteeksi, kun lähes kaikki yhteiskunnan sektorit virkamiehistöä, teollisuutta ja mediaa myöten puhdistettiin kommunisteista tai mahdollisista kommunisteista. Aiemmin syrjäytetyt äärioikeistolaiset virkamiehet palasivat takaisin virkoihinsa ja heille palautettiin kansalaisyhteiskunnat ja poliittinen vapaus. Pienin askelin Japania alettiin jälleen vahvistaa aseina, josta ensimmäisiä merkkejä oli poliisivoiman perustaminen kesällä 1950. Muutamaa vuotta myöhemmin palautettiin asevoimat; tosin perustuslain kiertämiseksi asevoimia alettiin kutsua itsepuolustusvoimiksi.⁴²

Amerikkalaiset ja 47 muuta maata Neuvostoliittoa lukuun ottamatta allekirjoittivat Japanin kanssa rauhansopimuksen San Franciscossa vuonna 1951. Samalla uusittiin Yhdysvaltojen ja Japanin välinen turvallisuussopimus, joka takasi amerikkalaisille oikeuden pitää jatkossakin sotilastukikohtia japanilaisella maaperällä. Seuraavana vuonna, huhtikuun 28. päivänä, valta palautettiin japanilaisten omiin käsiin ja maasta tuli jälleen itsenäinen.⁴³

1.2. Amerikkalaisten sylikoirasta talouden tiikeriksi

1960-luvulle tultaessa Japanin sekä sisä- että ulkopoliittiset asiat olivat asettuneet uomiinsa, ja vaikeimmat sodan jälkeiset kriisin vuodet olivat taaksejäänyttä elämää. Seuraavien kolmenkymmenen vuoden aikana Japanin talous kasvoi hämmästyttävää vauhtia, minkä seurauksena maasta tuli toiseksi suurin talousmahti maailmassa. 1960-luvulta 1990-luvulle kestänyt taloudellisen nousun kausi tunnetaan nimellä *Shōwa Genroku* (昭和元禄). Nimellä haetaan yhtymäkohtia Tokugawa-kauden Genroku-ajanjaksoon (1688–1704), joka tunnetaan kukoistuksen ja rikkaan kulttuurin vuosistaan.⁴⁴

Shōwa Genrokun ajan ilmiöitä yhdisti olennaisesti kasvaminen, vaikkakin kasvukehitys oli käynnistynyt monen asian kohdalla jo aikaisemmalla vuosikymmenellä. Väkiluku, tuotanto, tuotantotehokkuus, polttoaineiden kulutus sekä

⁴² Fält 1999, 151–152.

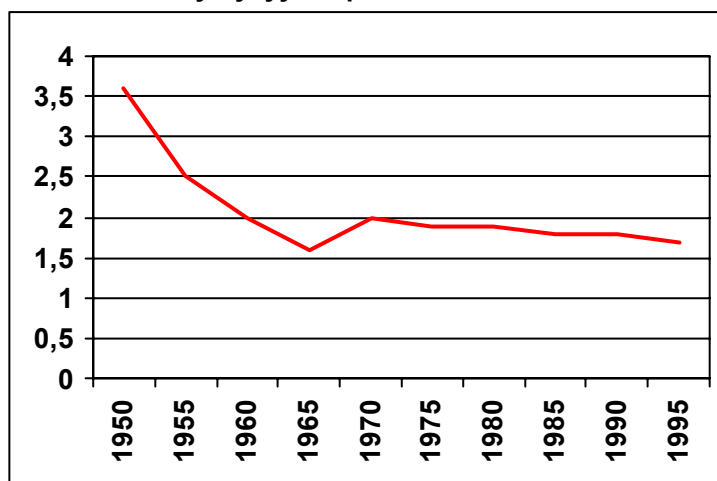
⁴³ Fält 1999, 152.

⁴⁴ Totman 2005, 465.

riippuvuus maailmanlaajuisesta yhteistyöstä alkoivat kasvaa vauhdikkaasti toisen maailmansodan jälkeisen sekaannuksen hälvettyä.⁴⁵

Sodanjälkeisinä epävakauden vuosina talouselämä oli raunioina ja monet ongelmat vaivasivat kansalaisten elämää. Nälkä, kodittomuus, sairaudet ja työttömyys olivat yleisiä vieraita japanilaisten kodeissa, ja sen vuoksi hallitus osallistui perheiden säätelyyn järjestämällä muun muassa erityisiä aborttiohjelmia syntyvyyden laskemiseksi. Syntyvyydensäännöstely osoittautui varsin tehokkaaksi operaatioksi, sillä keskimääräinen lapsiluku yhtä naista kohden laski noin 4,5:destä ensin reiluun kahteen ja myöhemmin jopa selvästi alle kahden, kuten alla oleva kaavio (1) osoittaa.

Kaavio 1: Syntyvyys Japanissa vuosina 1950-1995

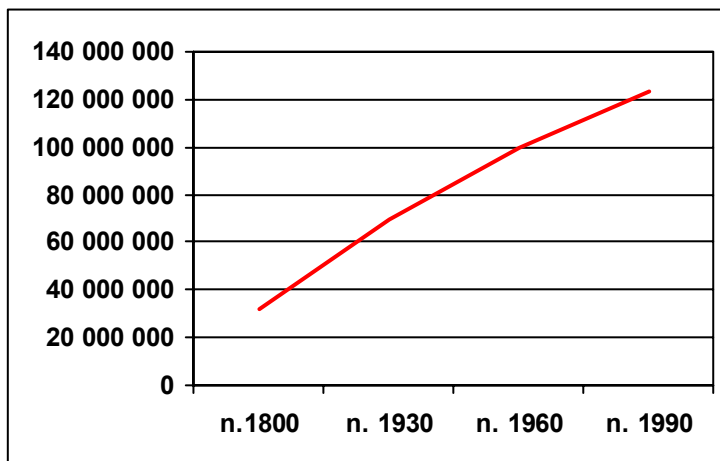
Lähde: Totman 2005, 466.

Syntyvyyden rajoittaminen ei kuitenkaan lopettanut väkiluvun kasvamista, kuten aluksi voisi olettaa. Samanaikaisesti väestön keskimääräinen elinikä nimittäin nousi ruokavalion ja yleisen terveyden parantuessa; vuonna 1935 japanilaisen odotettavissa oleva elinikä oli 47 vuotta, vuonna 1960 se oli 68 vuotta ja vuonna 1990 se oli jo 78 vuotta. Oheisesta kaaviosta (2) on nähtävissä, että väkiluku ylitti 1960-luvulla sadanmiljoonan ihmisen rajan ja vasta noin kolme vuosikymmentä myöhemmin kasvu alkoi hidastua väkiluvun ollessa jo yli 120 miljoonaa.⁴⁶

⁴⁵ Totman 2005, 465–466.

⁴⁶ Totman 2005, 466–467.

Kaavio 2: Väkiluvun kehitys Japanissa 1800-luvulta 1990-luvulle

Lähde: Totman 2005, 466–467.

Vaikka sodanjälkeisinä vuosina Japanin maataloutta kehitettiin ja sen tuottavuus kasvoi, todellinen talouden kasvuvoima kumpusi kuitenkin urbaanista teollisuudesta. Väkiluvun kasvu sekä maatalouden tehostumisen seurauksena vapautunut ylimääräinen työvoima takasivat teollisuudelle yhä enemmän työntekijöitä. Samanaikaisesti koulutusjärjestelmän parantaminen nosti työntekijöiden koulutustasoa, ja kouluttautuminen koettiin tärkeänä japanilaisten nuorten keskuudessa taloudellisen kasvun vuosikymmeninä. Japanissa onnistuttiin myös Shōwa Genrokun aikana pitämään hallinnassa muille teollisuusmaille tyypillisiä ongelmia, kuten väkivaltarikoksia, huumeriippuvuutta ja mellakoimista. Tämä merkitsi sitä, että työkykyisiä ihmisiä oli enemmän työmarkkinoilla sen sijaan, että vankiloissa olisi istutettu sankoin joukoin ihmisiä, jotka olisivat olleet sivussa yhteiskunnan kehitystyöstä.⁴⁷

Japanin valttikorttina maailman teollisuusmarkkinoilla olivat maan maantieteelliset ominaispiirteet. Sisämaavaltioihin verrattuna Japanin saaristoisuudella oli selvät etunsa: ihmiset asuivat lähellä rannikoita ja hyviä satamapaikkoja oli runsaasti tarjolla. Myös tiheä asutus, joka johtui vähäisestä asumakelpoisesta maapinta-alasta, mahdollisti erilaisten infrastruktuurien (esim. kulkuyhteydet, sähkö- ja kommunikaatioverkot) tehokkaan hyödyntämisen. Tehokkuus kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla olikin yksi japanilaisen menestyksen salaisuuksista. Teollisuudessa se merkitsi maksimaaliseen hyötyyn pyrkimistä uusimman teknologian,

⁴⁷ Totman 2005, 467–468.

teollisuusalueiden kehittämisen ja laatutarkkailun avulla. Kun muissa maissa yritettiin rajoittaa japanilaisten tuotteiden tuontia oman teollisuuden suojelemiseksi, japanilaiset kiersivät säännöksiä perustamalla muun muassa autotehtaitaan kyseisiin maihin.⁴⁸

Tehokkuus ja nopea teollistuminen eivät ole tulleet kuitenkaan ilmaiseksi, vaan taloudellista hyvinvointia on lisätty luonnonvarojen ja ympäristön kustannuksella. Teollisuuden, liikenteen, maatalouden ja kotitalouksien tuottamat saasteet ovat kuormittaneet luontoa, minkä lisäksi onnettomuudet sekä alueelliset ylilyönnit ympäristön hyväksikäytössä ovat johtaneet vakaviinkin ympäristöllisiin ongelmiin. Ilman ja veden saastuminen joillakin alueilla on ajanut teollisuuden ja paikallisen väestön törmäyskurssille, kun myrkyt ovat paitsi tuhonneet rantavesiä myös aiheuttaneet sairastumisia sekä ennenaikaisia kuolemia. Vaikka Japanissa etenkin 1970-luvulta lähtien kiinnitettiin enemmän huomiota luonnonsuojeluun hallinnon tasolla, unohtuivat jalot pyrkimykset usein katastrofeista kertovien lehtijuttujen vanhentuessa. Japani ei ole kuitenkaan ympäristöasioissa ainoa laiminlyöjä, vaan luonnon hyväksikäyttämistä ilman järkevää, pitemmän aikavälin suunnitelmaa on esiintynyt ja esiintyy myös muissa teollisuusmaissa sekä kehittyvissä maissa.⁴⁹

Shōwa Genrokun aikakausi ei kuitenkaan ollut ikuinen, vaan se tuli tiensä päähän 1980-luvun lopussa. Viimeisiä ”kultakauden” vuosia leimasivat heikot poliittiset johtajat, skandaalit, taloudellinen notkahdus ja lopulta keisari Hirohiton (裕仁天皇) kuolema vuonna 1989. Seuraavalle vuosikymmenelle tullessa Japanin taloudellinen menestys poksautti saippuakuplan lailla, ja maa ajautui lamakauteen, joka arpeutti japanilaisten yhteiskuntaa niin henkisesti kuin materiaalisestikin. Työttömyys ja velkaantuminen lisääntyivät rintarinnan kodittomuuden ja rikostilastojen kanssa.⁵⁰

Vaikka Japani on historiansa aikana usein eristäytynyt muusta maailmasta, on sen kuitenkin viimeisten vuosikymmenien aikana ollut pakko myöntää olevansa muun maailman tapahtumien vaikutuksille altis ja riippuvainen muista. Muun muassa

⁴⁸ Totman 2005, 468–469, 471.

⁴⁹ Totman 2005, 508–511.

⁵⁰ Totman 2005, 481.

Yhdysvaltojen lama 1990-luvulla, Irakin sota 2000-luvun alussa ja Pohjois-Korean suhteiden epävakaas ovat langettaneet varjonsa myös Japanin talouselämän ylle. Viime vuosien ajan Japanin talous on elpynyt lamavuosien ahdingosta, mutta vielä on ennenaikaista puhua uuden kultakauden alkamisesta.⁵¹

Nykyisin Japani tunnetaan maailmalla kansakuntana, joka nousi toisen maailmansodan jättämistä raunioista mahtavaksi taloustiikeriksi. Japanilaisten menestystarinaa on pyritty jäljittelemään hakemalla mallia muun muassa tehokkaaksi nähdystä koulutuspolitiikasta. Japanilaiset elokuvat, musiikki, kirjallisuus ja nuorisokulttuuri ovat etenkin viime vuosina olleet länsimaissa trendikkäitä.⁵² Tokion Harajukun kaupunginosan nuorisomuoti on rantautunut jopa tänne Pohjolan perukoille, ja japanilaisille piirroselokuville sekä sarjakuvalle, *animelle* (アニメ) ja *mangalle* (漫画), on perustettu lukuisia fanikerhoja. Taloudellisen menestyksen ja viihdeteollisuuden ihannointi ovat kuitenkin saattaneet luoda harhaanjohtavan kuvan japanilaisesta paratiisista. Toisen maailmansodan jälkeisten vuosien myllerrykset ja nopea kehitys maatalousyhteiskunnasta urbaaniin teolliseen yhteiskuntaan eivät voineet olla vaikuttamatta tavallisen ihmisen arkeen. Sekä yhteiskunta että ihmiset olivat uuden tilanteen edessä, jossa ongelmia ja tulevaa oli vaikea ennustaa. Apua uusiin haasteisiin haettiin uusilta uskonnollisilta ryhmittä, jotka näyttivät harhaileville ihmisille valoa keskellä arjen pimeintä tunnelia.

2. UUSUSKONTOJEN ESTEET VÄISTYVÄT

2.1. Uususkontojen läpimurto ja kehitys

Toinen maailmansota ja miehityskausi merkitsivät myös japanilaiselle uskonnolle muutoksen aikaa. Vuoden 1945 joulukuussa uskonto ja politiikka erotettiin toisistaan aluksi erityisellä direktiivillä ja myöhemmin perustuslaillisesti. Amerikkalaisten tarkoituksena oli ehkäistä japanilaisen nationalismiin uudelleen nousua. Senhetkinen valtiouskonto, shintolaisuus, sisälsi militaristisia ja ääri-isänmaallisia aineksia, jotka uhkasivat miehittäjien ajamaa linjaa. Meiji-kaudella Japaniin oli luotu valtiouskonto, valtioshinto, tukemaan äärinationalistisia ja keisarin valtaa tukevia tavoitteita.

⁵¹ Totman 2005, 547–548.

⁵² Fält 1999, 154.

Valtioshinto poikkesi muista shintolaisista ryhmistä siinä, että sen merkitys oli enemmänkin poliittinen kuin uskonnollinen. Keisarin kunniaksi rakennettiin muun muassa keisarin valtaa kuvastava Meiji-temppeleitä yhteisön ponnistuksella. Keisaria ja Japanin yliveraisuutta korostavia myyttejä painotettiin hallinnon politiikan oikeuttamiseksi. Vanhojen myyttien mukaan Japani on taivaallisen kantaisän jumalainen maa, mikä tekee Japanin erityiseksi muihin maihin verrattuna. Keisari on auringonjumalatar Amaterasu Ōmikamin⁵³ jälkeläinen, ja sen vuoksi keisarisuvun jatkuminen rikkomattomana on ollut tärkeää kansakunnan jatkuvuudelle. Keisarin ja kansan välillä taas on vallinnut tiukka side juuri kansakunnan erityisyyden vuoksi. Amerikkalaiset eivät halunneet valtaan uskontoa, joka julisti keisarin ja Japanin kansan olevan muihin verrattuna korkeampiarvoisia jumalaisesta alkuperästä johtuen. Pahimmassa tapauksessa tämä olisi herättänyt jälleen henkiin mahdollisia ajatuksia Japanin uudesta ponnistuksesta päästä maailman valtiaaksi. Samoin perusteina myyttien opettamista japanilaisissa kouluissa ei enää sallittu. Uskonnon ja politiikan erottamisella⁵⁴ perustuslaissa haettiin myös demokratian ja yksilövapauden vahvistamista.⁵⁵

Liittoutuneiden ylipäällikön Japanin hallitukselle antamassa direktiivissä määrätään valtion ja shintolaisuuden erottamiseksi muun muassa seuraavaa:

⁵³ Auringonjumalatar Amaterasu Ōmikami on shintolaisuuden keskeisiä jumaluuksia ja japanilaisessa kulttuurissa keskeinen hahmo. Myytistä on kerrottu erilaisia versioita. Joidenkin kertomusten mukaan hän syntyi jumala Izanagin vasemmasta silmästä. Amaterasun veli, myrskynjumala Susanoo, teki sisarelleen kepposen hajottamalla tämän puutarhan luomansa tuulen avulla. Amaterasu loukkaantui nähtyään hävityksen ja sulkeutui pimeään luolaan vieden samalla mennessään valon ja lämmön maailmasta. Useiden päivien, jopa viikkojen jälkeen muut jumalat järjestivät luolan ulkopuolella juhlat, joissa tanssittiin ja musisoitiin. Amaterasu kurkisti uteliaana tapahtumia ja luolan suu tukittiin, jotta hän ei pääsisi sinne takaisin. Tämän jälkeen valo ja järjestys palasivat maailmaan (Mori [<http://cla.calpoly.edu/~bmori/syll/351EAWomen/Amaterasu.html>]).

⁵⁴ Valtion ja uskonnon tiukka erottaminen on aiheuttanut ongelmia toisen maailmansodan jälkeen. Uskonto ja politiikka on haluttu pitää erillään, eivätkä virkamiehet saa virkansa puitteissa harjoittaa uskonnollista toimintaa. Erityistä huomiota on herättänyt Yasukuni-temppelein tapaus. Temppeleitä toimi sodan aikana näyttämönä ääri-nationalistien sankaripalvonnalle ja taisteluiden kiihottajana. Sitten temppelein organisaatiosta on puhdistettu militaristinen ideologia, ja se toimii kuten muut uskonnolliset ryhmät Japanissa. Ongelmalliseksi on kuitenkin koettu poliittisten johtajien vierailut temppeleillä sodan aikana kuolleiden muiston kunnioittamiseksi. Muun muassa pääministerit Miki Takeo, Nakasone Yasuhiro ja Koizumi Jun'ichirō ovat vierailleet temppeleillä säännöllisesti. Temppeleille on myös tehty rahallisia lahjoituksia hallinnon nimissä. Kiinassa ja muualla Aasiassa viranomaisten ja temppelein läheisiä suhteita on arvosteltu sotataakan vuoksi. Erityisen vaikeata on ollut vetää raja viranomaisten yksityisen osallistumisen ja virallisen toiminnan välille uskonnollisissa asioissa (Nakano 1996, 131–133.)

⁵⁵ Noguchi 1977, 28–29; Fält 1999, 63–64; Kasahara 2003, 534–535.

[...] Shinton rahallinen avustaminen, tukeminen, ylläpitäminen, hallitseminen ja tiedon levittäminen japanilaisten kansallisten, alueellisten ja paikallisten hallintojen taholta, tai julkisten virkamiesten, alaisten ja työntekijöiden toiminta virkamiesominaisuudessa ovat kiellettyjä ja on lopetettava välittömästi. [...] Shinton oppien välittäminen missään muodossa ja missään tarkoituksessa yhdessäkään koulutuksellisessa instituutiossa, jota tuetaan kokonaan tai osittain julkisista varoista, on kiellettyä ja lopettava välittömästi. [...] ⁵⁶

Lisäksi mainitaan, että:

Tämän direktiivin tarkoitus on erottaa uskonto valtiosta, ehkäistä uskonnon väärinkäyttöä poliittisiin päämääriin ja asettaa kaikki uskonnot, uskot ja uskontunnustukset täsmälleen samalle lailliselle perustalle oikeutettuna samoihin mahdollisuuksiin ja suojeluun... [...] ⁵⁷

Shinto-direktiivissä shintolaisuuden asema valtion ykkösuskontona poistettiin, mutta samalla se sai samat oikeudet ja suojelun kuin muut uskonnot. Kaikille ihmisille tuli oikeus päättää uskonnostaan tai uskonnottomuudestaan ilman syrjintää tai tarkkailua. Shinto-direktiivin ohella asetettiin säädös, jonka mukaan uskonnollisen ryhmän tuli olemassaolonsa vahvistukseksi rekisteröityä viranomaisille kahden viikon kuluessa toiminnan aloittamisesta. Samalla uskonnolliset ryhmät saivat autonomisuuden suhteessa viranomaisiin, eikä niiden toimintaan hallinnolliselta tasolta puututtu, kuten sodanaikaisessa politiikassa oli tehty. ⁵⁸ Uskonnot saivat siis suojelun perustuslaissa, ja ne saivat toimia rauhassa ilman viranomaisten tarkkailua tai puuttumista uskonnonharjoittamiseen. Tämä johti suoranaiseen uskontojen rynnistykseen rekisteritoimistoille, kun aiemmin muun muassa shintolaisten ja buddhalaisten lahkojen siipien suojissa toimineet ryhmät irtaantuivat omiksi itsenäisiksi uskonnoikseen. Uusien uskonnollisten ryhmien räjähdysmäiseen lisääntymiseen onkin viitattu muun muassa termillä ”jumalten ruuhka-aika”. ⁵⁹

Vuonna 1951 uskonnollisten ryhmien rekisteröimistä pyrittiin muokkaamaan sellaiseksi, ettei uskonnollisten ryhmien verovapautta ja muita etuja olisi yritetty

⁵⁶ Reader 1993, 173–174.

⁵⁷ Reader 1993, 174.

⁵⁸ Sodan aikana tarkkailtiin etenkin uskonnollisia ryhmiä, korealaisia sekä vasemmistolaisia. Monien uususkontojen ja lahkojen toiminta kiellettiin, kuten Sōka Gakkain tapauksessa. Myös jonkinasteista juutalaisten tarkkailua esiintyi. Sotapoliisien valtuudet kasvoivat, ja he saattoivat puuttua kaikkeen, mikä vaaransi tai uhkasi Japanin sodanaikaista politiikkaa ja pyrkimyksiä (Jansen 2002, 645). Kontrasti sodanjälkeiseen uskontojen vapaaseen toimintaan ja hallinnon puuttumattomuuteen oli siis suuri.

⁵⁹ Kasahara 2003, 561–562; Kawawata 1996, 1999.

käyttää vilpillisesti hyväksi taloudellisen hyötymisen tarkoituksessa.⁶⁰ Laki uskonnollisille liikeyrityksille (The Religious Corporation Law) sisältää samat uskonnolliset perusvapaudet ja määräykset uskontojen autonomisuudesta suhteesta viranomaisiin kuin aikaisemmin, mutta lisäksi se takaa uskonnollisille ryhmille oikeuden harjoittaa liiketoimintaa toimintansa ylläpitämiseksi näin halutessaan. Viranomaisilla ei puolestaan ole oikeutta pyytää tietoja uskonnollisen ryhmän toiminnasta. Pystyäkseen rekisteröitymään uskonnolliseksi liikeyritykseksi uskonnollisen ryhmän täytyy kuitenkin täyttää tietyt vaatimukset hyötyäkseen eduista ja verovapauksista. Uskonnolliseksi liikeyritykseksi pyrkivän ryhmän on pitänyt tavallisesti ilmoittaa ryhmänsä toimintatarkoitus, nimi, osoite, liiketoiminnan muodot ja omistuksessa oleva omaisuus. Lisäksi uskonnollisessa liikeyrityksessä tarvitaan vähintään kolme virkamiestä, jotka hoitavat yrityksen virallisia asioita sekä edustavat yritystä. Uskonnollisen liikeyrityksen statusta ei ole kuitenkaan ollut pakkoa anoa, vaan uskonnollisten ryhmien toiminta on voinut jatkua ilman taloudellisia hyötyjä.⁶¹

Vuoden 1947 alussa japanilainen media kirjoitti Jiukyō-nimisen (璽宇教) uskonnollisen ryhmän toiminnasta, kun sen johtaja pidätettiin ryhmän päämajassa Kanazawassa. Ryhmän johtaja Nagaoka Nagako julisti olevansa auringonjumalatar Amaterasu Ōmikamin hengen uusi kantaja, kun keisari oli irtisanoutunut omasta jumalaisesta tehtävästään. Koska Shinto-direktiivissä kiellettiin äärinationalististen sanomien levittäminen, poliisilla oli oikeus puuttua ryhmän toimintaan välittömästi. Poliisin toimien lisäksi media piti huolen siitä, että ryhmän opillinen sisältö ja ennustukset osoittautuivat valheellisiksi, ja pian Jiukyō menettikin jäsenensä. Tapaus kuitenkin johti tilanteeseen, jossa uudet uskonnot joutuivat median pyöriksen ja tarkkailun kohteeksi myös jatkossa.⁶²

Myös muut uskonnolliset ryhmät saivat mediassa palstatilaa uususkontojen alkuryynnistyksen aikoihin. Jonkin verran julkisuutta sai ryhmä, jota johti mies nimeltä Otasuke Jiisan (avulias vanha mies). Johtaja lupasi, että kaikki ruumiilliset vaivat katoaisivat, jos henkilö istuisi hetken aikaa aloillaan alttarin edessä, kun hän heilutteli miekkaansa ja huusi voimakkaasti. Median kiinnostus kohdistui myös ryhmään

⁶⁰ Kitagawa 1966, 281.

⁶¹ Kawawata 1996, 199, 202–205.

⁶² Kasahara 2003, 562–563.

nimeltä Odoru Shūkyō (踊る宗教; tanssiva uskonto), jonka naisjohtaja johti jäseniään valaistumiseen tanssimalla ja laulamalla kaduilla ja asemilla. Huomiota herätti lisäksi eräs uskonnollinen ryhmä, joka keräsi suuren määrän kannattajia lupaamalla parannusta sairauksiin lääketieteestä poikkeavin keinoin. Talismaaneilla ja sielun puhdistautumisella ei kuitenkaan aina saavutettu toivottuja tuloksia, vaan lopulta eräs jäsenistä kuoli kieltäytyttyään lääketieteen hoitokeinoista. Vastaavien tapausten tultua esiin media alkoikin syyttää uusia uskontoja petoksista, ja uskontojen nähtiin estävän yhteiskunnan tervehenkisen kehittymisen toiminnallaan. Median kritiikki ei jäänyt kuitenkaan japanilaisilta uususkonnoilta huomioimatta, vaan ne alkoivatkin pikkuhiljaa organisoida oppejaan ja rakenteitaan vahvistaakseen toimintansa puitteita.⁶³

Osa uusista uskonnoista hiipui alkuhuuman jälkeen, mutta osa kasvatti jäsenmääräänsä vahvistaen asemaansa uskontojen joukossa. Jäsenmäärän lisääntyessä monet uskonnot alkoivat rakentaa toimitiloja ja muita rakennuksia (muun muassa museoita, sairaaloita jne.) ympäri Japania. Uskonnot alkoivat saada myös yhteiskunnallista vaikutusvaltaa, kun jotkut niistä hakeutuivat mukaan päivänpolitiikkaan. Vuonna 1956 Sōka Gakkain (創価学会) kolme jäsentä tuli valituksi parlamentin ylähuoneeseen. Aiemmin nimellä Sōka Kyōiku Gakkai toiminut ryhmä vaihtoi nimensä ja järjestäytyi uudelleen johtajanvaihdoksen aikoihin sodan jälkeisinä vuosina. Toda Jōsein hallinnassa ryhmä alkoi haalia joukkoonsa uusia jäseniä aikomuksenaan siirtyä toiminnassaan myös poliittiseen vaikuttamiseen. Tarkoituksena oli puhdistaa senhetkistä poliittista päätöksentekoa uskonnollisilla vaikutteilla. Vuonna 1964 ryhmän sisällä muodostettiin Kōmeitō (公明党) -niminen puolue, jonka tarkoituksena oli ohjata yhteiskuntaa ja edistää ihmisten hyvinvointia buddhalaisin ihantein. Sōka Gakkain poliittinen osallistuminen koettiin positiivisena etenkin kotirouvien ja opiskelijoiden keskuudessa, tosin se halusi ihmisten luottamuksen saavuttamiseksi painottaa Kōmeitōn ajavan yhteisön poliittisia etuja ja olevan erossa uskonnollisesta toiminnasta. Vuoden 1967 vaaleissa Sōka Gakkain jäsenistä 25 valittiin parlamentin alahuoneeseen. Tämä merkitsi sitä, että

⁶³ Kasahara 2003, 563–565, 567–568.

ensimmäisen kerran uskonnollisesta ryhmästä oli tullut merkittävä oppositiopuolue japanilaisen politiikan kentälle.⁶⁴

1970-luvulle tultaessa uususkontojen jäsenmäärät olivat paisuneet jo siinä määrin, että niiden rakenteellinen muutos oli väistämätöntä, eikä johtajan ja jäsenten välinen henkilökohtainen suhde voinut enää olla mahdollista.⁶⁵ Samanaikaisesti uususkonnot alkoivat itsessään vakiintua siinä määrin, etteivät ne enää vastanneet uusien sukupolvien hengellisiä tarpeita. Uusien uskontojen rinnalle syntyivät uudemman ajan uususkonnot, joissa viehätti persoonallinen mystisyyden kokeminen ja matkat oman tajunnan syvyyksiin. Aum Shinrikyō onkin erinomainen esimerkki uudesta uususkonnosta, jonka vetovoima perustui sisäisen minän tutkimiseen suljetuissa kommuuneissa.⁶⁶ Enää uususkonnot eivät olleet hätäratkaisuja rahallisiin kriiseihin ja pula-aikaan, vaan taustalla olivat enemmänkin ongelmat taloudellisen vaurauden keskellä.⁶⁷

Uusista uskonnoista ihmiset ovat hakeneet elämäänsä turvaa, jota he eivät muuttuvassa ja sittemmin taloudellisesti vaurastuneessa yhteiskunnassa ole löytäneet perinteisistä uskonnoista. Johtajien shamanististen ja maagisten voimien avulla on tavoiteltu tasapainoisempaa ja onnellisempaa elämää. Vaikka uusien uskontojen opit pohjautuvat pitkälle perinteisten uskontojen opetuksiin ja esi-isien kunnioittamiseen, uudet uskonnot on kuitenkin koettu alusta saakka enemmän ajanhengen mukaisina ja nykyiseen tarpeeseen vastaavina kuin perinteiset uskonnot. Uusille uskonnoille onkin tyypillistä pyrkiä luomaan vanhan yhteiskunnan tilalle uudenlainen, parempi yhteiskunta, jossa ihmiset eläisivät onnellisina, eikä uskonnon ja maallisen välille vedettäisi niin tiukkaa rajaa.⁶⁸

Myös muissa teollisuusmaissa sekä kehitysmaissa on ollut nähtävissä samanlaista henkilökohtaisen henkistymisen tarvetta kuin Japanissa. Vaurastunut, maallistunut ja yksilökeskeinen elämäntapa on luonut paineita oman elämän hallitsemiselle ilman muiden apua, mikä on herättänyt ihmisissä ahdistusta ja voimattomuuden tunnetta.

⁶⁴ Kasahara 2003, 282–283; Nakano 1996, 124–127.

⁶⁵ Kasahara 2003, 583–584.

⁶⁶ Shimazono 1996, 181–182.

⁶⁷ Huhtinen 2000, 31.

⁶⁸ Kasahara 2003, 568–571.

Etenkin kolmannen maailman maissa on kyseenalaistettu yksilökeskeisen ja vapaan yhteiskunnan kehityssuuntaa ympärillä kukoistavan rikollisuuden, köyhyyden ja virkamiehistön epärehellisyyden vuoksi. Henkistymisen tarve on ollut vastareaktio myös muun muassa Marxin tapaisten ajattelijoiden pyrkimykseen selittää yhteiskunnallisia ongelmia rationaalisesti hylkäämällä uskonnon.⁶⁹

Jotkut ihmiset hakeutuvat vanhojen uskontojen – kristinuskon, juutalaisuuden ja islamin – opetuksien äärelle etsimään vastauksia elämän askarruttaviin kysymyksiin. Toisille taas uudet uskonnot ja vaihtoehtoiset uskonnolliset liikkeet tarjoavat mystisyydellään ja shamanistisuudellaan vastapainoa materialistiselle sekä tiedekeskeiselle maailmalle. Joskus uudet uskonnolliset liikkeet ja ryhmät kuitenkin ajautuvat törmäyskurssille ympäröivän yhteiskunnan kanssa, mikä on johtanut melko radikaaleihin seurauksiin ja tragedioihin. Esimerkkeinä mainittakoon joukkoitsemurhat muun muassa Yhdysvalloissa ja Japanissa, joissa uskonnollisten yhteisöjen yhteiskunnan vastustaminen on mennyt äärimmäisyyksiin. Toisaalta huomionarvoista on, että vain Japanissa on toistaiseksi tämäntyyppinen uskonnollinen vastarinta kohdistettu ulkopuolisiin siviileihin Aum Shinrikyön tapauksessa.⁷⁰

2.2. Uususkontojen markkinointi ja suosion salaisuus

Uudemille uususkonnoille on tyypillistä median ja viihdeteollisuuden monipuolinen hyödyntäminen uusien jäsenien houkuttelemiseksi. Uususkontojen olemassaololle onkin ensisijaisen tärkeää juuri jäsenten hankkiminen, sillä niiden jäseniksi ei synnytä siinä mittakaavassa, kuin perinteisten uskontojen jäseniksi. Monet uudet uskonnot ovatkin tulleet varsin eteviksi median ja viihteen hyödyntämisessä, kun keinot oman uskonnon markkinoimiseksi ovat käyneet moninaisiksi teknologian kehittyessä.⁷¹

Aum Shinrikyön tapauksessa median käyttäminen on ollut yksi keskeisimmistä keinoista herättää ihmisten kiinnostusta lahkoo kohtaan. Jo aivan lahkoon toiminnan alkumetreillä lahkoon johtaja Asahara Shōkō oli tarkka julkisuuskuvaansa ja markkinoi

⁶⁹ Shimazono 2001, 49.

⁷⁰ Shimazono 2001, 49–50.

⁷¹ Kasahara 2003, 572.

lahkoon monissa lehtiartikkeleissa mainostaen muun muassa levitointikykyään ja tapaamistaan avaruusolion kanssa.⁷² Lahkon jäsen Naruhashi Ryutaro kertookin kiinnostuneensa Asaharan opeista juuri levitoinnin vuoksi:

Olin kuullut levitoimisesta, mutta en tiennyt ketään japanilaista, joka osasi demonstroida sitä. Artikkelissa oli kuvattu yksityiskohtaisesti harjoituksia levitoimisen saavuttamiseksi.⁷³

Kuva 5. Asahara Shōkō esittelee levitointikykyään. Ajankohta tuntematon.
[<http://www.13t.org/decondicionamiento/images/aum/asahara%2016%20levitando.jpg>], katsottu 21.1.2007.

Pian lahkon perustamisen jälkeen Asahara alkoi myös julkaista kirjoja opetuksistaan ja otatti kuvia itsestään esimerkiksi Dalai Laman kanssa kohotakseen muiden uskonnollisten suurmiesten joukkoon. Lahkon markkinoimisessa hyödynnettiin lisäksi populaarikulttuurin kanavia. Etenkin nuoria japanilaisia lähestyttiin muun muassa sarjakuvien ja animaatioelokuvien avulla. Sarjakuvissa ja elokuvissa päähenkilöt saavuttavat onnellisen elämän ja supervoimia lahkon opetuksia seuraamalla. Asaharan tarkasti laskelmoitu mediatyö ei mennyt suinkaan hukkaan, vaan puolessa

⁷² Watanabe 2005, 43–44.

⁷³ Lainaus Asahara 1988, 128. Käännös tekijän.

vuosikymmenessä lahkoon jäsenmäärä nousi kourallisesta ihmisiä muutamaan tuhanteen.⁷⁴

1990-luvulla tietoverkkojen kehitys avasi myös uususkonnoille uusia kommunikaatioväyliä. Aum Shinrikyō hyödynsi uutta teknologiaa perustamalla sähköisen keskusteluhuoneen, joka osoittautui hyväksi keinoksi lähestyä uusia jäsen ehdokkaita. Kommunikointi tietoverkoissa on anonyymia ja vapaampaa, kuin normaaleissa sosiaalisissa tilanteissa, ja sen vuoksi ihmisten on helpompaa tutustua tietokoneen välityksellä avoimemmin uskonnollisiin liikkeisiin. Keskustelufoorumin ohessa Aum Shinrikyō jakoi verkossa lahkoon toiminnasta videoita, joihin ihmiset saattoivat tutustua kaikessa rauhassa.⁷⁵

Lehtiartikkeleiden ja tietoverkon lisäksi Aum Shinrikyō oli esillä myös televisiossa, kun Asahara kutsuttiin väittelykeskusteluun toisen uskonnollisen ryhmän Kōfuku no kagakun edustajan kanssa vuonna 1991. Väittely päättyi Aum Shinrikyōn eduksi, kun Asahara onnistui herättämään sympatiaa puheillaan enemmän kuin vastapuoli. Myöhemmin Asahara vieraili myös Kitano Takeshin⁷⁶ isännöimässä ohjelmassa. Esiintyminen sai huomiota lehdistössä, jossa Asaharaa arvioitiin myönteisin sanankääntein. Positiivinen julkisuus poiki Asaharalle kutsuja mennä esitelmöimään japanilaisiin huippuyliopistoihin sekä muun muassa Moskovan yliopistoon. Venäjällä aloitettiin myös radio- ja televisiolähettykset, minkä seurauksena vuoteen 1995 mennessä Aum Shinrikyōlla oli 30 000 venäläistä jäsentä.⁷⁷ Aum Shinrikyōn suosion Venäjällä voisi kuvitella johtuvan Neuvostoliiton hajoamisesta ja uskonnon vapautumisesta. Ihmisten hämmentyneisyys uuden tilanteen keskellä on mahdollisesti johtanut jatkuvuuden ja turvan hakemiseen uskonnollisesta ryhmästä. Oman uskonnollisen perinteen epäselvyys ja hampaattomuus ovat luultavasti ajaneet ihmiset selkeästi yhteiskuntaa kritisoivan Aum Shinrikyōn jäseniksi, kuten Japanissakin tapahtui.

⁷⁴ Watanabe 2005, 44–47; Metraux 1999, 54–56.

⁷⁵ Watanabe 2005, 47.

⁷⁶ Kitano Takeshi on tullut kuuluisaksi näyttelijänä, ohjaajana ja koomikkona paitsi Japanissa myös ulkomailla.

⁷⁷ Watanabe 2005, 47–49.

Miksi niin monet japanilaiset sitten ovat tarttuneet niin Aum Shinrikyōn kuin muidenkin uususkontojen kosiskeluyrityksiin? Asia ei ole mustavalkoinen, vaan siihen liittyy monia seikkoja, joita useat tutkijat ovat tuoneet esiin käsitellessään tutkimuksissaan japanilaisia uususkontoja. Uususkontojen suosion salaisuudelle ei ole siis yhtä selkeää selitystä, vaan ilmiö on seurausta monesta eri tekijästä, jotka ovat luoneet puitteet uususkontojen kukoistamiselle. Lisäksi on huomattava, että vaikka ilmiö koskettaa monia japanilaisia, eivät kaikki japanilaiset kuitenkaan ole hakeneet valaistumista uususkonnoista. Yhteiskunnan muutokset ja hankaluudet elämässä eivät suinkaan kaikkien kohdalla ole johtaneet uususkonnon jäsenyyteen, vaan loppujen lopuksi kyse on aina kunkin yksittäisen henkilön ominaisuuksista ja valinnoista. Tutkijat ovatkin esitelleet tutkimuksissaan juuri niitä toisen maailmansodan jälkeen tapahtuneita muutoksia yhteiskunnassa, jotka mahdollistivat ja edesauttoivat uususkontojen jäsenmäärien kasvamista. Syitä suosioon etsitään asettautumalla modernisoituvan yhteiskunnan ihmisten ajatusmaailmaan ja elämäntilanteisiin.

Joseph M. Kitagawa esittää uususkontojen suosion yhdeksi syyksi japanilaisten juurettomuuden. Toiseen maailmansotaan saakka Japanissa vallitsi Kitagawan näkemyksen mukaan kosmologinen järjestys, joka pohjautui japanilaisten kykyyn sulattaa vieraiden kulttuurien vaikutteet omaa kulttuurinsa ja uskonnolliseen maailmansa ilman ristiriitoja. Vaikka Japanissa on historian aikana eletty varsin vaiherikkaita kausia sotineen ja kulttuurivirtauksineen, toisen maailmansodan aiheuttama sotatrauma mullisti japanilaisten elämää ennennäkemättömällä tavalla. Shintolaisuuteen ja keisarin valtaan kohdistuneet arvonalennukset koettiin japanilaisten keskuudessa raskaasti, sillä ne olivat olleet vuosisatojen ajan perinteen ja kulttuurin jatkuvuuden symboleja. Ensi kertaa historiansa aikana japanilaiset olivat epävarmoja oman kulttuurinsa tulevaisuudesta ja suunnasta sodanjälkeisen rappion ja sitä seuranneiden nopeiden yhteiskunnallisten muutosten keskellä. Kitagawa näkeekin juuri tämän asetelman uususkontojen kasvualustana, sillä uususkonnot lupasivat opetuksillaan toivoa ja valoa pimeyden keskelle.⁷⁸

⁷⁸ Kitagawa 1966, 331–333.

Arai Ken näkee puolestaan yhdeksi uususkontojen suosion syyksi kaupungistumisen ja siitä seuranneen uskonnollisen tyhjiön. Maaseutujen yhteisöt alkoivat pikkuhiljaa hajota, kun ihmiset muuttivat kaupunkiin työn perässä. Tämä merkitsi shintolaisille ja buddhalaisille tempeleille lama-ajan alkamista, kun edes perinteiset festivaalit eivät houkuttelleet tarpeeksi kävijöitä. Kaupungeissa taas ihmisten aika ei enää riittänyt uskonnolliseen toimintaan. Uudet, kaupungeissa toimivat temppelit koettiin etäisinä ja vieraina, eikä niihin syntynyt samanlaista sidettä kuin aiemmin maaseudulla. Myös kristinuskoa vierastettiin ja sitä pidettiin jopa vaikeatajuisena. Arai uskoo tämän uskonnollisen tyhjiön olleen ponnistuslauta uususkonnoille, jotka ottivat ihmisten tarpeet huomioon paremmin kuin perinteiset uskonnot tai vieras kristinusko. Kadonnutta identiteettiään metsästävät ihmiset ovat löytäneet menetettyä yhteisöllisyyden tunnetta uususkontojen kokoontumisista paremmin kuin esimerkiksi shintolaisista toimituksista.⁷⁹

1970-luvulta lähtien ihmisten tarpeet liittyä uususkontojen jäseniksi muuttuivat, kun yhteiskunnan vaurastuminen paransi kansalaisten elintasoja. Shimazono Susumu uskoo uususkontojen suosion johtuvan juuri ihmisten reaktiosta yhteiskunnan muuttumiseen hyvinvoinnin kustannuksella. Shimazono ei näe uskonnollista kaipausta vain japanilaisten keksintönä, vaan toteaa yhteiskunnan arvojen muuttamisen olevan maailmanlaajuinen ilmiö. Moderni ja yksilökeskeinen yhteiskunnan laajetessa globaaliksi ”valtiomuodoksi” ihmiset eivät ole kokeneet lisääntyvää vapautta vain positiivisena oikeutena hallita omaa elämäänsä, vaan rajojen puutteen katsotaan johtaneen rikollisuuteen ja elämän päämäärättömyyteen. Shimazono näkeekin Aum Shinrikyōn kaltaisen uskonnollisen ryhmän suosion johtuvan juuri sen pyrkimyksistä vastata liiallisen vapauden ongelmiin luomalla jäsentensä elämään selkeitä ohjeita ja suuntaviivoja. Shimazono kuitenkin huomauttaa, että samalla kun Aum Shinrikyō asetti jäsenilleen tiukkoja moraalisaantöjä, se toimi ironisesti omien opetustensa vastaisesti käyttäessään hyväkseen yhteiskunnan vapauksia rikollisessa toiminnassaan.⁸⁰ Ympäröivän yhteiskunnan vapauksien hyödyntäminen omiin tarkoituksiin on tyypillistä tiukkoja sääntöjä ideologiassaan painottaville ryhmille myös yleisesti; viranomaisten toimet ja pyrkimykset rajoittaa ryhmän toimintaa koetaan

⁷⁹ Arai 1996, 99–100, 109–110.

⁸⁰ Shimazono 2001, 49–51.

loukkaavina, vaikka omakin ideologia puhuu sääntöjen ja asioihin puuttumisen puolesta.

Daniel A. Metraux ja Ian Reader kohdistavat tutkimuksissaan huomionsa Aum Shinrikyōn jäseniin, ja tuovat heidän elämästään esiin tyypillisiä tekijöitä, jotka osaltaan selittävät uususkontoihin liittymistä. Aum Shinrikyōn jäsenyydestä olivat kiinnostuneet muiden uudempien uususkontojen tapaan etenkin akateemisesti menestyneet nuoret. Vuonna 1995 lahkon jäsenten keskimääräinen ikä oli 27 vuotta ja jäsenluvuksi arvioitiin Japanissa noin 10 000.⁸¹ Metrauxin ja Readerin näkemyksen mukaan Aum Shinrikyō on tarjonnut nuorille paitsi henkisemmän vaihtoehdon teollisen yhteiskunnan materiaalisille arvoille myös ulkomaailmaa paremman urakehityksen lahkon lääkäreinä ja tiedemiehinä. Lahkon jäsenenä akateemisesti menestyneet ovat paitsi saavuttaneet tyydytystä henkisyyden ja mystisyyden kaipuuseen myös mahdollisuuden tavoitella parempaa statusta lahkon sisällä ammatillisen taustansa siivittäminä. Lisäksi tieteen valjastaminen uskonnollisiin tavoitteisiin on miellyttänyt lahkon akateemisia jäseniä.⁸² Lahkon tieteellisen ja teknologisen ministeriön jäsen kertoo omista tuntemuksistaan:

Olin aika hyvä oppilas, mutta tunsin jonkinlaista vastenmielisyyttä opiskelua kohtaan. Minulle opiskeleminen merkitsi viisauden saavuttamista, mutta koulutyö oli vain sellaisten asioiden ulkoa opettelua, kuten montako lammasta Australiassa on. Voit opiskella sitä niin paljon kuin haluat, mutta se ei tee sinusta viisaampaa. Minulle aikuisuus merkitsi sitä. Omistaa sellainen tyyneys, sellainen älykkyys. Minun ajatukseni aikuisuudesta poikkesi suuresti todellisista aikuisista ympärilläni.⁸³

Kaikki jäsenet eivät toki ole olleet huippuyliopistojen akateemista eliittiä, vaan joukkoon mahtuu myös tavallisia opiskelijoita. Monet jäsenet ovat suorittaneet opintonsa pienimmällä mahdollisella vaivannäöllä, suoriutuen kuitenkin hyvin luontaisen lahjakkuutensa ansiosta. Henkisyyden etsiminen ja edellisten sukupolvien materiaalistien arvojen hyljeksiminen ovat ajaneet heitä uususkontojen pariin. Japanilaiselle koululaitokselle ja yritys-elämälle ominainen kilpailuhenkisyys ovat herättäneet heissä kapinahenkisyyttä ja lahkoon liittyneet nuoret ovatkin kieltäytyneet alistumasta normaalin yhteiskunnan virran vietäväksi. Uskonnolliset ryhmät ovat

⁸¹ Metraux 1999, 4, 51.

⁸² Metraux 1999, 58–59; Reader 2000, 99–100.

⁸³ Lainaus Murakami 2000, 251–252. Käännös tekijän.

olleet ainoa mahdollisuus pelastautua virrasta, sillä japanilaiseen yhteiskuntaan ei ole rakennettu sellaista turvaverkkoa, joka ottaisi vastaan normaaliin järjestykseen sopeutumattomat.⁸⁴ Takahashi Hidetoshi kuvailee mielessään pyöriä kysymyksiä:

Lukiassa olin kiinnostunut urheilusta, koripallosta ja sulkapallosta, mutta yliopistoon menemisen jälkeen tunsin, että minun piti vetää raja itseni ja yhteiskunnan välille. Olin niin sanottu ”asioita lykkäävä persoona”: joku, joka ei halua kasvaa aikuiseksi. Meidän sukupolvemme kasvoi sen jälkeen, kun Japanista oli tullut vauras maa ja me katsoimme yhteiskuntaa tämän hyvinvoinnin linssin kautta. En vain pystynyt sopeutumaan ”aikuiseen yhteiskuntaan”, jonka näin ulkopuolella. Se näytti minusta jotenkin vääristyneeltä. Eikö ollut jotain toista tapaa elää elämää, jotain toista tapaa katsella maailmaa? Yliopistoaikoina minulla oli paljon vapaa-aikaa, ja olin uppoutunut näihin kysymyksiin.⁸⁵

Monille nuorille jäsenille yhteistä on ollut epäsosiaalisuus, heikohko työmoraali ja epäliikunnallisuus kouluaikoina. Syrjäytyneiden nuorten joukko alkoi kasvaa 1990-luvulla, ja heitä alettiin nimittää *otaku*-sukupolveksi (オタク). Äärimmäisissä tapauksissa nuoret linnoittautuvat huoneisiinsa tietokoneen ja viihdeteollisuuden tuotteiden kanssa ja katkaisevat ihmiskontaktit lähes täysin ulkopuolisen maailman kanssa. Otaku-nuorille onkin yhteistä elämän suunnittelemattomuus ja päämäärien puute.⁸⁶ Hosoi Shin’ichi kertoo sosiaalisesta elämästään:

Minua näytti aina erottavan muuri muusta maailmasta ja Tokioon tultuani muuri kasvoi korkeammaksi. Ihmiset kohtelivat minua hyvin ja opin tuntemaan melko monia tyttöjä. Kun ajattelin ”Tämä tyttö ja minä tulemme hyvin toimeen”, löysin itseni vain rakentamasta muuria välillemme. Luennot olivat mukavia; ongelmani oli enemmänkin ihmisten kanssa. En vain tullut toimeen hyvin kenenkään kanssa. Menin ulos juhlimaan, mutta juominen ja kaikki eivät toimineet minulle. Samalla inhoni maailmaa kohtaan kasvoi syvemmäksi.⁸⁷

Henkisten arvojen lisäksi useat uususkontojen jäsenet ovat tavoitelleet uususkontojen avulla yliluonnollisia kykyjä. Erityisesti otaku-nuoret ovat olleet erittäin kiinnostuneita tieteisfantasiasta ja supervoimista. Viihdeteollisuudessa esiintyvät sankarit taistelemassa vihollisia vastaan ovat kiehtoneet nuorten mielikuvitusta, ja sankareihin on samaistuttu oman elämän vaikeuksissa. Esimerkkinä mainittakoon Suomen televisiossakin esitetty ja suosiota saavuttanut animaatio-sarja Neon Genesis Evangelion, jonka päähenkilö Ikari Shinji taistelee tulevaisuuden Tokiossa

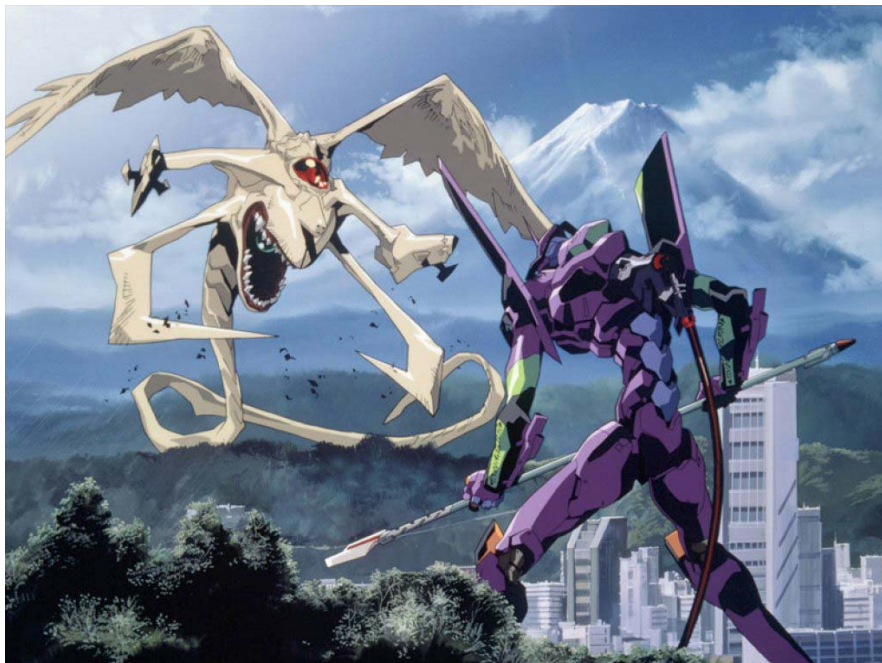
⁸⁴ Metraux 1999, 51–52.

⁸⁵ Lainaus Murakami 2000, 347. Käännös tekijän.

⁸⁶ Metraux 1999, 48–49.

⁸⁷ Lainaus Murakami 2000, 318. Käännös tekijän.

jättirobotillaan pahoja voimia vastaan. Juonen on nähty sisältävän nuorten omaan elämään liittyviä teemoja; päähenkilö kamppailee elämänsä ongelmassa ja pohtii samalla kaiken tarkoitusta.

Kuva 6. Taistelu jättirobotilla vihollista vastaan sarjassa Neon Genesis Evangelion (1995). [http://www.northarc.com/images/eva/neon_genesis_evangelion211.jpg], katsottu 21.1.2007.

Metrauxin mukaan tässä valossa Aum Shinrikyōn suosio on ymmärrettävää, koska lahko tarjosi jäsenilleen mahdollisuutta muuttaa elämänsä kulkua ja saavuttaa yliluonnollisia kykyjä.⁸⁸ Hagsawa Takako kirjoittaa omasta tutustumisestaan Aum Shinrikyōhon:

Olen aina halunnut hyvin paljon tietää ihmiselämän tarkoituksen. Mutta yksikään suurimmista filosofeista ja ajattelijoista ei pystynyt vastaamaan tähän kysymykseen. Joten asteittain aloin kiinnostua jostakin uskonnollisesta. Siihen asti ajattelin, että uskonto on typerää ja olin ajattelematta sitä täysin.

Ajattelin osallistua AUMin seminaarille, koska halusin tietää totuuden hankkimalla psyykkisiä voimia ja pelastuakseni elämältä ilman unelmia ja toivoa.⁸⁹

Myös etäiset suhteet ahkerasti työssäkäyviin vanhempiin ovat olleet yhteistä monille Aum Shinrikyōn jäsenille. Reader tuo esiin tutkimuksessaan japanilaisten vanhempien ja lasten välisen kuilun, jonka syveneminen on edesauttanut jälkikasvun

⁸⁸ Metraux 1999, 49–50.

⁸⁹ Lainaus Asahara 1988, 119. Käännös tekijän.

liittymistä uususkontoihin. Samalla kun vanhemmat itse ovat tehneet pitkiä työpäiviä uransa edistämiseksi ja materiaalsen hyvinvoinnin lisäämiseksi, lapsia on kannustettu tavoittelemaan samanlaista tulevaisuutta pyrkimällä huippukouluihin. Koska vanhempien läsnäolo on monien lasten kohdalla jäänyt varsin vähäiseksi, perheen sisäiset suhteet ovat jääneet pinnallisiksi. Materiaalinen hyvinvointi ei ole myöhemminkään riittänyt korvaamaan läheisiä ihmissuhteita, vaan usein ihmiset ovat tunteneet seisovansa tyhjän päällä. Readerin mukaan tällaisessa elämäntilanteessa ihmiset ovat etsineet yhteisöllisyyttä ja henkisyttä uususkontojen ääreltä, kun karismaattiset johtajat Asaharan tapaan ovat vakuuttavasti esitelleet näkemyksiään hyvästä elämästä.⁹⁰ Iwakura Harumi kertoo suhteestaan perheeseensä:

Rakastan lapsia. Nuoremman sisareni lapset ovat rakastettavia, mutta minulle naimisiinmeno ja perheen sekä lapsien saaminen - se on vaikeaa, koska on ollut Aumin jäsen. Kun ajattelen kertovani taustoistani Aumissa treffeillä – en usko, että pystyisin... Suuri tekijä on se tosiasia, että minun oma perheeni oli niin toimimaton. Ihmiset, jotka ovat kasvaneet onnellisissa perheissä, tuskin liittyisivät Aumiin.⁹¹

Kaikki lahkon jäsenet eivät toki ole olleet akateemisesti menestyneitä nuoria. Joukkoon on mahtunut myös niin vanhempia kuin kouluttamattomiakin ihmisiä. Vanhempien jäsenien motiivit liittyä lahkoon ovat olleet erilaisia kuin nuorilla. Pääasiassa heidän joukossaan on ollut keski-ikäisiä kotirouvia, jotka ovat kärsineet sekä fyysisistä sairauksista, päihderiippuvuudesta että masennuksesta. Aum Shinrikyōn jäsenenä he ovat omien sanojensa mukaan voineet kuitenkin elää terveellistä elämää ilman sairauksia ja ongelmia. Tässä suhteessa Aum Shinrikyō muistuttaa vanhempia uususkontoja. Nuoremman polven kouluttamattomat jäsenet ovat puolestaan työttömyyteen tai hanttihommiin kyllästyneinä hakeutuneet lahkoon, joka tarjoaa heillekin yhteisöllisyyttä, mahdollisuutta nostaa statustaan, yliluonnollisia kykyjä ja pelastusta tämän maailman murheista.⁹² Samainen Iwakura Harumi kertoo omasta elämästään:

[...] jauhoin monia asioita. Kuten ”Minulla ei ole mitään erityisiä lahjoja, mitään, joilla erottuisin joukosta. Minusta ei edes tunnu, että haluan mennä naimisiin...”

⁹⁰ Reader 2000, 102–103.

⁹¹ Lainaus Murakami 2000, 344–345. Käännös tekijän.

⁹² Metraux 1999, 57–58.

Kun täytin noin 25 vuotta, yhä useammat ja useammat ystäväni alkoivat mennä naimisiin, lähteä työpaikalta ja muuttaa pois. En ollut enää niin nuori kuin ennen. Elämäntyylini vaikutti yhä enemmän hyödyttömältä.⁹³

Aum Shinrikyōhon liittyminen ei kuitenkaan välttämättä ole ollut suuri harppaus aiemmasta yhteiskunnallisesta asemasta ylemmäs. Lahkon jäsenien välillä on vallinnut oma nokkimisjärjestyksensä. Ylimpänä ovat johtajat, joihin lukeutuvat Asaharan neuvonantajat ja ystävät. Johtoryhmää hieman alemmalla tasolla ovat tieteessä ja teknologiassa kunnostautuneet seuraajat. Alimmalla tasolla puolestaan ovat tavalliset jäsenet, jotka etsivät elämälleen uutta tarkoitusta.⁹⁴

Uususkontojen suosion syille on siis esitetty monenlaisia näkemyksiä. Näkemykset eivät ole keskenään mitenkään ristiriidassa, vaan niitä on esitetty vain erilaisista näkökulmista. Näin ilmiön selittäminen on tullut elävämmäksi ja siinä otetaan huomioon jäsenet enemmän yksilöinä kuin massana. Esimerkiksi Aum Shinrikyōn jäsenet ovat hakeutuneet lahkoon mitä erilaisimmista lähtökohdista. Moninaiset syyt ilmentävät myös paremmin yhteiskunnan muuttumista ja suosion muuttumista sen mukana. Jotta uususkontojen ilmiö ei jää pelkäksi suosion syiden erittelemiseksi, on ilmiötä järkevää selvittää myös hieman syvemmin: purkamalla osiin uususkonto ja edelleen tutkimalla noita palasia. Samalla tulee selvitetyksi, mitä yhteiskunnan vastustaminen on ollut uususkonnon ideologian tasolla, eikä ainoastaan sen jäsenten kannalta.

⁹³ Lainaus Murakami 2000, 334. Käännös tekijän.

⁹⁴ Metraux 1995, 1147–1148.

Junaverkoston haavoittuvaisuuden havaitsivat myös japanilaisen lahkun Aum Shinrikyōn jäsenet, kun he eräänä maaliskuisena aamuna vuonna 1995 vapauttivat metroon tappavaa hermokaasua, sariinia⁹⁵. Tapahtuma oli shokki koko japanilaiselle yhteiskunnalle, joka ei ollut osannut pelätä hyökkäystä omien joukosta. Terrorismi ei japanilaisille sinänsä ollut aivan uusi ilmiö, sillä jo 1970-luvulta lähtien Japanin punainen armeija (JRA) oli poliittisin motiivein suunnitellut ja toteuttanut iskuja Japanin maaperällä sekä ulkomailla.⁹⁶ Aum Shinrikyō oli kuitenkin ensimmäinen uskonnollinen ryhmä, joka oli aloittanut aktiivisen väkivaltaan perustuvan hyökkäyksen yhteiskunnan normaaleina pidettyjä arvoja kohtaan.

Miksi Aum Shinrikyō sitten suunnitteli ja toteutti hyökkäyksen Tokion junaverkoston ytimeen? Millaisia epäkohtia lahkun johto näki ympäröivässä yhteiskunnassa? Näihin kysymyksiin vastatakseen on tutkittava lahkun historiaa sekä ideologiaa ja palattava hetkeen, jolloin passiivisesta vastarinnasta siirryttiin väkivaltaiseen toimintaan vihollisena pidettyä yhteiskuntaa vastaan. Alkutaipaleellaan Aum Shinrikyō oli rauhanomainen yhteisö, joka tyytyi ruoskimaan yhteiskunnan arvoja vain sanojensa voimalla. Jokin sai kuitenkin lahkun muuttamaan linjaansa, mikä johti lopulta surullisenkuuluiseen metroiskuun. Tarkoituksena on tuoda esiin, mitkä asiat yhteiskunnassa eivät tyydyttäneet Asaharaa, ja miksi passiivinen vastarinta yhteiskunnan uudistamiseksi ei enää riittänyt, vaan toiminnassa alettiin suosia väkivaltaisia ja jopa terroristisia keinoja.

Aum Shinrikyōta ei voi tutkia ilman huomion kiinnittämistä japanilaisten uskonnollisuuteen ja sen muuttumiseen yhteiskunnan muutosten mukana. Aum Shinrikyō lukeutuu niin sanottuihin uudempiin uususkontoihin, joita alkoi syntyä teollistumisen ja taloudellisen hyvinvoinnin seurauksena 1970-luvulla. Aum Shinrikyō ei siis ole yhteiskunnasta irrallinen ilmiö, vaan sen syntymiseen ja lopulliseen muotoon ovat vaikuttaneet monet yhteiskunnassa ja uskonnossa tapahtuneet asiat toisen maailmansodan jälkeen. Huomio kiinnitetäänkin uskonnon ja yhteiskunnan

⁹⁵ Alun perin sariini kehitettiin natsi-Saksassa toisen maailmansodan aikana. Natsit eivät koskaan sitä kuitenkaan käyttäneet peläten vihollisen mahdollista kostoa. Ennen metroiskua sariinia on käytetty suuremman luokan iskuissa vain kahdesti. Ensimmäisen kerran Irakin armeija käytti sitä kurdisivillejä vastaan toistakymmentä vuotta aiemmin. Toisen kerran sariinia käytti Aum Shinrikyō vuonna 1994 Matsumoton kaupungissa (Watanabe 1998, 80).

⁹⁶ Ks. lisää Miyaoka 1998, 23–30.

muutoksiin, jolloin muuten kenties käsittämättömältä tuntuva uskonnollinen lahko, Aum Shinrikyō, tulee liitetyksi osaksi suurempaa kokonaisuutta.

3.2. Lahkon historia, ideologia ja toiminta

Asahara Shōkō, alkuperäiseltä nimeltään Matsumoto Chizuo (松本智津夫), syntyi vuonna 1955 Kumamoton piirikunnassa⁹⁷ köyhän tataminvalmistajan perheeseen. Asahara oli syntymästään asti näkövammaisen; hänen toinen silmänsä oli sokea ja toisen silmän näkökyky oli vain kolmannes normaalista. Huono näkykyky osoittautui kuitenkin hyödylliseksi, sillä sen ansiosta Asahara pääsi sokeiden kouluun köyhästä perhetaustastaan huolimatta. Asaharan isä huijasi poikansa olevan täysin sokea, jotta tämä saisi rahoituksen koko kouluajalleen.⁹⁸

Kouluaikoina Asaharalla oli taipumus rettelöitsemiseen ja kiusaamiseen. Hän menetti usein täysin malttinsa toisten toimiessa hänen tahtonsa vastaisesti, ja hänen väkivaltaiset purkauksensa herättivät pelkoa muissa oppilaissa. Asahara käytti osittaista näkökykyään hyväkseen tekemällä palveluksia muille saaden näin palkkioksi pienten rahasummien lisäksi koulutoverien uskollisuuden. Kouluaikojen Asahara tunnetaan kuitenkin myös täysin päinvastaisesta käytöksestä. Ajoittain Asahara oli hyvin lämmin, myötätuntoinen sekä aidosti kiinnostunut toisten hyvinvoinnista. Myös oppilaana Asahara menestyi yleisesti ottaen hyvin.⁹⁹

Huonon näkökykynsä takia Asaharaa ei hyväksytty lääketieteellisen kouluun. Hän ei kuitenkaan täysin hylännyt unelmiaan lääketieteen parissa, vaan suoritti erikoiskurssin akupunktiossa. Vuonna 1977 Asahara päätti jättää kotiseutunsa ja muuttaa Tokioon lähelle Chiban piirikuntaan. Avioliitto ja lapsen syntymä saivat hänet hylkäämään lopullisesti haaveet opiskelusta Tokion yliopistossa, ja hän alkoi elättää perhettään työnteolla. Asahara avasi oman akupunktioon sekä kiinalaiseen lääkintään nojautuvan klinikkansa, ja myöhemmin perustetun yrttikaupan rinnalla se olikin perustajalleen taloudellinen menestys.¹⁰⁰

⁹⁷ Kumamoton piirikunta sijaitsee Japanin eteläisimmällä saarella, Kyūshūlla.

⁹⁸ Metraux 1999, 9-10.

⁹⁹ Metraux 1999, 10.

¹⁰⁰ Metraux 1999, 10-11.

Maallinen menestys ei enää kuitenkaan kiinnostanut Asaharaa entiseen tapaan, vaan uskonnollinen herääminen korvasi taloudellisen edun tavoittelun. Perinteisen kiinalaisen ennustamisen tutkiminen johti ennen pitkää *sendōn* (扇動) harjoittamiseen, jonka opit perustuivat asketismiin yliluonnollisten voimien saavuttamiseksi. Lisäksi Asahara alkoi tutustua erilaisten uskonnollisten johtajien kirjoituksiin; erityisesti hän oli kiinnostunut varhaisesta intialaisesta buddhalaisuudesta. Asahara vaikutui varhaisten buddhalaisten omistautumisesta uskonnolle. Periaatteena oli entisten elämäntapojen ja kodin hylkääminen ankaran mietiskelyn harjoittamiseksi ja edelleen nirvanan saavuttamiseksi. Aum Shinrikyōn opit muistuttavat paljon sekä *sendōn* että varhaisen buddhalaisuuden uskonnollisia perinteitä.¹⁰¹

Asaharan aktiivinen uskonnon harjoittaminen alkoi 1980-luvun alussa. Vuonna 1981 hän sanoi saavuttaneensa valaistumisen ja henkisen kasvun joogan avulla. Kolme vuotta myöhemmin, erottuaan Agonshū (阿含宗)¹⁰² -nimisestä uususkonnosta, Asahara avasi Tokioon oman joogakeskuksen, johon liittyi monia muitakin entisiä jäseniä. Ryhmän aiempi nimi Aum Shinsennokai (オウム神仙の会) korvattiin vuonna 1987 nimellä Aum Shinrikyō, jolloin joogaharjoittelusta siirryttiin selvästi aiempaa uskonnollisempaan suuntaan.¹⁰³ Ensimmäisen kerran julkisuuteen Asahara astui kuitenkin jo vuonna 1985 *Twilight Zone* -lehdessä, jossa hän esitteli lehden lukijakunnalle kykyjään levitoimisessa.¹⁰⁴

Vuonna 1989 Aum Shinrikyō rekisteröitiin uskonnoksi. Sen päätoimisto sijoitettiin Tokioon, ja sen haaroja levisi Japanin suurien kaupunkien lisäksi Moskovaan, Bonniin, Sri Lankaan ja New Yorkiin. Lisäksi lahkon päämaja ja harjoituskeskus toimivat Shizuokan piirikunnassa. Toimintansa lahko on rahoittanut seminaaritoiminnan lisäksi muun muassa jäsentensä lahjoituksilla sekä yritystoiminnalla. Aum Shinrikyōn omistuksessa on ollut nuudeliravintoloita, tietokonekauppoja ja kirjakustantamoita.¹⁰⁵ Lahkon huhutaan myös myyneen

¹⁰¹ Metraux 1999, 11.

¹⁰² Agonshū on suurimpia niin sanottuja uusia uususkontoja ja etenkin 1970- ja 1980-luvuilla sen suosio kasvoi. Sen oppeihin kuuluvat henkinen ja ruumiillinen asketismi nirvanan saavuttamiseksi [<http://www.umich.edu/~iinet/journal/vol10no3/hirose.htm>].

¹⁰³ Metraux 1999, 12–13; Shimazono 2001, 26.

¹⁰⁴ Lifton 2000, 20.

¹⁰⁵ Metraux 1999, 12–13.

huumeita *yakuzan*¹⁰⁶ avustuksella. 1990-luvun puolivälissä Aum Shinrikyōn omaisuuden arvoksi arvioitiin jopa miljardi dollaria.¹⁰⁷

Asaharan keskeisiä ja tämänkin työn tutkimuskysymysten kannalta olennaisia ennustuksia ovat olleet kolmannen maailmansodan puhkeaminen ja sen seurauksena alkava ydinsota. Asahara uskoi 1980-luvun lopun kirjoituksissaan Japanin joutuvan kaupallisiin konflikteihin Euroopan ja Yhdysvaltojen kanssa 1990-luvulla. Talouspoliittiset erimielisyydet tulisivat johtamaan Japanin uudelleen aseistautumiseen vuonna 1993 sekä edelleen ydinsodan puhkeamiseen vuosien 1999 ja 2003 välillä.¹⁰⁸ Kolmannelta maailmansodalta, tappamiselta ja väkivallalta kuitenkin välttyttäisiin, jos Aum Shinrikyō saisi levitettyä maailmankatsomustaan jokaiseen maahan vuoteen 1993 mennessä. Kun jokaisessa maassa on tarpeeksi korkeimman totuuden kannattajia, ei synny vihollisuuksia muiden maiden kanssa.¹⁰⁹

Vain AUM voi tehdä sen mahdolliseksi erinomaisen harjoitusohjelmansa ansiosta. Harjoitusohjelma on vapautumistasi varten ja sen vuoksi valaistuminen on täydellinen. Jos se leviää ympäri maailmaa, voimme välttää kolmannen maailmansodan varmasti. Voin taata sen.¹¹⁰

Asahara ei itsekään laskenut *sokeasti* täysin sen varaan, että Aum Shinrikyō onnistuisi estämään kolmannen maailmansodan puhkeamisen ajoissa. Ydinsodan alkaminen ei kuitenkaan hänen mielestään olisi ongelma Aum Shinrikyōn oppien harjoittajille, sillä heidän sielunsa pystyisi vapautumaan tarvittaessa ruumistaan ja uudelleensyntymään taas rauhan palattua.¹¹¹

[...] merkitsee sitä, että tietoisuus siirretään fyysisestä vartalosta astraalivartaloon astraalimaailmaan päästäkseen. Siten ydinaseitakin käytettäessä

¹⁰⁶ Yakuza (ヤクザ) on nimitys japanilaiselle järjestäytyneelle rikollisuudelle.

¹⁰⁷ Lifton 2000, 37.

¹⁰⁸ Vuonna 1993 Asahara korjasi ennustustaan ja ilmoitti ydinsodan alkavan jo vuonna 1997 (Reader 1996, 60).

¹⁰⁹ Asahara 1988, 87–88, 92. Myös Suomessa on esiintynyt samantapaista oman ideologian parantavaan voimaan uskomista. Vuonna 1994 perustetun ja sittemmin toimintansa lopettaneen Luonnonlain puolueen puitteissa toimineet joogalentäjät ovat uskoneet voivansa mielen ja kehon yhteistoiminnalla lentää. Levitoiminen näyttää käytännössä hetkelliseltä ilmalennolta, kun meditoivat ihmiset hypähtelevät spontaanisti. Joogalentoa seuraavan hyvän mielen uskotaan puolestaan vähentävän stressiä sekä lentäjistä että lentäjää ympäröivästä yhteiskunnasta. Erityisen voimakas vaikutus yhteiskuntaan on ryhmällä joogalentäjiä; pienikin ryhmä voi lisätä yhteiskunnan hyvinvointia vähentämällä stressiä ja siten sosiaalisia ongelmia yhteisellä panostuksellaan. Lisää aiheesta [<http://koti.welho.com/isanttil/llp/joogalen.htm>].

¹¹⁰ Lainaus Asahara 1988, 92. Käännös tekijän.

¹¹¹ Asahara 1988, 90–91.

astraalivartalomme säilyvät elossa, vaikka fyysiset ruumiimme tuhoutuvatkin. Jos haluat syntyä tähän maailmaan uudelleen, voit tehdä sen uuden fyysisen ruumiin avulla. Vapautunut henkilö voi tehdä näin. Jos maapallo on niin tuhoutunut toivottomaksi, voit syntyä toiselle planeetalle.¹¹²

Lahkon periaatteisiin vielä 1980-luvun lopussa kuului väkivallattomuus ja kaiken elämän kunnioittaminen, kuten yrityksistä ydinsodan estämiseksi voi nähdä. Tässä suhteessa lahkon opetukset ja myöhempi toiminta ovat ristiriidassa keskenään. Asaharan mukaan tappaminen tai toisen satuttaminen aiheuttaa kipua myös pahantekijälle. Saman periaatteen mukaisesti rakastaminen ja hyvän tekeminen toiselle antaa itselle hyvän olon.¹¹³

Meillä on periaate, jonka mukaan emme tapa. Itsepuolustus ja viha motivoivat meitä tappamaan usein. Vihaa, joka on aina itsepuolustuksen takana, voidaan kuvata tuleksi. Jos tapat tässä maailmassa, käyttämällä henkistä tultasi, tappamisesta kerääntynyt karma tulee takaisin luoksesi ja polttaa sinut helvetin valtakunnassa. Tämä on tappamisen karma.

Jos pidättäydyt tappamisesta ja rakastat eläviä olentoja ympärilläsi, ne rakastavat sinua tässä elämässä tai tulevissa elämässäsi. Näin buddhalaiset kirjoitukset sanovat ensimmäisestä periaatteesta.

Jotkut ihmiset saattavat olla eri mieltä tästä. He saattavat sanoa, että tappamisen aiheuttaa julmuus, ei viha. He ovat oikeassa. Julmuus tai kylmäsydämyys on myös eräs tappamisen takana olevista tekijöistä. Ja ne olennot, jotka tappavat julmuudesta, putoavat myös helvetin valtakuntaan. Helvetin osaa, johon he menevät, nimitetään kylmäksi helvetiksi. Buddhalaisissa kirjoituksissa kylmää helvettiä kuvataan helvettinä, missä ihmiset joutuvat kärsimään kylmyyden aiheuttamasta repaleisesta ihosta ja rakkuloista.¹¹⁴

Teollista yhteiskuntaa Aum Shinrikyō on kritisoinut ahneudesta sekä välinpitämättömyydestä muita ihmisiä sekä luontoa kohtaan. Nykyinen kulutus johtaa väistämättä ympäristötuhoon, sillä luonnon saastuminen ei rajoitu enää vain joillekin tietyille alueille. Luonnon lisäksi Aum Shinrikyō on ollut huolissaan Japanin osuudesta kehitysmaiden riistossa. Arjen tasolla ihmiset käyttäytyvät niin ikään itsekkäästi toisia ajattelematta, hetkellisten nautintojen ja materiaalisen omaisuuden vietteleinä. Myös media on saanut osansa lahkon kritiikistä esittäessään seksiä, urheilua sekä muita hedonistisia toimintoja eri tiedotusvälineissä kulttuurin

¹¹² Lainaus Asahara 1988, 91. Käännös tekijän.

¹¹³ *Your First Steps to the Truth* 1992, 100.

¹¹⁴ Lainaus *Your First Steps to the Truth* 1992, 102. Käännös tekijän.

turmelukseksi.¹¹⁵ Pelastukseksi vahingollisen yhteiskunnan kynsistä lahko on tarjonnut asketismia, joogaa ja mietiskelyä.¹¹⁶

Aum Shinrikyōn tehtävänä on ollut rakentaa vanhan yhteiskunnan tilalle ideaalimaailma. Tuossa ideaalimaailmassa, *Shambhalan valtakunnassa*, kaikki olisivat onnellisia ja terveitä. Ideaalimaailmaan olisi kuitenkin pääsy vain niillä, jotka harjoittavat itsensä sisäistä tutkiskelua Aum Shinrikyōn oppien mukaan. Aluksi lahkon tavoitteena oli muuttaa nykyinen maailma ideaalimaailman kaltaiseksi, mutta myöhemmin nykyisen maailman tuhoutuminen oli ainoa tie ideaalimaailman perustamiseksi.¹¹⁷

Mistä Aum Shinrikyōn opit sitten oikeastaan kumpuavat? Aum Shinrikyō muistuttaa muita japanilaisia uususkontoja siinä, että sen opit pohjautuvat vanhempiin uskontoihin kuten hindulaisuuteen, buddhalaisuuteen ja osittain myös kristinuskoon.¹¹⁸ Shivan ideaalimaailman rakentamisen lisäksi Asahara kertoo saaneensa itseltään Dalai Lamalta valtuutuksen johdattaa Japanin buddhalaisuus uuteen kukoistukseen.¹¹⁹ Lahkon keskeinen oppi gurun palvomisesta on puolestaan saanut vahvistusta kristinuskon messiaanisuudesta; Asahara onkin nähty uudelleensyntyneenä Jeesuksena.¹²⁰ Asahara viittaa opetuksissaan ydinsodasta myös ranskalaisen astrologin Nostradamuksen kirjoituksiin, joiden mukaan maailma loppuu vuonna 1999.¹²¹ Aum Shinrikyō ei ole kuitenkaan ainoa japanilainen uususkonto, jonka oppeihin kuuluu apokalyptisia ennustuksia. Myös muutamat muut uususkonnot, kuten esimerkiksi Agonshū ja Kōfuku no Kagaku ovat ennustaneet maailmanloppua, harmageddonia.¹²² Aum Shinrikyōsta erikoisen apokalyptisena uskontona Japanissa ja muualla maailmassa onkin tehnyt sen ennennäkemätön ”läheltä piti” -yritys vauhdittaa maailmanlopun tuloa omakätisesti.¹²³

¹¹⁵ Metraux 1995, 1145.

¹¹⁶ Metraux 1999, 22.

¹¹⁷ Lifton 2000, 20, 22, 46.

¹¹⁸ Metraux 1995, 1144.

¹¹⁹ Asahara 1988, 10–11.

¹²⁰ Metraux 1995, 1144.

¹²¹ Kisala 1997, 55.

¹²² Shimazono 2001, 21.

¹²³ Ks. Lifton 2000, 4.

Toisin kuin useimmille muille japanilaisille uususkonnoille Aum Shinrikyölle on ollut tyypillistä täydellinen eristäytyminen muusta maailmasta. Lahkon jäseniä on kannustettu asumaan kommuuneissa, hylkäämään entinen elämänsä, lahjoittamaan omaisuus lahkolle ja katkaisemaan aiemmat sosiaaliset suhteet niin ystäviin kuin sukulaisiinkin. Parhaimmillaan yli tuhat lahkon kymmenestätuhannesta jäsenestä on karistanut entisen elämänsä pölyt harteiltaan ja muuttanut asumaan lahkon rakentamiin kommuuneihin. Yhteisen kommuunielämän tarkoituksena on ollut jäljitellä tavallista perhe-elämää, jota lahkon jäsenet eivät välttämättä ulkopuolisessa maailmassa kiivastahtisen työkuulttuurin ja perheiden hajoamisen vuoksi ole kokeneet. Tällainen radikaali elämänmuutos onkin luonnollisesti aiheuttanut konflikteja nuorten jäsenten perheiden ja lahkon välille.¹²⁴

Kommuuneissa ihmisiä on huumattu, nälkiinnytetty, valvotettu ja pidetty vankeina, jotta heidät saataisiin kuuntelemaan gurun opetuksia tuntien, jopa päivien ajan. Palkkioksi asketismista lahko on tarjonnut harjoitteita ja luentoja, joiden avulla jäsenellä on mahdollisuus saavuttaa valaistuminen ja edelleen pelastus.¹²⁵ Toisin kuin useimmissa uususkonnoissa, onnea ei etsitä tästä elämästä vaan huomion kohteena on oman tietoisuuden hallinta.¹²⁶

Askeettiseen elämään on sisältynyt lisäksi selibaattilupaus, mietiskelyä, hengitysharjoituksia, oleilua äärimmäisen kylmässä tai kuumassa vedessä sekä pää alaspäin roikkumista tuntikausia kerrallaan. Nukkumatiloista on tehty pieniä, eikä niihin luonnollisestikaan ole lisätty mitään mukavuuksia. Kommuunin sisällä ei myöskään ole saanut pitää henkilökohtaista omaisuutta.¹²⁷ Raja henkisten harjoitusten ja kurinpitotoimien välillä on ollut hämärä. Eräs lahkon jäsenistä kertoo kokemuksistaan seuraavaa:

Harjoituksiimme alkoi sisältyä pää alaspäin roikkumista. Jokainen, joka rikkoi sääntöjä, joutui roikkumaan pää alaspäin jalat ketjuihin sidottuna. Se ei kuulosta varmaankaan erikoiselta, jos vain kuvailee sitä, mutta se on kidutusta, selvää ja yksinkertaista. Veri virtaa jaloistasi ja tuntuu kuin ne repeytyisivät irti. Rikkomalla

¹²⁴ Lifton 2000, 24, 37.

¹²⁵ Metraux 1995, 1142.

¹²⁶ Shimazono 2001, 22.

¹²⁷ Lifton 2000, 26–27.

määräyksiä, oli kyseessä sitten siveyslupauksen rikkominen tytön kanssa, tai epäilyksi joutuminen vakoilusta, tai sarjakuvakirjan hallussapito...¹²⁸

Gurun palvominen on ilmennyt jäsenten keskuudessa melko erikoisilla tavoilla. Karismaattinen ja sokea guru on vedonnut lahkoon jäseniin niin, että monet jäsenet ovat maksaneet Asaharan kylpyveden ja veren juomisesta suuriakin summia rahaa. Myös Asaharan aivoaaltoja käyttäjään siirtävästä kypästä on maksettu kuusinumeroisia summia.¹²⁹ Aum Shinrikyōn toimintaan onkin liittynyt ankaran asketismin lisäksi vahvasti tieteen ja science fictionin ihannoiminen, mitä on käytetty hyväksi myös lahkoon väkivaltaisissa iskuissa yhteiskuntaa vastaan. Asaharan positiivista suhtautumista tieteeseen kuvaakin hyvin hänen lausumansa: ”Uskonto, jota ei voi tieteellisesti todistaa, on huijausta.”¹³⁰

3.3. Aum Shinrikyō tarttuu aseisiin

LAULU TAIKURISARIINISTA

Se tuli Natsi-Saksasta,
Vaarallinen pieni kemiallinen ase,
Sariini, sariini.
Jos hengität sisään salaperäistä höyryä,
Kaadut veristä oksennusta suussasi,
Sariini, sariini, sariini,
Kemiallinen ase.¹³¹

Aum Shinrikyō on tullut kuuluisaksi Tokion metroiskusta, mutta sen varsin kirjava väkivaltainen toiminta alkoi jo muutamaa vuotta aikaisemmin. Aum Shinrikyōn väkivaltaiseen historiaan sisältyy murhia, massatuhoaseiden kehittelyä ja lopulta niiden kokeilua käytännössä. Vasta Tokion metroiskun jälkeen lahkoon väkivaltainen toiminta paljastui kaikessa karmeudessaan japanilaisille. Kukaan ei voinut kuvitella, minkälaisia asioita heidän tietämättään tapahtui uskonnoksi rekisteröityneen lahkoon varjoissa.¹³²

¹²⁸ Lainaus Murakami 2000, 297–298. Laulu on lahkoon jäsenten itsensä tekemä ylistys erinomaisena aseena pitämälleen sariinille. Käännös tekijän.

¹²⁹ Metraux 1995, 1142.

¹³⁰ Lifton 2000, 23. Lainauksen käännös tekijän.

¹³¹ Lainaus Lifton 2000, 185. Käännös tekijän.

¹³² Shimazono 2001, 19.

Ensimmäinen kuolemantapaus Aum Shinrikyōn pitkässä rikoslistassa oli vahinko. Tai ainakin lahkolaiset yrittivät selittää erään jäsenensä kuolemaa sellaisena, kun tämä kylmään veteen jouduttuaan sai sydänkohtauksen - ensin roikuttuaan pitkään pää alaspäin. Seuraavaa murhaa ei enää voi kuitenkaan kutsua onnettomuudeksi, sillä ensimmäisen kuolemantapauksen paljastamista uhkaillut jäsen hiljennettiin hengiltä kuristamalla. Eräs Aum Shinrikyōn kuuluisimmista uhreista lienee kuitenkin asianajaja Sakamoto Tsutsumi perheineen; Sakamoto, hänen vaimonsa ja heidän 14-kuukautinen vauvansa murhattiin kotiinsa marraskuussa vuonna 1989. Asaharan määräyksenä oli eliminoida lahkolaisten vanhempien palkkaama asianajaja, joka todisteillaan uhkasi lahkoon turvallisuutta. Sakamoton perheen kohtalo paljastui kokonaisuudessaan kuitenkin vasta kuusi vuotta myöhemmin, kun heidän piilotetut ruumiinsa kaivettiin esiin. Vasta – lukuisten kuolemantapausten ja epäilyttävien katoamisten jälkeen – erään lahkosta irtautuneen jäsenen veljen murha vuoden 1995 helmikuussa herätti viranomaisten huomion. Poliisi järjesti laajan etsinnän Aum Shinrikyōn tiloihin 22.3.1995; etsintöjen todellisena motiivina olivat kuitenkin epäilykset lahkoon osallisuudesta pari päivää aikaisemmin tapahtuneessa Tokion metroiskussa.¹³³

Yksittäisten murhien lisäksi Aum Shinrikyō on suunnitellut ja yrittänyt käytännössäkin toteuttaa iskuja myös julkisilla paikoilla, tosin hieman tavallisesta poikkeavin keinoin. Esimerkiksi vuonna 1990 lahko vapautti rekoista botuliini-hermomyrkyä Tokion keskustassa, Yokohamassa ja Yokosukassa sekä Naritan kansainvälisellä lentokentällä. Iskut eivät kuitenkaan onnistuneet botuliinin osoittauduttua luultua vaikeammaksi levittää. Botuliinia yritettiin käyttää myös kolmea vuotta myöhemmin keisarillisen palatsin lähellä kruununprinssin häiden aikaan, jälleen kuitenkin tyhjin tuloksin. Lahkon yritys levittää pernaruttoitöitä Tokion päämajansa katolta epäonnistui sekin, kun kukaan ei kuollut tai edes vahingoittunut iskussa.

Tokion metroisku ei toki ollut ensimmäinen kerta, kun lahko käytti hyökkäyksessään sariinia. Ensimmäisen kerran sariinia testattiin käytännössä lampaaseen lahkoon Australian tilalla. Seuraavan kerran kohteena eivät kuitenkaan olleet enää lampaat; kesäkuussa vuonna 1994 lahkoon jäsenet vapauttivat sariinia Matsumoton

¹³³ Lifton 2000, 37–39.

kaupungissa, sadan kilometrin päässä Tokiosta. Iskun seurauksena seitsemän ihmistä menetti henkensä ja muun muassa kolme oikeudentuomaria loukkaantui. Ei liene sattumaa, että kaikki kolme tuomaria olivat mukana lahkon maaomistusriitaa koskevassa oikeudenkäynnissä, joka oli osoittautumassa lahkon kannalta tappiolliseksi.¹³⁴

Tokion metroisku oli Aum Shinrikyōn väkivaltaisen toiminnan huipennus. Maaliskuussa vuonna 1995 lahkon jäsenet vapauttivat sariinia viidessä junavaunussa keskellä aamuruuhkaa. Iskut toteutettiin samanaikaisesti Marunouchi-, Chiyoda- sekä Hibiya-linjoilla. Sanomalehtiin käärityt sariinipakkaukset puhkaistiin sateenvarjojen teroitetuilla päillä, jolloin ne päästivät tappavan sisältönsä junavaunuihin leijailemaan. Isku kohdistettiin erityisesti Kasumigasekin asemalle, jonka läheisyydessä sijaitsee monia hallituksen toimistoja sekä kansallisen poliisiviranomaisen päämaja. Iskun onkin arveltu muiden syiden lisäksi olleen Aum Shinrikyōn reaktio poliisin lisääntyneeseen huomioon lahkon hämäräpuuhia kohtaan. Tokion metroiskun seurauksena kaksitoista ihmistä menetti henkensä, ja joidenkin arvioiden mukaan jopa 5000 loukkaantui.¹³⁵

Aum Shinrikyōn linja passiivisesta vastarinnasta muuttui siis selvästi 1980-luvun lopussa. Uskonopillisesti lahko samaan aikaan hylkäsi rauhanomaisen mahāyāna-buddhalaisuuden korvaten sen pessimistisemmällä vajrayāna-buddhalaisuudella. Uuteen oppisuuntaan liittyi vahvasti usko johtajan yliluonnollisiin voimiin ja kykyyn pelastaa maailma. Uuden opin perusteella Asaharalla oli oikeus tehdä myös pahoja asioita, jopa murhia. Asaharan näkemyksen mukaan murhan uhri itse asiassa hyötyy kuolemastaan saavuttaessaan parhaimmassa tapauksessa ideaalimaailman murhaajan avustuksella.¹³⁶ Lisäksi Asaharan näkemykset ulkopuolisten ihmisten pelastamisesta ydinsodalta muuttuivat aiempaa pessimistisimmäksi, ja vain omien jäsenten selviytyminen alkoi tuntua todennäköiseltä. Lahko sulkeutui yhä tiiviimmin kommuunehinsa etsimään valaistusta ja edelleen vapautumista maallisista kärsimyksistä.¹³⁷

¹³⁴ Lifton 2000, 39.

¹³⁵ Reader 1996, 86–87; Kisala & Mullins 2001, 3.

¹³⁶ Lifton 2000, 27.

¹³⁷ Metraux 1999, 33.

Viimeisen kerran Aum Shinrikyō yritti tehdä ympäröivän yhteiskunnan kanssa yhteistyötä vuoden 1990 parlamenttivaalien varjolla. Tuolloin Asahara asettui 25 kannattajansa kanssa ehdolle tavoitteenaan päästä mukaan vaikuttamaan yhteiskunnan kehittämiseen poliittisin keinoin. Yritys päästä mukaan politiikkaan kuitenkin epäonnistui, eikä yksikään ehdokkaista tullut valituksi parlamentin jäseneksi, vaikka kampanjointiin käytettiin rahaa jopa seitsemän miljoonaa dollaria. Asahara itse onnistui kalastamaan ääniä vain runsaat 1700 erään toisen lahkolaisen päihittäessä hänet muutaman äänen erolla.¹³⁸

Miksi Aum Shinrikyō sitten oli kiinnostunut kampanjoimaan julkisissa vaaleissa? Taustalla saattoi poliittisen vallan tavoittelun lisäksi olla lahkon halu mainostaa itseään lahjoitusten ja uusien jäsenten houkuttelemiseksi. Ehdokkuuden syyksi on epäilty myös Asaharan lapsuudenunelmaa nousta maan poliittiseksi johtajaksi. Olivat syyt sitten mitkä tahansa, kampanja osoittautui kuitenkin yleiseksi naurun aiheeksi, kun lahkon jäsenet esiintyivät juna-aseilla valkoisissa kaavuissa ja Asaharan päätä esittävissä paperimassapähineissään laulaen ylistyslaulua gurulleen. Hyppy kohti politiikkaa päättyi täydelliseen mahalaskuun ja Aum Shinrikyōn lopulliseen turhautumiseen rauhanomaisiin keinoihin muuttaa ympäröivä maailma Shambhalan valtakunnaksi. Lahko käpertyi kuoreensa katkaisten suhteet ulkomaailmaan. Asahara alkoi uskoa jopa vainoharhaisesti ulkopuolisten salaliittoon lahkon hajottamiseksi. VäkivaltaisuuDET lisääntyivät lahkon puolustamisen nimissä ja muuttuivat luonteeltaan jopa terroristisiksi.¹³⁹

Sulkeutumisen lisäksi lahko alkoi vaihtelevalla menestyksellä hankkia ja kehittää niin sanottujen tavallisten aseiden lisäksi biologisia, kemiallisia, plasma- ja laseraseita sekä jopa ydinaseita. Aseistautumisen ja hyökkäysten tarkoituksena on arveltu olleen Asaharan ennustuksen, harmageddonin varmistaminen tai Japanin valtaaminen Aum Shinrikyōn hallintaan. Lahkon jäsenet muodostivat oman pienoismallisen hallintonsa, jossa jäsenet johtivat eri alojen ministeriöitä. Sisäisellä järjestäytymisellä on myös katsottu olevan yhteys lahkon suunnitelmiin muuttaa maailma mieleisekseen. Toisaalta on esitetty näkemys, jonka mukaan Asaharan haaveena olisi ollut massamurha jo ennen maailmanlopun ennustuksia. Näin ennustukset olisi luotu

¹³⁸ Metraux 1999, 30–31.

¹³⁹ Metraux 1999, 30–34.

oikeuttamaan Asaharan toimet ilman, että hänet olisi kannattajien joukossa leimattu mielipuoleksi.¹⁴⁰

Tokion metroisku on nähty ensimmäisenä askeleena Aum Shinrikyōn sodassa nykyisen maailman tuhoamiseksi uuden maailman tieltä. Toisaalta väkivaltaisuutta on selitetty myös lahkun pyrkimyksenä puolustaa itseään keinolla millä hyvänsä. Ennen Tokion metroiskua poliisit alkoivat nimittäin kiinnostua lahkun toiminnasta, mikä luonnollisesti huolestutti johtajia. Alun perin harmageddoniin johtavan sodan oli määrä alkaa vasta saman vuoden marraskuussa; aseiksi oli suunniteltu helikopteria ja 70 tonnia sariinia.¹⁴¹ Estääkseen ulkopuolisten puuttumisen lahkonsa toimintaan ja hämätäkseen poliisia, se päätti kuitenkin aikaistaa suunnitelmaansa maaliskuuhun. Aikataulun muuttaminen kuukausilla lieneekin merkittävin syy siihen, miksi lahko epäonnistui iskussaan tappaen tuhansia, ellei jopa satojatuhansia ihmisiä. Jos sariini olisi ollut puhtaampaa, ja jos paketteja junavaunuihin asettaneet jäsenet olisivat olleet huolellisempia, olisivat seuraukset olleet varmasti huomattavasti tuhoisammat. Epäilyjen kohdistuessa Aum Shinrikyōhon se kielsi osallisuutensa iskuun. Lahko väitti jonkin muun uskonnollisen yhteisön lavastaneen iskun heidän tekemäkseen. Asaharan pidätyshetkellä hänen kerrotaankin kysyneen: ”Voisiko kaltaiseni sokea mies mitenkään tehdä sellaista?”¹⁴² Tutkimukset kuitenkin paljastivat lahkun suunnitelleen ja toteuttaneen Tokion metroiskun – ja paljon muuta sitä ennen.

3.4. Aum Shinrikyō modernin japanilaisen yhteiskunnan ilmiönä

Aum Shinrikyō on pinnalta katsottuna monellakin tapaa tyypillinen japanilainen uususkonto. Sillä on muiden uudempien uususkontojen tapaan karismaattinen johtaja, akateemiset ja nuoret jäsenet ja synkretistinen uskonoppi. Kommuuneissa eläminen on sekin yhteinen piirre muiden uususkontojen kanssa, tosin Aum Shinrikyōn kaltainen äärimmäisyyteen viety maailmasta eristäytyminen lienee silti melko poikkeuksellinen ilmiö. Uususkontojen jäsenmääriä katsottaessa Aum Shinrikyōn osuus on ollut suhteellisen pieni, kuten oheisesta kaaviosta (4) käy ilmi. Kun esimerkiksi Sōka Gakkain jäseniä lasketaan miljoonissa, Aum Shinrikyō jää

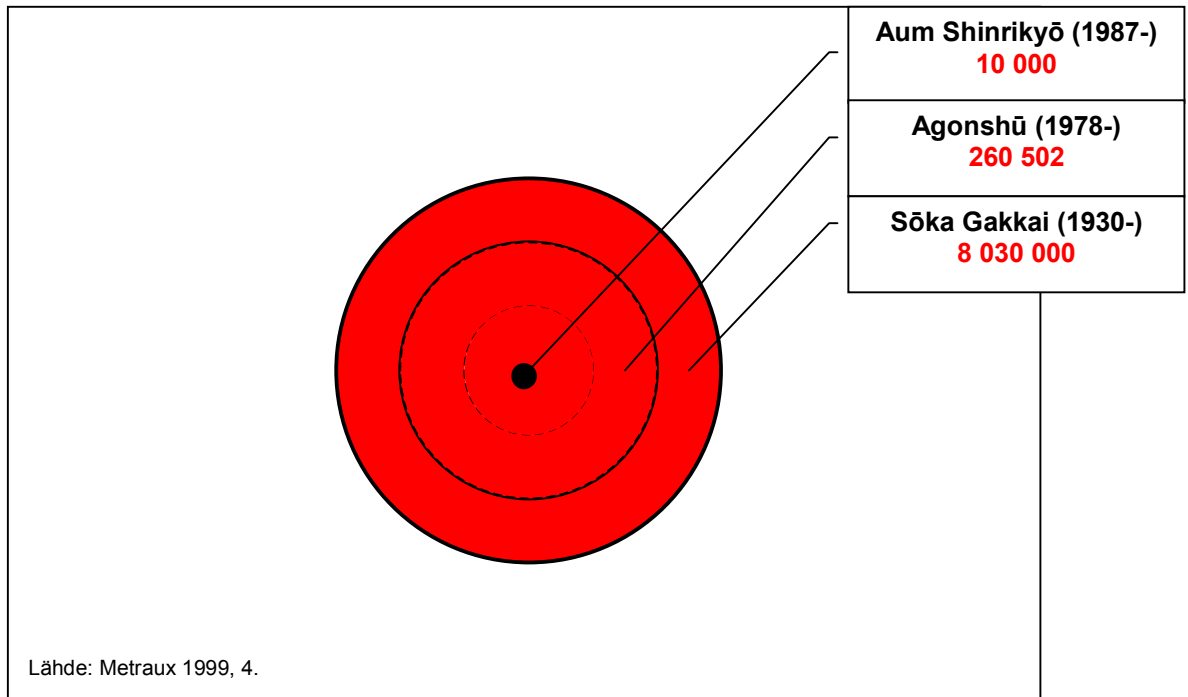
¹⁴⁰ Lifton 2000, 35, 39–41, 64, 189–190.

¹⁴¹ Asaharan mielestä sariini on ”köyhän miehen ydinpommi” (Lifton 2000, 182).

¹⁴² Lainaus Lifton 2000, 40, 173. Käännös tekijän.

kymmenellä tuhannella jäsenellään varsin vaatimattomaksi ryhmäksi jäsenissä laskettuna.

Kaavio 4: Japanilaisten uususkontojen jäsenmääriä vuonna 1994

Pieni koko ei ole kuitenkaan vaikuttanut Aum Shinrikyōn tekoihin, vaan päinvastoin pienen lahkoon teot ovat uususkontojen valtavirtaan nähden suuria. Mikään muu japanilainen uususkonto ei ole käyttänyt Aum Shinrikyōn tavoin rajua väkivaltaa yhteiskunnan horjuttamiseksi. Lisäksi lahko poikkeaa tyypillisistä uususkonnoista ankaralla asketismillaan, jossa jäsenten keho ja mieli viedään jaksamisen ääri rajoille valaistuksen ja pelastuksen saavuttamiseksi. Tavoitteena ei ole useimpien uususkontojen tapaan saada palkkioksi onnea nyt ja heti, vaan ideana on saavuttaa henkinen valaistuminen ja vapautuminen tämän maailman kurjuuksista rankan harjoittelun avulla.

Aum Shinrikyōn rauhanomainen linja muuttui väkivaltaiseksi uuden uskonopin, ulkomaailman paineiden ja epäonnistuneen vaalikampanjan seurauksena. Ihannemaailma oli luotava vanhan yhteiskunnan raunioille, ja raunioituminen oli varmistettava keinolla millä hyvänsä. Vasta Tokion metroiskun jälkeen japanilaisille – ja suurelle osalle lahkoon jäsenistä – paljastui Aum Shinrikyōn hiuksia nostattava

suunnitelma vapauttaa ilmoille 70 tonnia sariinia harmageddonin saavuttamiseksi. Lahkon ennustukset lopullisesta maailmanlopusta jäivät kuitenkin Tokion metroiskun epäonnistuttua odottamaan toteutumistaan vielä tulevaisuuteen.

Tokion metroiskun oikeudenkäynnit jatkuvat vielä kymmenen vuoden jälkeen. Osa lahkon johtajista on tuomionsa saanut, mutta Asahara Shōkōn kohtalo on vielä toistaiseksi sinetöimättä. Vuonna 2004 hänet tuomittiin rikoksistaan kuolemaan, mutta tuomion täytäntöönpano lykkääntynee vielä vuosia valitusprosessin seurauksena. Entä onko Aum Shinrikyō uhka vielä tulevaisuudessa? Tokion metroiskun jälkeisestä hajaantumisesta huolimatta Aum Shinrikyō elää ja voi hyvin vielä nykyäänkin, mikäli jäsenmäärään ja taloudelliseen hyvinvointiin on uskomista. Nykyisin nimellä Aleph (アーレフ) tunnettu Aum Shinrikyō harjoittaa omien sanojensa mukaan rauhanomaista uskonnollista toimintaa ilman entisiä väkivaltaisuuksia. Asaharan johtajuutta ja sariini-iskujen oikeutusta ei kuitenkaan ole alephilaisten keskuudessa todisteiden mukaan kyseenalaistettu. Lahko onkin edelleen viranomaisten tarkkailun alaisena, mikä on nostattanut lahkolaisten joukossa kiivaita vastalauseita. Virallisesti lahko on pyytänyt anteeksi metroiskun uhreilta ja heidän läheisiltään.¹⁴³

Ainakin näennäisesti lahko on vetäytynyt aktiivisesta vastarinnasta passiiviseen vaiheeseen. Vaikka Asaharan suunnitelmat maailmalle eivät toteutuneetkaan, Aum Shinrikyōn tapaus on kuitenkin kiistaton osoitus modernin japanilaisen yhteiskunnan moninaisista ongelmista. Toisen maailmansodan jälkeisessä Japanissa arkielämän vauhti on kiihtynyt siihen pisteeseen, etteivät kaikki ihmiset tahdo pysyä rattailla ilman apua.

¹⁴³ Tsujimura 2004, 14.

III ARKIELÄMÄN VAUHTI KIIHTYY

1. KOULUTUS JAPANILAISEN YHTEISKUNNAN VAUHDITTAJANA

1.1. Japanilaisen koulutuksen historiaa ja ominaispiirteitä

Tokugawa-kaudella japanilaisissa kouluissa saivat oppia lähinnä samurai-perheiden lapset. Heitä valmisteltiin kouluissa tulevaan ammattiin yhteiskunnan eliitissä. Myöhemmällä kaudella kouluihin hyväksyttiin myös pieni joukko tavallisia ihmisiä opiskelemaan taitoja akateemista uraa varten. Tempelikouluissa annettiin opetusta yleensä alempien yhteiskuntaluokkien lapsille elämän perustilanteita silmälläpitäen. Koulutusjärjestelmä suosi Japanissa erityisesti poikia, kun vain harvat tytöt pääsivät osallisiksi koulujen opetuksesta.¹⁴⁴ Huomionarvoista kuitenkin on, että Tokugawa-kaudella lukutaito lisääntyi kaikissa yhteiskuntaluokissa jopa niin paljon, että lukutaidossa mitattuna Japani oli aikanaan edelläkävijöitä koko maailmassa. Joidenkin arvioiden mukaan kauden lopulla 40 prosenttia pojista ja 10 prosenttia tytöistä saivat sivistystä jossain koulussa.¹⁴⁵

Meiji-kaudella japanilaista koulutusjärjestelmää muutettiin tasa-arvoisemmaksi ja syntyperästä riippumattomaksi Japanin kilpailukyvyyn lisäämiseksi modernisoituvassa maailmassa. Vuoden 1872 opetuslaissa tähdättiin maan teollistamiseen ja hyvinvoinnin lisäämiseen koulutetun väestön avulla. Koulutuksen organisoimiseksi maa jaettiin kahdeksaan lohkoon, joissa jokaisessa oli yksi yliopisto sekä alemman tason kouluja. Mallia opetuksessa ja koulutuksen järjestämisessä otettiin lännestä, koska siten Japanin uskottiin saavuttavan länsimaisen sivistyksen ja kilpailukyvyyn maailman markkinoilla parhaiten. Myöhemmin koulutuspolitiikkaa kuitenkin kritisoitiin sen liian pitkästä oppivelvollisuudesta, maksullisuudesta ja länsimaisten opetusten sopimattomuudesta japanilaiseen kulttuuriin; maanviljelykseen perustuvissa yhteisöissä lasten kouluttautuminen oli työvoiman vähenemisen ja maksujen vuoksi jopa rasite.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Okano & Tsuchiya 1999, 14.

¹⁴⁵ Jansen 2002, 190.

¹⁴⁶ Okano & Tsuchiya 1999, 15–16.

Vuonna 1885 ensimmäiseksi opetusministeriksi nimitetty Mori Arinori loi koulutusjärjestelmälle puitteet, joita noudatettiin aina toiseen maailmansotaan saakka. Morin keskeisenä tavoitteena oli lisätä kilpailukykyä lännen kanssa, ja sitä varten koulutusjärjestelmää tehostettiin erilaisin toimenpitein. Uudessa koulutusjärjestelmässä erotettiin toisistaan akateeminen koulutus ja tavallisten ihmisten opetus. Akateeminen koulutus Tokion yliopistossa sekä muissa huippukouluissa¹⁴⁷ kohdistettiin muun muassa maan tuleville johtajille. Se sisälsi tieteen ja teknologian opetuksen ohella perehtymistä länsimaiseen kulttuuriin ja sivistykseen. Perusopetuksessa sen sijaan keskityttiin kasvattamaan oppilaista kunnollisia kansalaisia.¹⁴⁸ Samanlaista kansalaisten ohjailemista ja opettamista uuteen työkulttuuriin ja tehdastyön päivärytmiin on esiintynyt myös muissa teollisuusmaissa.

Morin taiteilemaa koulutusjärjestelmää täydennettiin vuonna 1890 moraalilla säännöksillä. Niissä painotettiin erityisesti konfutselaisia elämänohjeita ja keisarin asemaa maan hallitsijana. Ihmisten tuli omistaa elämänsä keisarillisen valtion etujen ajamiseen ja tyttöjen koulutuksessa tähdättiin kasvamista hyviksi äideiksi ja vaimoiksi kansakunnan jatkuvuuden nimissä. Miesten asemaa perheen päänä vahvistettiin siis myös koulutusjärjestelmässä. Kansallisen perustuslain tärkeyttä korostettiin opetuksessa ja oppilaille kerrottiin Japanin ainutlaatuisuudesta kansakuntana muiden joukossa. Oppikirjoja räätälöitiin sellaisiksi, että ne korostivat kansakunnan eriarvoisuutta suhteessa muihin. Opetuksen lähtökohtana oli kansakunnan etujen ajaminen ennen omia henkilökohtaisia tarpeita. Uudet moraaliset asetukset olivat voimassa aina toisen maailmansodan loppuun saakka ja niistä jaettiin kopio jokaiseen kouluun keisarin ja tämän vaimon kuvien ohella. Asiakirjaa suojeltiin jopa hengenuhalla, ja oppilaat opettelivat sen sisältöä ahkerasti ulkoa. Moraalisten asetusten laiminlyöminen oli paitsi häpeällistä myös rangaistavaa.¹⁴⁹

Teollistumisen ja uusien työpaikkojen syntymisen myötä ihmiset kiinnostuivat kouluttautumisesta yhä enemmän. Talouskasvu lisäsi myös mahdollisuuksia rahoittaa eri alojen yksityiskoulujen opetusta, mikä lisäsi koulutuksen monipuolisuutta

¹⁴⁷ Muita huippuyliopistoja olivat muun muassa Wasedan ja Keiōn yliopistot. Myös lähetystyöntekijöiden perustamista kouluista tuli merkittäviä sivistyksen lähteitä (Jansen 2002, 408).

¹⁴⁸ Okano & Tsuchiya 1999, 17.

¹⁴⁹ Okano & Tsuchiya 1999, 18–19; Jansen 2002, 410–411.

ja tasoa. Tytöiltä kuitenkin kiellettiin keskiasteen kouluihin pääseminen ja siten myös yliopistotason koulutus. Heidän kohtalokseen jäikin alempien koulujen suorittaminen, kun pojat saivat pyrkiä perusopetuksen jälkeen huippukouluihin. Jotkut aktiiviset kansalaiset järjestivät kuitenkin myös tytöille joitakin mahdollisuuksia parempaan koulutukseen yksityisrahoitteisissa kouluissa.¹⁵⁰

Toista maailmansotaa edeltänyt äärinationalistinen liike ja maan alueiden laajentaminen ilmenivät myös koulutuksessa. Maan johto halusi vaikuttaa ihmisten ajatuksiin ja käyttäytymiseen propagandan avulla kouluissa. Oppikirjoissa painotettiin isänmaallisia asioita ja musiikkitunneilla laulettiin sotilaslauluja. Propagandan lisäksi maan turvallisuutta alettiin parantaa järjestämällä niin peruskouluissa kuin yliopistoissakin sotilaallisia harjoituksia. Aluksi nuoret pojat harjoittelivat lähinnä puisilla leikkiaseilla, mutta myöhemmin he saivat käteensä myös oikeita aseita. Samalla vaarallisina pidettyjä aatteita alettiin kitkeä yliopistoista, kun muun muassa marxilaisia tutkijoita häädettiin huippukouluista. Äärinationalistisella koulutuspolitiikalla oli toki vastustajia sekä opiskelijoiden että opettajien keskuudessa, mutta edes järjestäytymällä ne eivät enää voineet estää koulutusjärjestelmän hyväksikäyttöä sotilaallisiin tarkoituksiin.¹⁵¹

Toisen maailmansodan aikainen opiskelu oli kaikkea muuta kuin tavanomaista opiskelua. Opiskelijoita rekrytoitiin armeijan ja teollisuuden palvelukseen sotakoneiston tehostamiseksi. Työajat pitenivät kaksitoistatuntisiksi, ja yli 16-vuotiaat saattoivat työskennellä jopa yön yli. Opiskelijoita evakuoitiin suurimmista kaupungeista maaseudulle hyökkäysten varalta; vuoden 1945 maaliskuussa koulujen ovet suljettiin kokonaan sodan riehuessa ympärillä. Pian tämän jälkeen koulujen tuli muodostaa oppilaistaan taistelujoukkoja hallituksen käyttöön.¹⁵²

Toista maailmansotaa seurannut kaaos romahdutti myös imperialistisen koulutusjärjestelmän. Amerikkalaiset miehittäjät kielsivät nationalististen aatteiden levittämisen kouluissa ja osa koulukirjojen sivuista sensuroitiinkin musteella tällä perusteella. Amerikkalaiset lähettivät Japaniin erityisen lähetystön tutkimaan

¹⁵⁰ Okano & Tsuchiya 1999, 19–21.

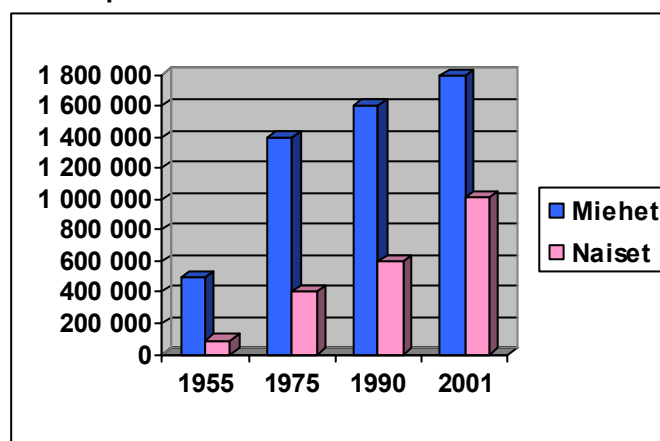
¹⁵¹ Okano & Tsuchiya 1999, 24–27.

¹⁵² Okano & Tsuchiya 1999, 28.

japanilaisen koulutusjärjestelmän ongelmia ja tulevia linjoja. Amerikkalainen lähetystö halusi ajaa Japanissa tasa-arvoista, yksilöitä kehittävää ja rauhanomaista koulutuspolitiikkaa, mikä otettiin niin opettajien kuin virkamiestenkin keskuudessa vastaan myönteisenä kehityksenä. Uudessa perustuslaissa jokaisen ihmisen perusoikeudeksi tuli koulutuksen saaminen.¹⁵³

Uuden koulutuspolitiikan tärkeäksi tavoitteeksi tuli demokraattisen yhteiskunnan vakiinnuttaminen ja yleisen hyvinvoinnin lisääminen talouskasvun avulla. Oppivelvollisuus säädettiin yhdeksänvuotiseksi, ja se oli tarkoitettu kaikille sukupuolesta tai perhetaustasta riippumatta. Koulutusjärjestelmässä otettiin huomioon myös teollisuuden tarpeita, kun ammatillista koulutusta kehitettiin teollisuuden työvoimatarpeen lisääntyessä. Lisäksi yhä useammat nuoret hakeutuivat yliopistokoulutukseen, kuten oheisesta kaaviosta (5) voi nähdä. Miesten osuus yliopistoissa on kuitenkin ollut näihin päiviin asti huomattavasti naisten osuutta suurempi.¹⁵⁴ Sukupuolieroista huolimatta kouluttautumisesta tuli ihmisille tärkeää, sillä sen avulla oli mahdollista päästä parempiin työpaikkoihin ja parantaa omia elinolosuhteita.¹⁵⁵

Kaavio 5: Yliopistoihin hakeutuneiden määriä vuosina 1955–2001

Lähde: Totman 2005, 468.

Nopean talouskasvun myötä japanilainen koulutusjärjestelmä sai osakseen huomiota aina 1990-luvulle asti ympäri maailmaa, kun sen uskottiin olleen avain maan taloudelliseen menestykseen. Japanilaisia koululaisia on yleisesti pidetty ahkerina,

¹⁵³ Okano & Tsuchiya 1999, 30–31, 33.

¹⁵⁴ Naisille on perustettu yksityisrahoitteisesti yliopistoiksi kutsuttuja oppilaitoksia, joissa on opetettu taloudenhoitoon ja perhe-elämään liittyviä taitoja.

¹⁵⁵ Okano & Tsuchiya 1999, 30–31, 33, 39–40; Totman 2005, 467; Amano 1990, xviii-xix.

kurinalaisina ja poikkeuksellisen älykkäinä. Japanilaista koulutusjärjestelmästä onkin pyritty ottamaan mallia muualla juuri sen yliveraisuuden vuoksi. Sitten japanilaiset itse ovat muiden muassa huomanneet ongelmia koulutusjärjestelmässään ja pyrkineet ottamaan mallia esimerkiksi suomalaisesta järjestelmästä.¹⁵⁶

1.2. Kilpailua ja kuoppia opintiellä

Koulu

Rehtori on kuningas,
Vararehtori on ministeri,
Opettajat ovat sotilaita,
Luokan johtaja on kylän päällikkö,
ja me olemme tavallisia.
Me emme saa päättää mistään.¹⁵⁷

Vaikka japanilainen koulutusjärjestelmä on näyttänyt päällepäin ihanteelliselta, on pinnan alle kätkeytynyt joukko ongelmia, joista ei länsimaissa yleisesti olla tietoisia. Japanilaisessa koulutusjärjestelmässä on pitkään vallinnut niin sanottu vahvimman laki; opiskelijat on laitettu kilpailemaan keskenään jo varhaisessa kouluiässä erilaisten pääsykokeiden, *juken* (受験), muodossa. Vaikka kansakunnan kehittäminen on vaatinut paljon voimavaroja ja koulutettua työvoimaa, eivät kaikki halukkaat suinkaan ole mahtuneet huippukouluihin. Japaniin onkin syntynyt varsin ainutlaatuinen ilmiö, jossa huippukoulun pääsykokeissa epäonnistuneet ihmiset opiskelevat jossain toisessa oppilaitoksessa pyrkiäkseen uudelleen haluamaansa kouluun. Etenkin toisen maailmansodan jälkeen kilpailu opiskelupaikoista on kiristynyt äärimmilleen. Pyrkimys parempaan sosiaaliseen asemaan on kuitenkin ollut riittävä syy ihmisille ajautua pääsykokeiden oravanpyörään. Kovan kilpailun vuoksi japanilaiset koululaiset opiskelevat koulupäivän lisäksi suurimman osan vapaa-ajastaankin, jotta läpäisisivät tarvittavat kokeet ja etenisivät koulutusputkessa.¹⁵⁸

¹⁵⁶ Schoolland 1990, 9-10.

¹⁵⁷ Lainaus Yoneyama 1999, 61, 90. Runo on julkaistu vuonna 1993 ilmestyneessä kokoelmateoksessa (Kodomotachi ga takaru tokokyohi), jossa on kerättyä oppilaiden tunteita koulusta syrjäytymisestä. Lainauksen käänös tekijän.

¹⁵⁸ Jakobson & Sarvimäki 2001, 321-325; Schoolland 1990, 19-21.

Opiskelijoiden keskinäisen kilpailun lisäksi japanilaista koulutusjärjestelmää on vaivannut yksilöllisyyden rajoittaminen. Useimmissa kouluissa lapset joutuvat pukeutumaan samanlaisiin koulupukuihin, eivätkä he saa yleensä käyttää kosmetiikkaa, kuten kynsilakkaa, joukosta erottumiseksi. Jopa vääränväristen alusvaatteiden pitäminen on ollut äärimmäisissä tapauksissa ollut sääntöjenvastaista ja rangaistavaa. Myös vääränlaiset kampaukset ja vääränpituiset hameenhelmat ovat olleet opettajien suurennuslasin alla joissakin kouluissa. Japanilaisessa koulussa opettajilla onkin ollut ehdoton auktoriteetti; opettajan saapuessa luokkaan oppilaat käyttäytyvät kurinalaisesti, eivätkä esitä kysymyksiä.¹⁵⁹ Tiukan kurin tarkoituksena on ollut sopeuttaa oppilaat tottelemaan auktoriteetteja ja toimimaan yhteisön jäsenenä kuuliaisesti.¹⁶⁰ Oppilaat eivät kuitenkaan ole ainoita, jotka saavat opettajilta kurinpalautusta. Myös äidit ovat saaneet opettajilta moitteita lastensa pukeutumisesta ja käyttäytymisestä. Opettajilla on ollut tapana joskus vieraila oppilaidensa kotona patistamassa heitä opiskelemaan ahkerammin. Tämäntyyppiset säännöt saattavat kuulostaa oman kulttuurin näkökulmasta melko erikoisilta, mutta japanilaisissa kouluissa ne ovat olleet jo pitkään arkipäivää.¹⁶¹

Juuri tätä järjestelmällisyyttä amerikkalaiset opetusalan asiantuntijat ovat ihannoineet japanilaisessa koulutusjärjestelmässä. Kaikki eivät Japanissa kuitenkaan ole pitäneet yksilöllisyyden rajoittamista myönteisenä asiana, vaan samalla kun amerikkalaiset ovat etsineet mallia japanilaisesta kurinalaisuudesta, japanilaiset ovat pyrkineet omaksumaan kouluihinsa mallia lännen individualismista. Japanilaiset ovat halunneet muuttaa koulujen opetusta siten, että opiskelijat itse ottaisivat enemmän vastuuta opiskelustaan yksilöinä ja vähentää koulun vastuuta kurinpitäjänä. Samalla on haluttu vähentää koululaisten paineita alemmilla luokilla, jotta he eivät olisi loppuun palaneita aloittaessaan yliopisto-opinnot.¹⁶²

Vaikka japanilainen koulukulttuuri tunnetaan kurinalaisena ja kilpailuhenkisenä, eivät kaikki opiskelijat suinkaan ole sopeutuneet järjestelmään siitäkään huolimatta. Hyvinvoinnin lisääntyttyä osa opiskelijoista on kokenut vanhempiansa elämänarvot ja pyrkimykset etäisinä, koska tarve hyvinvoinnin lisäämiselle on ollut pienempi kuin

¹⁵⁹ Schoolland 1990, 14, 24–26.

¹⁶⁰ Yoneyama 1999, 62.

¹⁶¹ Schoolland 1990, 23.

¹⁶² Schoolland 1990, 15–18.

entisaikoina. Koulutuksen ihannoiminen onkin selvästi vähäisempää nykynuorten keskuudessa helpompien lähtökohtien vuoksi. Toisaalta myös lisääntynyt työttömyys on osaltaan vähentänyt kiinnostusta kouluttautumiseen, kun takeita työpaikasta monen vuoden opiskelun jälkeen ei välttämättä ole.¹⁶³

Myös tiukat säännöt pukeutumiselle ja käyttäytymiselle joissakin tilanteissa ovat herättäneet vastustusta opiskelijoiden keskuudessa, vaikka useimmiten lapset ovat kuitenkin olleet ylpeitä kantaessaan koulunsa univormua. Koulujen sääntöjä onkin kritisoitu mediassa siitä, etteivät ne opeta oppilaita tekemään virheitä ja oppimaan niistä inhimillisellä tavalla. Japanilaisessa koulutusjärjestelmässä oma-aloitteinen oppiminen on muutenkin varsin vieras käsite, sillä koulu pyrkii ohjailemaan oppilaidensa elämää jopa harrastusten osalta. Vaikka käytännön asioita opetetaankin jopa turhan aktiivisesti japanilaisissa kouluissa, on opiskelijat jätetty oman onnensa nojaan elämänkatsomuksellisissa ja hengellisissä asioissa toisen maailmansodan jälkeisten uskonnollispoliittisten toimenpiteiden seurauksena. Uskontoa ei ole saanut opettaa kouluissa toisen maailmansodan jälkeen, eikä uskonasioista ole puhuttu edes kotona. Myös asioiden kyseenalaistaminen on vierasta japanilaiselle koululaiselle, joka suuren osan elämästään elää kuplassa, jossa kaikki annetaan valmiina ylhäältä päin, eikä kysymyksiä saa esittää.¹⁶⁴

Japanilaisessa koulukulttuurille väkivalta ei ole ollut vierasta, vaan sitä ovat harjoittaneet niin oppilaat (*ijime* 苛め; kiusaaminen) kuin opettajatkin. Väkivaltainen kurinpalautus (*taibatsu* 体罰) onkin ollut opettajien keskuudessa yleistä vielä pari vuosikymmentä sitten. Myöhästymisiin, kotitehtävien laiminlyömiin tai tunnilla puhumisiin on käytetty lääkkeenä usein fyysistä rangaistusta, kuten lyöntiä kasvoihin tai päähän. Myös pitkiä aikoja seisottaminen, potkiminen tai esineillä lyöminen (bambumiekka, kirja, tuoli, pesäpallomaila jne.) ovat olleet yleisiä rankaisumuotoja. Useimmiten fyysisiä rangaistuksia ovat käyttäneet miespuoliset opettajat, ja rangaistukset ovat yleisemmin kohdistuneet muihin kuin eliittikoulujen oppilaisiin. Vaikka fyysinen kurittaminen on periaatteessa rikollista, on sillä kuitenkin ollut aikaisemmin pitkään jonkinasteinen hyväksyntä japanilaisten keskuudessa.¹⁶⁵

¹⁶³ Jakobson & Sarvimäki 2001, 323–324.

¹⁶⁴ Schoolland 1990, 14, 21, 27, 43–44.

¹⁶⁵ Schoolland 1990,

Esimerkiksi eräässä Yokohaman keskikoulussa opettajilla oli käytössään 1980-luvun lopussa varsin tiukat rangaistusmenetelmät. Opettajia syytettiin muun muassa oppilaan hakkaamisesta ja potkimisesta epäonnistuneen luntausyrityksen jälkeen. Poika sai vammoja kasvoihinsa ja kieleensä, eikä siten pystynyt kahteen viikkoon edes syömään. Samat opettajat pahoinpitelivät myös muita oppilaitaan jopa muiden opettajien läsnä ollessa. Eräs poika satutti kaatuessaan niskansa ja menetti aivovamman seurauksena puhekykynsä. Samassa koulussa oppilaita pahoinpideltiin urheilutunneilla, mutta heidät vaiennettiin uhkauksilla ja hyvän lukiopaikan menettämällä tulevaisuudessa.¹⁶⁶

Aina opettajat eivät kuitenkaan ole tehneet väkivallantekojaan omin käsin, vaan monessa tapauksessa heillä on avustajinaan joukko koulun oppilaita. Vuonna 1987 15-vuotias Tsuchida Mikinori sai surmansa, kun hänelle määrätty rangaistus sai traagiset mittasuhteet. Yrittäessään paeta uudesta koulustaan ensimmäisenä koulupäivänä, koulun rehtori määräsi pojan palautettavaksi välittömästi. Asialle määrättiin viisihenkinen ryhmä oppilaita, jotka onnistuivatkin tehtävässään ja raahasivat karkurin takaisin kouluun. Seuraavana aamuna Tsuchida sai rangaistuksensa, jotta ottaisi virheestään opikseen. Jo kolmetoistahenkiseksi kasvanut oppilasryhmä sitoi hänen kätensä ja jalkansa, vaiensi hänet työntämällä suuhun sukkia ja hakkasi häntä metallisella pesäpallomailalla takapuolelle tuntikausia. Seuraukset olivat katastrofaaliset: poika meni shokkiin ja kuoli. Rehtori haluttiin tuomita vankilaan toimistaan, mutta tuomarin mukaan todisteita kuoleman ja pahoinpitelyn yhteydelle ei ollut. Useissa tapauksissa opettajat ovatkin jääneet ilman rangaistuksia, vaikka oppilaille on koitunut vakavia vammoja tai he ovat jopa kuolleet. Median kiinnostuminen väkivallanteoista on kuitenkin valottanut salassa pidettyä rankaisukulttuuria vanhemmille ja muille japanilaisille siinä määrin, että yhä useammat opettajat ovat joutuneet tuomiolle teoistaan.¹⁶⁷

Luonnollisestikaan oppilaat eivät ole hyväksyneet fyysisiä rangaistuksia, vaan ne ovat herättäneet katkeruutta ja jopa väkivaltaisia tuntemuksia. Pikkuhiljaa myös oppilaat ovat nousseet barrikadeille vaatimaan oikeutta turvalliseen opetukseen. Eräässä tapauksessa oppilaat nostivat syytteen entisen koulunsa opettajia ja joitakin

¹⁶⁶ Schoolland 1990, 64.

¹⁶⁷ Schoolland 1990, 63–65.

oppilaita vastaan ja vaativat huomattavia rahallisia korvauksia väkivaltaisesta käytöksestä. Oppilailla ja heidän vanhemmillaan on kuitenkin ollut usein vaikeuksia nousta vastustamaan opettajien auktoriteettia, koska koulun johdossa ollaan yleensä enemmän huolissaan oppilaitoksen tahraamattomasta maineesta kuin oppilaiden hyvinvoinnista. Vanhemmat ovat saattaneet myös pelätä lastensa jatkokoulutuksen puolesta, eikä opettajien toimia vastaan ole lähdetty niin helposti kapinoimaan. Tämä voimattomuus taistella opettajia vastaan onkin johtanut siihen, etteivät oppilaat usein edes ole kertoneet ongelmistaan vanhemmille, vaan kärsivät väkivallasta kaikessa hiljaisuudessa. Nykyisin tilanne on onneksi parantunut, kun asioista on alettu keskustella avoimemmin. Enää japanilaisissa kouluissa opettajien väkivaltaista kurinpalautusta ei katsota läpi sormien, vaan he saavat rangaistuksen toimiessaan sääntöjenvastaisesti.¹⁶⁸

Opettajien väkivallanteot eivät kuitenkaan ole rajoittuneet ainoastaan fyysiseen väkivaltaan, vaan kurinpalautusta on annettu myös sanallisin asein. Oppilaiden ja vanhempien on ollut vielä vaikeampaa vastustaa verbaalista pahoinpitelyä, sillä siitä harvoin jää mitään todisteita opettajaa vastaan. Sanallinen piekseminen on kuitenkin ollut vähintään yhtä vakava ongelma japanilaisissa kouluissa, sillä siitä on koitunut henkisiä vaurioita monille oppilaille loppuelämän ajaksi. Oppilaita on haukuttu muun muassa tyhmiksi, epäonnistujiksi, toivottomiksi ja hyödyllisiksi vain kuolleina.¹⁶⁹

Opettajien ja oppilaiden sanallinen ja väkivaltainen kiusaaminen on käynyt osalle uhreista sietämättömäksi, ja he ovat päätyneet lopulta itsemurhaan paineen alla. 13-vuotiasta Shikagawa Hirofumia kiusattiin koulussa. Muut oppilaat pakottivat hänet tekemään itselleen palveluksia ja laulamaan koulun pihalla lauluja. Oppilaat menivät jopa niin pitkälle, että järjestivät Shikagawalle leikkihautajaiset ja asettelivat hänen pulpetilleen kukkia sekä muita hautajaisiin kuuluvia tarvikkeita. Myös opettajat olivat mukana kiusaamisessa ja kirjoittivat hänelle muistovärssyjä. Shikagawa alkoikin vältellä koulua ja hänelle kertyi lukuisia poissaolopäiviä. Koulussa ollessaan hän piileskeli muilta oppilailta vessassa, jotta muut eivät nolaisi häntä enempää. Aina piileskely ei kuitenkaan onnistunut, vaan häntä pahoinpideltiin useaan otteeseen pahaan kuntoon. Shikagawan isän yhteydenotot kouluun eivät tuottaneet tulosta,

¹⁶⁸ Schoolland 1990, 66–70.

¹⁶⁹ Schoolland 1990, 73–74.

vaan hänen kyselyihinsä pojan turvallisuudesta viitattiin kintaalla. Myöskään poliisit eivät ottaneet tilannetta vakavasti, eikä toimenpiteisiin viranomaisten taholta ryhdytty. Kun vanhemmat ottivat yhteyttä kiusaajien koteihin, tilanne paheni entisestään: Shikagawan henkeä uhattiin nimettömällä puhelinsoitolla. Lopulta pojan hermot pettivät paineen alla ja hän lakkasi menemästä kouluun. Ahdistuneena hän matkusti pohjoiseen isoäitinsä luo, mutta pahaksi onneksi tämä ei ollut kotona. Myöhemmin hänet löydettiin kuolleen Moriokan juna-aseman vessasta vierellään itsemurhaviestillä: ”En tahdo kuolla, mutta on kuin eläisi helvetissä tällä tavoin.” Viestissään hän nimesi myös oppilaita, jotka olivat kiusanneet häntä pyytäen heitä samalla lopettamaan kiusaamisen jatkossa.¹⁷⁰

Itsemurhat eivät ole pako keino ainoastaan kiusaamiseen, vaan oppilaiden keskinäinen kilpailu parhaista koulutuspaikoista on ajanut nuoret ihmiset jopa surmaamaan itsensä paineen alla. Näin oli tapahtua Oshima¹⁷¹ Ichizōlle, joka oli luokkansa parhaita oppilaita lukiossa. Pyrkimässään lääketieteelliseen kouluun hän merkitsi vastauspaperiin vastaukset vahingossa väärin lokeroihin. Myöhemmin isällä ei ollut enää varaa lähettää poikaansa opiskelemaan lääkäriksi, vaan tämä joutui tyytymään huonompaan kouluun. Epäonnistuminen lääketieteellisen koulun pääsykokeissa merkitsi Oshimalle unelman menettämistä ja huonompaan uraan tyytymistä. Hän mietti myös itsemurhaa, mutta lopulta käänsi tappion voitoksi etsimällä asiasta valoisia puolia.¹⁷²

Psykologisissa testeissä on käynyt ilmi, että noin viidesosa japanilaisista koululaisista kärsii ahdistusneuroosista. Monet koululaiset ovat sanoneet opiskelevansa paineen alla: vanhemmat sekä opettajat puskevat heitä eteenpäin koulutusputkessa, mikä on tuntunut nuorista kivuliaalta ja epämiellyttävältä. Ystävystyminen muiden nuorten kanssa on vaikeaa, koska heidät koetaan kilpailijoina koulutuspaikkoja jaettaessa. Yksikin virhe koulussa voi johtaa koulutusputken katkeamiseen ja tulevaisuuden romuttumiseen. Paniikissa koululaiset päätyvät surmaamaan itsensä, koska uskovat koko elämänsä kaatuneen yhteen virheeseen. Nuorille ei ole kehitetty tukiverkostoa, johon tukeutua elämänsä ahdistavissa tilanteissa. Itsemurhatapaukset ovat

¹⁷⁰ Schoolland 1990, 95–99. Lainauksen käänös tekijän.

¹⁷¹ Nimen kirjoitusasu tuntematon johtuen lähdeteoksen translitteroinnista.

¹⁷² Schoolland 1990, 109–111.

herätelleet japanilaista yhteiskuntaa huomaamaan koulutusjärjestelmänsä vikoja, mutta tosiasiasa lehtien palstoille nousevat itsemurhatarinat ovat vain pintakerros koulutusjärjestelmän ongelmien syvää suota.¹⁷³

Nuorten ongelmat koulussa näkyvät myös kasvavina rikollisuuslukuina. Yhä useampi on kääntänyt selkensä koulutusputkelle, ja ajautunut lopulta tekemään rikoksia koulussa ja kaduilla. Monet nuoret ovat olleet turhautuneita joutuessaan kiusauksen uhriksi, joten he ovat päätyneet kostamaan kohtaamiaan vääryyksiä jopa väkivaltaisain keinoin.¹⁷⁴ Tällaisen koston uhriksi joutui 11-vuotias poika nimeltä Hase Jun, joka murhattiin äärimmäisen kylmäverisesti vuonna 1997. Murhaaja oli itse vasta 15-vuotias Sakakibara Seito, jonka motiivina murhalle oli kostaa opettajilleen kokemansa pahoinpitely ja hyljeksiminen. Herättääkseen huomiota Sakakibara surmasi Hasen ja piilotti ruumiin kuitenkin jättäen pojan pään koulun portille muiden löydettäväksi.¹⁷⁵

Kostamisen lisäksi nuoria on houkutellut rikosten polulle ”helppo” raha, kun he ovat pyörittäneet koulun käytävillä pienoismallista yakuzaa kiristämällä luokkatovereiltaan melko suuriakin summia käteistä rahaa. Eräässä koulussa joukko poikia onnistui uhkailemaan muilta oppilailta rahaa yli kahdentuhannen euron arvosta. Koston ja rahan ohella nuorten kiinnostus rikoksiin perustuu puhtaasti hauskanpitoon: näpistelyitä ja ryöstöjä tehdään seikkailunhalusta. Nuoret ovatkin saaneet vaikutteita rikollisiin toimiinsa muun muassa viihdeteollisuudesta, jossa on näytetty katsojille mallia varsin väkivaltaisestakin käytöksestä. Japanin poliisi on raportoinut useista väkivaltaisista rikoksista, joihin nuoret ovat syyllistyneet. Yoshida Junko¹⁷⁶ joutui vuonna 1989 silmittömän raajan rikoksen uhriksi, kun kolme poikaa piti häntä vankinaan yli kuukauden ajan käyttäen häntä seksuaalisesti hyväkseen. Yrittäessään paeta sieppaajiltaan häntä pahoinpideltiin ja poltettiin raajoista. Lopulta Yoshida murhattiin ja hänen ruumiinsa hävitettiin sementtitynnyriin Tokion syrjäisille seuduille.¹⁷⁷

¹⁷³ Schoolland 1990, 114–115.

¹⁷⁴ Schoolland 1990, 120.

¹⁷⁵ Yoneyama 1999, 1-2.

¹⁷⁶ Nimen kirjoitusasu tuntematon johtuen lähdeteoksen translitteroinnista.

¹⁷⁷ Schoolland 1990, 121–126.

Yksi merkki japanilaisten nuorten ongelmista on koulutyttöjen prostituutio (*enjo kōsai* 援助交際). Lukiolaisikäisten ja jopa sitä nuorempien tyttöjen keskuudessa suosittu ”ajanviete” on vakava yhteiskunnallinen tahra Japanissa. Tytöt viihdyttävät keski-ikäisiä miehiä monin eri tavoin: joskus riittää, että tytöt juttelevat heidän kanssaan kahvilassa, mutta useimmiten heille maksetaan seksuaalisista palveluista. Toiminnallaan tytöt kapinoivat paitsi perhettään myös rankkaa koulutusjärjestelmää vastaan, jossa kilpailu on ankaraa ja poikia suositaan perinteisesti tyttöjen kustannuksella. Syyllisyys oman ruumiinsa kauppaamisesta ei suoranaisesti vaivaa nuoria tyttöjä, vaan he väittävät pystyvänsä erottamaan tunteensa ja ruumiinsa toisistaan. He uskovat voivansa tuottaa hyvää oloa jollekin toiselle ilman, että itse menettäisivät mitään prosessissa.¹⁷⁸ Tytöt tarjoavat seksuaalisia palveluja lemmenthotelleissa, parkkipaikoilla tai puhelimen välityksellä. Palveluja mainostetaan kaduilla ja puhelinkopeissa varsin rohkeilla kuvilla. Lapsipornon tuottaminen ja levittäminen on Japanin lainsäädännössä periaatteessa kiellettyä, mutta käytännössä asenteet sitä kohtaan ovat varsin välinpitämättömiä: pornografisia sarjakuvia myydään jopa tavallisissa kirjakaupoissakin.¹⁷⁹

Tämän kaiken valossa sekä tutkijoiden viittaukset että Aum Shinrikyōn jäsenten kertomukset koulutusjärjestelmän ongelmista tuntuvat osaltaan varsin loogisilta selityksiltä uususkontojen suosiolle. Sosiologiset tutkimukset tukevat näkemyksiä japanilaisen koulutusjärjestelmän kilpailuhenkisyydestä. Lisäksi esiin on tullut myös muita ongelmia japanilaisissa kouluissa, jotka nekin ovat varmasti vaikuttaneet ihmisten tuntemuksiin koulutusjärjestelmän toimivuudesta heidän elämässään. Jatkuvan kilpailun ja ahertamisen lisäksi oppilaat ovat joutuneet varsinkin ennen sietämään kouluaikoinaan niin fyysistä kuin sanallistakin väkivaltaa muilta oppilailta ja jopa opettajilta. Japanilainen koululaitos ei ole ollut meidän kulttuuristamme katsottuna turvallinen paikka kehittyä ja kasvaa.

Moninaisilla säännöillä ja rangaistuksilla japanilaiset lapset ja nuoret on opetettu olemaan ajattelematta omilla aivoillaan ja kyseenalaistamatta mitään. Ilman tukiverkostoa osa oppilaista on tippunut kyydistä ja päätenyt joko rikosten polulle tai vahingoittamaan itseään. Onkin ymmärrettävää, että tilanteesta hämmentyneinä

¹⁷⁸ Kawai 2000, 238, 242–244.

¹⁷⁹ White 2002, 114.

japanilaiset nuoret hakeutuvat Aum Shinrikyōn kaltaisten uususkontojen pariin, jossa he vapautuvat vuosia kestäneestä kilpailuasemasta ja pääsevät lopulta etsimään suuntaa omalle elämälleen ilman ulkopuolisia paineita. Uususkontojen oppeihin on tartuttu helposti varmasti myös siitä syystä, että monet japanilaiset nuoret eivät ole oppineet kyseenalaistamaan gurujen heille valmiina antamia oppeja, vaan valmiiksi annetut säännöt on otettu vastaan sellaisenaan vanhasta tottumuksesta.

2. TYÖTÄ ILMAN PYSÄHDYKSIÄ

2.1. Työn muuttuminen ja kaupungistuminen sodan jälkeen

Toisen maailmansodan jälkeinen aika toi uudistuksia myös työkuulttuuriin. Vaikka teollistuminen oli jo alkanut aikaisempina vuosikymmeninä, todellinen läpimurto elinkeinorakenteessa tapahtui vasta sodan jälkeen. Japanin taloudellisen menestyksen salaisuus piileekin yhteiskunnan voimavarojen keskittämisessä koneellistuvalla maaseudulla kaupunkiin. Perinteinen maanviljelykseen perustuva yhteiskunta muuttui 1960-luvulle mennessä teollisuusyhteiskunnaksi, jossa asujaimisto oli keskittynyt suurimpiin kaupunkiin maaseudun autioituessa.¹⁸⁰

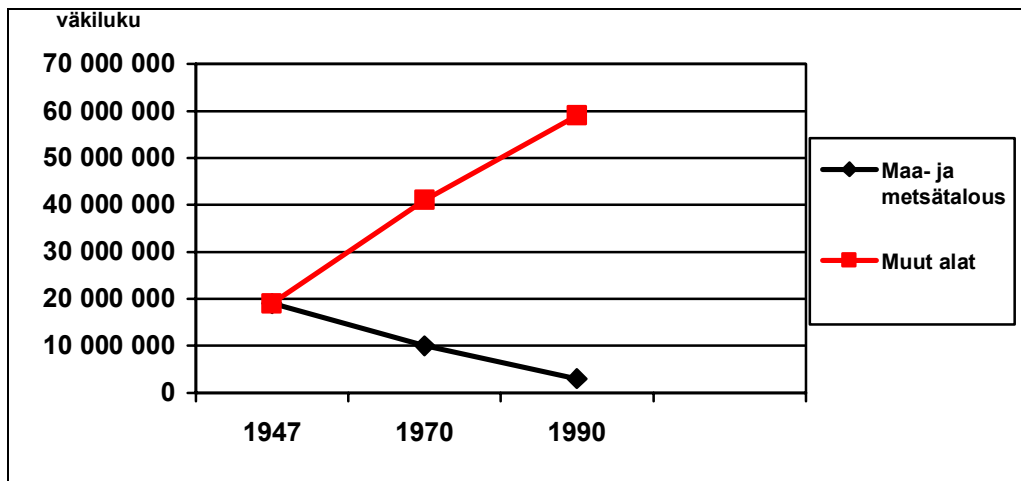
Etenkin maanviljelijöiden, kalastajien ja metsätalouden piiriin kuuluvien perheiden nuorimmat lapset lähtivät työnhakuun Tokioon ja muihin suurkaupunkeihin. Tehtaat, palvelualat ja liikenne tarvitsivat kipeästi työntekijöitä kaupungistumisen ja teollistumisen kiihtyessä. Maataloustyön vähentyessä suurta työttömyyttä ei siis päässyt syntymään, kun tarjolla oli työtä muun muassa teollisuuden alalta. Vanhat maanviljelijät pääsivät jopa palaamaan entiseen työhönsä maaseudulla, kun nuoremmat kilpailijat lähtivät hakemaan elantoaan kaupungeista. Japanissa siirtyminen maataloudesta teollisuustyöhön tapahtui osittain asteittain, kun kaikki ihmiset eivät luopuneet maataloudestaan, vaan työskentelivät samanaikaisesti sekä maatalouden että teollisuuden palveluksessa. Näin ei päässyt syntymään muiden teollisuusmaiden tapaan valtavia työläisluummeja, vaan ihmisillä oli aikaa sopeutua muutokseen paremmin vanhalta kotitalalta käsin. Japanin maantieteellisistä ominaisuuksista johtuen kaupunkien ja maaseudun välillä ei ollut valtavia

¹⁸⁰ Totman 2005, 467.

välimatkoja, vaan siirtyminen työstä toiseen kävi suhteelliseen joutuisasti. Tätä varten parannettiin myös maan tieverkostoa ja autoteollisuutta.¹⁸¹

Oheinen kaavio (6) osoittaa, että Shōwa Genrokun aikana Japanin elinkeinorakenne muuttui rajusti maatalouden aloilta muille ammattisektoreille. Samanlainen raju maaltamuutto ja elinkeinomuutos tapahtuivat myös Suomessa näihin samoihin aikoihin, joten Japanin nopea yhteiskunnallinen rakennemuutos ei suinkaan ole täysin ainutlaatuinen ilmiö lähihistoriassa. Valtavien talous- ja työvoimaresurssien vuoksi Japanilla oli luonnollisesti kuitenkin paremmat lähtökohdat nousta maailmanmarkkinoiden kärkeen, kuin muutaman miljoonan asukkaan Suomella.

Kaavio 6: Elinkeinorakenne Japanissa vuosina 1947–1990

Lähde: Totman 2005, 484.

Vaikka siirtyminen maataloudesta teolliseen yhteiskuntaan sujui ilman suuria mielenilmauksia tai vastarintaa, aina ihmisten ja päättäjien tavoitteet eivät kulkeneet käsi kädessä. Yksi dramaattisimmista yhteenotoista tapahtui Naritassa, jossa useiden satojen viljelijäperheiden elanto oli uhattuna, kun heidän peltojensa tilalle aiottiin rakentaa uusi kansainvälinen lentokenttä 1960-luvun jälkipuoliskolla. Viljelijöiden tilanne sai laajalti huomiota myös mediassa, ja he saivat tukea muun muassa hyvin järjestäytyneeltä opiskelijajoukolta. Mielenilmaukset lentokentän vastustajien ja virkavallan välillä yltyivät joskus jopa väkivaltaisiksi. Yleinen huomio ja myötätunto eivät kuitenkaan riittäneet pysäyttämään liikkeelle lähtenyttä prosessia: Naritan lentokentän rakentaminen aloitettiin, ja siitä kasvoi ajan kuluessa yksi

¹⁸¹ Totman 2005, 483–485.

maailman vilkkaimmista lentokentistä. Tapaus oli kuitenkin esimerkki varjopuolista yhteiskunnan muutoksissa, joissa kaikki eivät voineet selvitä voittajina.¹⁸²

Voittajia ainakin jossain määrin olivat kuitenkin naiset, joiden työllistyminen kodin ulkopuolelle lisääntyi Shōwa Genrokun aikana. Miesten korkeammasta koulutustasosta huolimatta naisten osuus työmarkkinoilla kasvoi ainakin alempipalkkaisten alojen osalta. Aiemmin miehet olivat lähteneet hakemaan perheelle elantoa kodin ulkopuolelta naisten jäädessä hoitamaan kotitaloutta. Teknologian lisääntyessä kotitalouksissa kotitöihin kuluva aika väheni ja naisten vapaa-aika lisääntyi. Samanaikaisesti perheisiin syntyi yhä vähemmän lapsia, mikä osin johtui siitäkin, että naiset alkoivat omasta vapaasta tahdostaan vallata sijaa työmarkkinoilla.¹⁸³

Naisten astuminen työelämään ei ole kuitenkaan sujunut kitkatta, vaan he ovat joutuneet kohtaamaan syrjintää ja ennakkoluuloja. Edelleen japanilainen työkuulttuuri on jakautunut miesten ja naisten aloihin, vaikka naisten osuus yritysten johdossa on pikkuhiljaa kasvanutkin etenkin vuosituhanen vaihteessa. Tavallisesti naiset eivät ole kuitenkaan tähänneet menestyksekkääseen uraputkeen, vaan koulun jälkeen he usein ovat työskennelleet jonkin aikaan, menneet naimisiin ja hankkineet lapsia. Vasta myöhemmällä iällä lasten kasvettua aikuisiksi naiset ovat jälleen palanneet työpaikoille kodin ulkopuolelle, tosin useimmiten silloinkin vain osa-aikatoihin, kun entiseen asemaan työelämässä ei välttämättä ole enää mahdollista palata pitkän tauon jälkeen. Vaikka miehet ovat kokeneet naisten esiinmarssin uhkaavana omalle asemalleen, ei työpaikkojen loppuminen ole ainakaan ennen lamaa ollut suurin uhkatekijä. Työtä Japanissa onkin riittänyt suurimmalle osalle työikäisistä jopa niin paljon, että työpaikoilla vietetään enemmän aikaa kuin perheen parissa.¹⁸⁴

2.2. Aamuyhdeksästä iltayhdeksään

Suomalaisessa työkuulttuurissa on totuttu tekemään töitä kahdeksan tunnin ajan viitenä päivänä viikossa. Vaikka suomalaiset ovat pääsääntöisesti ahkeria

¹⁸² Totman 2005, 478.

¹⁸³ Totman 2005, 492.

¹⁸⁴ Totman 2005, 492–494.

työntekijöitä, suhteet työpaikkoihin ja yrityksiin ovat yleisesti etäisemmät kuin japanilaisilla ihmisillä. Kun japanilaiset ovat perinteisesti sitoutuneet työpaikkoihinsa vuosikymmeniksi tai jopa koko elämänsä ajaksi varsinkin lamaa edeltäneenä aikana, suomalaiset vaihtavat työpaikkaa ja jopa työalaa useita kertoja työelämänsä aikana. Japanilaiset myös viettävät suhteellisen suuren osan vuorokaudestaan työpaikoilla sen sijaan, että viettäisivät aikaa perheensä parissa.

Salaryman, tai japanilaisittain *sarariiman* (サラリーマン), on nimitys, jolla on kuvattu japanilaista toimistotyöntekijää, jota harvoin näkee muualla kuin työpaikallaan. Hänen työunivormunsa on tarkkaan määritelty: miehillä puku, valkoinen paita ja solmio sekä naisilla housupuku tai jakku. Vaikka japanilaisia salarymaneja on pidetty ulkopuolelta katsoen stereotyyppisesti lojaaleina yritykselle (*tatema* 立て前; julkisivu), todellisuus lienee ainakin osittain kuitenkin hieman muuta. Erään sosiologin mukaan lojaalisuus on pelkkää silmän lumetta, sillä pitkiä päiviä tehdään oman edun tavoittelemiseksi (*hon* 本音; todellinen tarkoitus). Pitkät päivät ovat vain keino hankkia ylityöisiä siten, että varsinaisena työaikana työntekijä vitkuttelee työtehtävissään ja tekee päivän rästiin jääneet työt ylityötunteina. Lisäksi työntekijät ovat vähemmän läheisiä yrityksensä kanssa kuin päällepäin näyttäisi, sillä vuosien sitoutuminen samaan työhön on selitettävissä ikälisien tavoittelemisella.¹⁸⁵

Etenkin 1990-luvulle asti japanilaisissa yrityksissä on valinnut käytäntö, jossa vanhimmat työntekijät ovat hierarkiassa korkeammassa asemassa kuin myöhemmin taloon tulleet. Arvojärjestys on näkynyt työpaikoilla myös konkreettisesti: työntekijän pöydän sijainti avomallisessa toimistossa osoittaa, missä asemassa tämä on verrattuna muihin. Näkyvimmat paikat on varattu johtajille, seniorit istuvat ikkunaseinustalla ja noviisit lähellä oviaukkoa. Viimeisten vuosien aikana tulostavoitteet ovat alkaneet merkitä työntekijöiden arvottamisessa kuitenkin yhä enemmän etenkin muualla kuin valtion virastoissa, mikä on nostanut varsinkin taitavien nuorten osajien asemaa yrityksissä. Nykyään ei ole enää kummallista, että yksikön johtaja on alaisiaan ikävuosissa nuorempi, kuten salaryman Nishio Yoshihikon tapauksessa. Nishio on keski-ikäinen toimistotyöntekijä, joka yliopiston jälkeen meni työskentelemään ulkomaankauppaan erikoistuneeseen yritykseen.

¹⁸⁵ Jakobson & Sarvimäki 2001, 331–332, 335.

Myös hänen työpaikallaan on siirrytty uudenlaiseen linjaan työntekijöiden arvottamisessa. Nishion mukaan iällä ei ole hänen yrityksessään merkitystä työaseman määräytymisessä, vaan kokemus on keskeisemmällä sijalla.¹⁸⁶

Hierarkkisuuuden lisäksi ryhmähenkisyys on perinteisesti ollut tyypillistä japanilaiselle työkulttuurille. Koska työntekijöiden toimenkuvat ovat määritelty epämääräisesti, kaikkien oletetaan pyrkivän yrityksen etujen tavoittelemiseen yhteisenä ryhmänä. Tutkimusten mukaan japanilaiset uskovat, että ryhmänä on mahdollista saavuttaa parempi kokonaistulos, kuin yksilökeskeisessä järjestelmässä. Tällaisessa ryhmähenkisessä työkultuurissa kukaan ei kuitenkaan pääse loistamaan ohitse muiden paremmasta panoksestaan huolimatta.¹⁸⁷

Työpäivän venyminen ei ole enää laman jälkeisessä yritysmaailmassa ollut aina oman valinnan varassa, vaan etenkin hierarkiassa alimmalla tasolla olevat huhkivat ylitöitä ilman vaihtoehtoja. Virallisen 7,5 tunnin lisäksi palkallista ylityötä on mahdollista tehdä kymmenen tuntia viikossa, minkä lisäksi palkattomia ylityötunteja tehdään tarpeen mukaan. Lisäksi työhön sisältyy työtovereiden kanssa seurustelua muun muassa ravintoloissa, mikä pitkittää salarymanien työpäiviä entisestään. Kun suomalaiset tekivät keskimäärin töitä 1672 tuntia vuonna 1998, japanilaiset työskentelivät noin parisataa tuntia enemmän lyhyemmällä vuosilomalla. Vaikka työpäivät venyvät nykyiselläänkin varsin pitkiksi, 1980-luvulla vuosittainen tuntimäärä ylsi yli kahteentuhanteen, tosin kuuden tai seitsemän työpäivän viikkotahdilla. Viimeisten vuosien aikana Japani on alkanut seurata länsimaita työaikojen pituuksissa, eikä työpaikoilla enää välttämättä vietetä normaaleja työtunteja pitempään. Työmatkoihin kuitenkin kuluu Japanissa nykyäänkin yllättävän paljon aikaa päivässä. Yhteen suuntaan matkaan saattaa upota jopa parikin tuntia. Nishio Yoshihikoa eivät pitkät työpäivät kuormita, vaan hänen mielestään ne ovat täysin normaaleja. Lapsille hänellä on aikaa viikonloppuisin. Erään laskelman mukaan japanilainen salaryman viettää jälkikasvunsa kanssa aikaa päivässä vajaa kaksikymmentä minuuttia. Kerran Nishion lapset olivat säikähtäneet isänsä saaneen potkut, kun tämä tuli kotiin töistä jo kahdeksalta illalla.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Jakobson & Sarvimäki 2001, 332–334.

¹⁸⁷ Jakobson & Sarvimäki 2001, 339.

¹⁸⁸ Jakobson & Sarvimäki 2001, 334–335.

Pitkät työpäivät vuodesta toiseen vaativat luonnollisesti veronsa myös terveydellisesti. Stressaantuneet japanilaiset työntekijät kuolevat ennenaikaisesti ruumiin romahtaessa työtaakan alla. Tätä ilmiötä kutsutaan nimellä *karōshi* (過勞死), ja siihen on kiinnitetty huomiota etenkin 1980-luvulta lähtien. Tyypillisimpiä kuolemansyitä ovat sydämen pettäminen ja aivoverenvuoto. Lisäksi kuolemat oman käden kautta ovat lisääntyneet, kun työstä loppuun palaneet tai irtisanomista pelkäävät ihmiset päätyvät tekemään itsemurhan. Joidenkin arvioiden mukaan vuosittain työhön kuolee tavalla tai toisella jopa 10 000 ihmistä, joista kaksi kolmannelta on salarymaneja. Omaiset ovat nostaneet yrityksiä vastaan oikeuskanteita, mutta harvemmin ne päätyvät käsittelyyn saakka, kun yritykset välttävät ikävää julkisuutta maksamalla korvauksia jo ennen oikeusistuntoa. Aina yritykset eivät ole kuitenkaan päässeet kuin koira veräjältä, vaan omaisten sitkeys on tuottanut tulosta oikeussaleissa. Vuonna 1991 itsemurhan tehneen nuoren salarymanin tapaus vietiin oikeuteen ja yritys joutui maksamaan korvauksia kymmeniä miljoonia jenejä. Oikeudessa katsottiin, että uhrin itsemurhan taustalla olivat suhteettoman raskaat työajat mainostoimistossa. Aluksi mies työskenteli aamuyön tunneille vain muutamia päiviä kuukaudesta, mutta lopulta päivät venyivät aamukuuteen saakka useita kertoja viikossa. Mies löydettiin kuolleena kylpyhuoneestaan; ennen kuolemaansa hän oli kuunnellut suunnittelemaansa mainosta radiosta.¹⁸⁹

Talouselämyksen seurauksena ihmiset ovat alkaneet pelätä työpaikkojensa säilymisen puolesta ja sen vuoksi huonoista työoloista ei uskalleta valittaa. Vastarinnalta puuttuu myös järjestäytynyt tuki, sillä työntekijäjärjestöt eivät Japanissa ole yhtä organisoituneita kuin esimerkiksi Suomessa. Sosiologit ovat selittäneet japanilaisten salarymanien tottelevaisuutta työaikojen suhteen myös kyvyttömyytenä elää työpaikan ulkopuolella. Työntekijät eivät osaa olla toimettomana, vaan vapaa-ajallakin on tehtävä jotain, mikä edistäisi urakehitystä. Salarymaneja on jopa yritetty vieroittaa työnarkomaniastaan perustamalla erityinen Vapaa-ajan tutkimusinstituutti, jonka ideana on ollut opettaa taitoja vapaa-ajan oikeaoppiseen käyttämiseen. Vanhat tavat yrityksissä kuitenkin elävät sitkeästi vielä nykyäänkin, ja työmiehet – ja nykyisin

¹⁸⁹ Jakobson & Sarvimäki 2001, 339–340.

myös lisääntyvässä määrin työnaiset – jatkavat perinteitä paiskimalla pitkiä työpäiviä, jotta esiintyisivät edukseen johtajiensa silmissä.¹⁹⁰

Viimeisten vuosien aikana japanilaiset nuoret ovat alkaneet vältellä toimistouraa suuryritysten palkkalistoilla, koska enää työpaikka suuressa yrityksessä ei takaa parempia etuja ja statusta yhteiskunnassa kuten ennen. Salarymanit kärsivät rankasta verotuksesta, pitkistä työpäivistä ja uran kehittymättömyydestä. Monet nuoret vaihtavatkin työpaikkaa useammin ja saattavat tähdätä oman yrityksen perustamiseen tai perheyritysten jatkajiksi, koska siten mahdollisuudet menestyksekkäämpään uraan ovat paremmat. Menestykseen ei enää *välttämättä* tarvita hyviä papereita huippukouluista, vaan synnynnäistä vainua ja lahjoja, joita ei kirjoja lukemalla voi saavuttaa.¹⁹¹ Hyviä arvosanoja ja koulumenestystä kuitenkin tarvitaan, jos nuorilla ei ole erityistä suunnitelmaa tulevaisuuden varalle. Työttömyyden lisääntyessä monet nuoret ovatkin menettäneet toivonsa löytää työtä huonojen arvosanojen ja kokemuksen puutteen vuoksi.¹⁹²

Kun japanilaista työkuultuuria tarkastelee sosiologisesta näkökulmasta, ei uususkontojen suosio viimeisten vuosikymmenten aikana vaikuta lainkaan yllättävältä. Nuorten vastarinta materiaalisia arvoja ja vanhempien raadantaa kohtaan on ymmärrettävää ja jopa oikeutettua. Vuosien kilpailu koulutusputkessa ei olekaan ohi työpaikan saamisen jälkeen, vaan se vaihtuu vuosikymmenien pituiseen elämään uraputkessa. Kun koulussa illat kuluivat opiskeluun, työelämässä ne puolestaan kulutetaan työpaikalla. Vapaa-aikaa on todella vähän, eivätkä kaikki osaa käyttää sitäkään rentoutumiseen.

Erään sanonnan mukaan japanilaisen ihmisen elämä alkaa vasta eläkkeellä. Ei ole siis ihme, että nuoret ovat hakeneet elämälleen vaihtoehtoista suuntaa uususkonnoista, kun loputtoman pitkältä vaikuttavan uraputken päässä ei ole nähtävissä valonpilkahdusta. Aum Shinrikyōn kaltaiset uususkonnot tarjoavat paitsi lohtua sielulle myös helpomman tien uramenestykseen ulkomaailmaan verrattuna. Etenkin eliittikoulujen opiskelijat ovat hyötyneet tästä mahdollisuudesta käyttää

¹⁹⁰ Jakobson & Sarvimäki 2001, 340–341.

¹⁹¹ Kuzaka 2000, 204–205.

¹⁹² Kosugi 2004, 52–58.

kykyjään hyväkseen hengellisten asioiden rinnalla. Lahkon sisällä kilpailu hierarkiassa on ollut helpompaa akateemisesti lahjakkaille kuin niin sanotuille rivijäsenille, ja samalla omat kyvyt ovat valjastettuina yhteisen hyvän edistämiseksi. Toki uususkonnot ovat olleet avuksi myös vähemmän menestyneille ihmisille, joille työn hankkiminen muualta on osoittautunut hankalaksi tai vastenmieliseksi. Vaikka kaikki uususkontoihin liittyneet ihmiset eivät ole hylänneet entisiä työpaikkojaan, ovat uususkonnot opeillaan kuitenkin tuoneet lisää mielekkyyttä ja jaksamista arjen puurtamiseen. Modernin japanilaisen yhteiskunnan työkulttuuri koetteleekin monien henkistä ja fyysistä jaksamista; toiset sinnittelevät omillaan, toiset hakevat apua uskonnollisilta ryhmiltä ja toiset romahtavat työtaakan alla.

3. MODERNI PERHE EKSYSISSÄ

3.1. Japanilainen perhe mukana muutoksissa

Toisen maailmansodan jälkeisessä uudessa perustuslaissa kiinnitettiin huomiota myös perheeseen ja sen rooliin yhteiskunnassa. Perheiden sisäistä tasa-arvoa haluttiin muokata demokratian ihanteiden mukaiseksi. Yksilöiden oikeuksia suunniteltiin lisättävän kaikilla tasoilla yhteiskunnassa, ja perhetasolla tämä pyrittiin toteuttamaan vaikuttamalla lainsäädäntöön ja sen kautta myös asenteisiin. Naisille annettiin muun muassa yhtäläiset oikeudet perintöön kuin miehille. Samalla kotitalouden rooli työpaikkana muuttui, kun aikuiset alkoivat käydä töissä kodin ulkopuolella teollistumisen ja kaupungistumisen seurauksena. Lasten tehtäväksi tuli puolestaan hankkia mahdollisimman hyvä koulutus ja siten edistää sekä oman että yhteiskunnan hyvinvoinnin kehittämistä. Naisten eriytyminen jatkui kuitenkin edelleen, kun naisten osaksi koitui useimmiten kotivaimon ja -äidin tehtävät miehen hankkiessa perheen elannon kotipiirin ulkopuolelta.¹⁹³

Teollistuvassa yhteiskunnassa ei ole ollut yhtä stereotyyppistä perhemuotoa, vaan erilaisia perheitä muodostui ihmisten elämäntilanteiden mukaan heidän muuttaessaan maaseudulta kaupunkiasuntoihin. Kolmen sukupolven asuminen saman katon alla on kuitenkin vähentynyt varsinkin suurkaupungeissa pienten

¹⁹³ White 2002, 56, 66.

asuntojen vuoksi ja niin sanottujen ydinperheiden sekä yksinasuvien määrä kasvanut.¹⁹⁴ Yhteistä suurimmalle osalle perheistä on ollut kulutuksen räjähdysmäinen nousu taloudellisen hyvinvoinnin lisääntymisen vanavedessä. Kodinkoneet ja viihde-elektronikka otettiin sodanjälkeisen kurjuuden jälkeen innostuneina vastaan samalla, kun mediassa luotiin kuvaa onnellisesta perheestä tavaraparatiisissa. Hyvinvoinnin lisääntymisen seurauksena naisten työtehtävät kotona vähenivät, ja he alkoivat kiinnostua yhä enemmän ulkopuolisista työmahdollisuuksista. Monet naiset ovat kuitenkin palanneet liesien äärelle hankkiessaan lapsia.¹⁹⁵ Työssäkäyville äideille ongelmallista ovat etenkin pitkiksi venyvät työajat, joten monet jatkavatkin työpaikoilla vasta lasten ollessa tarpeeksi isoja. Isovanhemmista on suuri apu varsinkin tilanteissa, jossa molemmat vanhemmat käyvät töissä.¹⁹⁶ Vaikka miesten kuluttama aika kotitöihin on viimeisten vuosien aikana lisääntynyt, naistentöiksi luokitellaan edelleen lastenhoito, siivoaminen ja pyykkäys. Työssäkäyville naisille onkin kehitetty erityisen hiljaisia kodinkoneita, jotta he voisivat imuroida ja pestä pyykkiä myös yöaikaan.¹⁹⁷

Toisille naisille perhe-elämän asettaminen uran edelle on ollut luontaisempaa ja antoisampaa kuin toisille. Perheen perustamista varhaisella iällä on perusteltu muun muassa sillä, että nuorena avioituminen on siunaus ja onnellisuuden lähde. Töiden jättäminen lasten ollessa pieniä on tuntunut monesta järkevämmältä vaihtoehdolta kuin työn ja kodinhoidon yhdistäminen. Jotkut ovat kuitenkin katuneet hieman rooliaan täysipäiväisenä kotiäitinä, koska sosiaalinen eristäytyminen on väistämätöntä etenkin monen pienen lapsen kanssa. Vaikka monet naiset ovatkin sitoutuneita olemaan täydellisiä ja huolehtivaisia äitejä, itsensä kadottaminen on harmittanut joitakin. Erään naisen elämään kotiäitiys on kuitenkin tuonut lisää etuja, kun hän kertoo nauttivansa muun muassa mahdollisuudesta ottaa päivätorkkuja.¹⁹⁸

Nykyisin japanilaiset naiset menevät naimisiin myöhemmällä iällä kuin aikaisemmin. Keskimääräinen avioitumisikä naisille on 26,3 vuotta, kun vielä parikymmentä vuotta sitten naimisiin mentiin puolitoista vuotta nuorempina. Samalla avioerojen määrä on

¹⁹⁴ Hayes & Kameguchi 2005, 292.

¹⁹⁵ White 2002, 76-77; Totman 2005, 492.

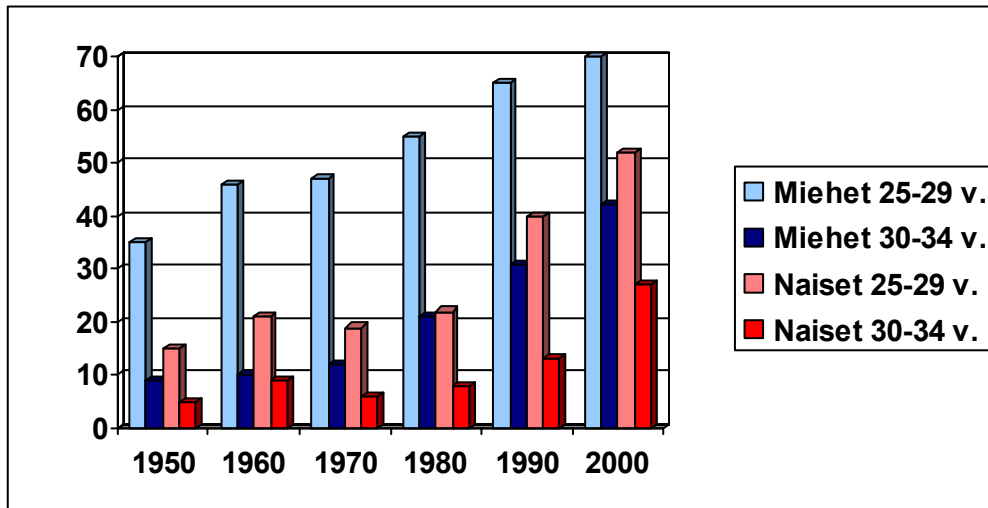
¹⁹⁶ Jakobson & Sarvimäki 2001, 316.

¹⁹⁷ White 2002, 91.

¹⁹⁸ Nagase 2006, 45-49.

nousussa, vaikkakin japanilaiset päätyvät avioeroon kuitenkin harvemmin kuin amerikkalaiset. Oheisesta kaaviosta (7) käy ilmi, että myös miesten avioitumisikä on noussut, vaikka avioituminen ei ole heille este naisten hoitaessa kotia. Tämä ilmiö johtuukin naisten lisääntyvästä työskentelystä ja urasuuntautuneisuudesta.¹⁹⁹

Kaavio 7: Naimattomien japanilaisten osuus prosentteina vuosina 1950–2000

Lähde: Nagase 2006, 40.

Avioliitolla on edelleen tärkeä merkitys japanilaisille, ja työnantajat patistelevatkin etenkin avioitumattomia miehiä hankkimaan itselleen puolison, jotta urakehitys ei katkeaisi. Ongelmana monille miehille onkin naisten kieltäytyminen avioliitosta, kun työorientoituneet naiset keskittyvät mieluummin oman uransa kehittämiseen perheen perustamisen sijaan. Työpaikoilla uranaisia saatetaan jopa painostaa olemaan menemättä naimisiin, ja valitsemaan uran ennen perhettä. Monet nuoret naiset ovat pitkittäneet naimattomuuttaan asumalla vanhempiensa luona. Samalla heillä on ollut käytettävissään enemmän rahaa palkastaan kosmetiikkaan, vaatteisiin ja muuhun ylellisyyteen. Kiirettä avioliiton velvollisuuksiin ei ole, kun kotona taloudenhoidon hoitaa oma äiti.²⁰⁰

Naisten mielestä tärkeitä ominaisuuksia puolisolle ovat miehen vakavarainen talous ja hyvä asema työelämässä. Tulevaisuuden turvaaminen onkin viisasta etenkin sellaisille naisille, joiden oma palkka ei takaa korkeaa elämänlaatua taloudellisesti. Taloudellisiin motiiveihin perustuvat tai vanhempien järjestämät avioliitot päättyvät

¹⁹⁹ Hayes & Kameguchi 2005, 293. White 2002, 84.

²⁰⁰ White 2002, 80-81, 95.

kuitenkin usein eroon, kun aviopuolisot vieraantuvat ilman todellista kiinnostusta toisiinsa. Puhutaan niin sanotuista Narita-avioeroista, kun häämatkalta palaavat aviopuolisot huomaavat tehneensä suuren virheen viimeistään Naritan lentokentällä. Aina eroa ei panna virallisesti täytäntöön, vaan puolisot jatkavat saman katon alla asumista toisistaan erillä. Myös avioliiton ulkopuoliset suhteet ovat etenkin tällaisissa tapauksissa yleisiä. Virallinen eroaminen on rasittava ja aikaa vievä prosessi, johon kaikki eivät ole valmiita ryhtymään. Eroamista vältellään myös taloudellisen toimeentulon turvaamisen ja lasten suojelemisen nimissä. Kouluissa lapsia saatetaan kiusata vanhempien asioilla, eivätkä vanhemmat ole halunneet kuormittaa lasten jo ennestään raskasta koulunkäyntiä keskinäisillä ongelmillaan enempää.²⁰¹

3.2. Huolehtivaisia kotiäitejä, kadonneita isiä ja oirehtivia lapsia

Japanilaisessa kulttuurissa naisten tehtävänä on ollut pyrkiä olemaan mahdollisimman hyviä äitejä lapsilleen. Äitien ja lasten suhde onkin ollut poikkeuksellisen läheinen verrattuna isien ja lasten suhteeseen.²⁰² Monille japanilaisille äideille on tavallista uhrautuminen perheen ja lasten eteen. Lasten kouluttautumisen edistämisestä onkin tullut joillekin naisille jopa elämäntehtävä. Äidit kannustavat lapsiaan yhä parempiin suorituksiin lukuisilla pääsykokekynnyksillä lastentarhasta aina korkeakouluihin saakka. Selvitäkseen pääsykokeista eteenpäin lapsille järjestetään ylimääräisiä valmennustunteja siihen erikoistuneissa kouluissa (*juku* 塾), joihin äidit ovat tutustuneet valmiiksi jo lasten syntymästä asti. Lasten menestyksestä onnelliset vanhemmat saattavatkin palkita valmennuskoulujen henkilökuntaa varsin suurilla rahalahjoituksilla. Ennennäkemätöntä ei ole myöskään korkeakoulujen lahjominen, jotta jälkikasvu pääsisi kouluun pääsykokeiden ohi opiskelijaksi.²⁰³ Joillekin äideille lasten eteneminen koulutus- ja uraputkessa kumpuaa heidän tarpeestaan elää lastensa kautta elämää, jota he eivät itse aikoinaan voineet saavuttaa. Usein lasten oma tahto on niin hämärtynyt, että he toteuttavat kuuliaisesti ylihuolehtivan äitinsä unelmia pelkästä velvollisuudentunnosta.²⁰⁴

²⁰¹ White 2002, 84, 87–89.

²⁰² Schoolland 1990, 21–23.

²⁰³ Jakobson & Sarvimäki 2001, 320–322, 324, 326

²⁰⁴ Kawanishi 2004, 28.

Äitien omistautuessa lasten tulevaisuuden turvaamiseen, isät usein loistavat poissaolollaan. Työssä iltamyöhään viipyvät isät ovatkin erkaantuneet perheestään siinä määrin, ettei heidän läsnäoloaan enää ehkä edes odoteta joka kodissa. Joskus isät joutuvat muuttamaan jopa toiselle paikkakunnalle työtehtävien vuoksi, jolloin perhe ikään kuin hajautuu kahteen osaan. Vaimo ja lapset eivät välttämättä seuraa isää uudelle paikkakunnalle, koska lasten lupaava koulutusputki saattaisi muuten katketa. Eräässä perheessä isä vieraili perheen kotona kolmesti vuodessa lomilla ja juhlapäivinä. Uran ja perheen edun välillä tasapainotteleminen onkin usein erkaannuttanut isät puolisoistaan ja lapsistaan. Erään sanonnan mukaan hyvä aviomies on harvoin kotona. Toisistaan erossa tottuneet aviopuolisot ovatkin usein järkyttyneet, kun eläkkeelle jäämisen aika koittaa. Lähes ventovieraat ihmiset joutuvat tilanteeseen, jossa heillä ei ole muuta kuin aikaa kulutettavaksi yhteisen katon alla.²⁰⁵

Väkivalta ei ole vierasta japanilaisille perheille. Perheen sisäistä väkivaltaa (*katenai bōryoku* 家庭内暴力), on esiintynyt etenkin sellaisissa perheissä, joissa äidit ovat ottaneet elämäntehtäväkseen lastensa koulutusputken edistämisen. Kaikki lapset ja nuoret eivät välttämättä kestä perheensä odotuksia hyvistä arvosanoista, vaan paineen alla alkavat vastustaa vanhempiaan eri tavoin. Kun länsimaissa perheväkivalta on tavallisesti kohdistunut lapsiin, japanilaisissa perheissä myös lapset ovat pahoinpidelleet vanhempiaan. Erityisesti äidit ovat joutuneet kestämään lastensa pahoinpitelyä, kun isät ovat viettäneet paljon aikaansa kodin ulkopuolella. Hakkaamisen lisäksi lapset kiroilevat ja heittelevät esineitä. Kun jossain muissa maissa lapset yleensä karkaavat kotoaan riidellessään vanhempiensa kanssa, japanilaiset lapset ovat kuitenkin jääneet kotiin, missä vanhemmat elävät jatkuvassa pelossa väkivaltaisen lapsensa kanssa vuosikausia. Lapsen väkivaltaisuus on häpeällistä vanhemmille, ja sitä usein peitelläänkin ulkopuolisilta. Eräässä perheessä lapsen väkivaltainen käytös johti tragediaan, kun vanhempi päätyi epätoivossaan surmaamaan lapsensa.²⁰⁶

Vaikka japanilaiselle perheelle on erikoista lasten väkivaltaisuus vanhempiaan kohtaan, ovat vanhemmatkin usein syyllistyneet jälkikasvunsa ruumiilliseen

²⁰⁵ Jakobson & Sarvimäki 2001, 333, 336–337, 349–350.

²⁰⁶ Kawanishi 2004, 29.

kurittamiseen. Vielä 1980-luvulla kuviteltiin yleisesti, ettei vanhempien väkivaltaa esiintynyt japanilaisessa yhteiskunnassa. Perheiden perusteiden uskottiin olevan vahvoja ja tasa-painoisia, kun avio-erojen määrä oli suhteellisesti pieni ja yhteiskunnan hyvinvointi oli korkealla ainakin tilastollisesti katsottuna. 1990-luvulla perheiden julkisivut kuitenkin romahtivat, kun yhä useampia perheväkivaltatapauksia alkoi tulla esiin. Kuluvan vuosituhanen alussa tuli ilmi tapaus, jossa isää syytettiin 15-vuotiaan poikansa kiduttamisesta ja murhayrityksestä. Vanhempien erottua poika muutti veljensä kanssa asumaan isänsä luo, missä hänelle ei annettu puoleentoista vuoteen kunnollista ravintoa. Näлкиintymisen seurauksena poika vaipui koomaan painaessaan enää vain 24 kiloa. Koulussa ihmeteltiin pojan poissaoloa, ja opettajat yrittivät selvittää tilannetta. Isän uusi tyttöystävä kuitenkin uhkaili opettajia siinä määrin, että tilanteen vakavuus ei selvinnyt heille. Vielä sairaalassakin pojan isä ja tämän tyttöystävä väittivät laihtumisen johtuvan vain anoreksiasta. Myöhemmin he tunnustivat kurittaneensa poikaa huonosta käytöksestä johtuen. Kun pojan terveydellinen tila oli jo selvästi huonontunut, päätettiin hänen antaa kuolla: pojalle ei annettu ruokaa eikä vettä kahteen kuukauteen. Poika onnistui kuitenkin pysymään hengissä kuin ihmeenkaupalla, kun pariskunta soitti apua ollessaan kuitenkin siinä uskossa, että poika oli jo kuollut.²⁰⁷

Japanilaisissa perheissä väkivaltaa esiintyy myös vanhempien keskinäisessä suhteessa. Uhrin asemassa ovat erityisesti naiset, jotka harvoin ilmoittavat kärsivänsä miestensä väkivaltaisesta käytöksestä, vaan vaikenevat mieluummin asiasta perheen julkisivun ylläpitämiseksi. Vuonna 2001 arvioitiin, että yksi sadasta naisesta ilmoitti viranomaisille miehensä väkivaltaisesta käytöksestä. Vasta viime vuosituhanen lopussa asiasta alettiin puhua yleisesti, kun eräs tapaus vuoti julkisuuteen ja sitä kautta päätyi median hampaisiin. Erikoista tapauksessa oli miehen antama lausunto, jonka mukaan naisten pahoinpiteleminen on Japanin kulttuurissa hyväksyttävää. Median kiinnostuksen lisääntyessä perheväkivallasta on alettu puhua vapaammin ja yhä useammin asiasta ilmoitetaan myös poliisille. Väkıvällan uhreille on lisäksi alettu kehittää erilaisia tukitoimia muun muassa parantamalla lainsäädäntöä.²⁰⁸

²⁰⁷ Goodman 2006, 147–150.

²⁰⁸ Goodman 2006, 152–154.

Väkivaltaisuuden lisäksi japanilaisten perheiden ongelmana on ollut jälkikasvun syrjäytyminen muusta yhteiskunnasta. Ilmiötä kutsutaan nimellä *hikikomori* (引き籠り) kun lapset ja nuoret linnoittautuvat huoneisiinsa poistumatta sieltä. Aiemmin esillä olleista otaku-nuorista kaikki eivät ole äärimmilleen syrjäytyneitä, eivätkä kaikki syrjäytyneet ole otakuja. Syrjäytyneille ominaista on ollut muun muassa poikkeava vuorokausirytmii, kun he nukkuvat päivisin ja valvovat öisin. Vaikka usein sosiaaliset kontaktit ovat perheen varassa, he saattavat kommunikoida ventovieraiden kanssa internetin välityksellä. Myös lastensa syrjäytymistä vanhemmat ovat pyrkineet peittelemään muilta parhaansa mukaan. Joissain tapauksissa vanhemmat eivät lakkaa huolehtimasta lapsistaan edes näiden kasvettua aikuiseksi, koska lapsilla ei yksinkertaisesti ole tarvittavia taitoja selviytyä arjesta. Samalla lapset eivät ironisesti halua lähteä pois kotoa, sillä toisistaan vieraantuneita vanhempia yhdistää keskenään usein vain lastensa hyvinvoinnista huolehtiminen. Psykiatrit ovat selittäneet lasten väkivaltaista ja syrjäytynyttä oirehtimista perheen sisäisillä ongelmilla. Vanhempien ja lasten epäterve riippuvaisuus toisistaan sekä vanhempien keskinäiset ongelmat ovat johtaneet kriiseihin monissa japanilaisissa perheissä. Etenkin äitien ja poikien välinen suhde on ollut poikkeuksellisen keskeisessä asemassa japanilaisissa perheissä, kun omia vanhuusvuosia pyritään ennalta turvaamaan takertumalla poikiin ja petaamalla heille menestystä.²⁰⁹

Japanilaisen perhe-elämän keskittyminen kaupunkeihin maaseutujen yhteisöstä muutti osaltaan ihmisten suhdetta ikivanhoihin traditioihin. Kaupunkiympäristössä ihmiset alkoivat pikkuhiljaa etääntyä perinteistä, joita temppelit ja ympäröivä yhteisö olivat ennen ylläpitäneet. Välillä etääntyminen oli myös tietoista, kun ihmiset halusivat irtaantua sotatraumoistaan aloittamalla puhtaalta pöydältä. Perinteiden ja rituaalien uskonnolliset merkitykset hämärtyivät ajan kuluessa, kun perinnetieto ei enää jatkanut kulkuaan sukupolvilta toiselle. Nykyisin uskonnolliset juhlat ja tavat ovat maallistuneet, vaikkakin ne elävät yhä sitkeästi kaupungeissa asuvien japanilaisten arkipäivässä.²¹⁰

Uususkontojen suosion yhdeksi syyksi on esitetty perheen sisäisiä ongelmia. Myös Aum Shinrikyōn jäsenistä osa on maininnut onnettoman perhe-elämän vaikuttaneen

²⁰⁹ Kawanishi 2004, 29–31.

²¹⁰ Hayes & Kameguchi 2005, 292.

päätökseen liittyä lahkoon. Sosiologisen tutkimuskirjallisuuden valossa japanilainen perhe ei ole ollut niin täydellinen kuin sen nähtiin olevan vielä pari vuosikymmentä sitten. Esiin on tullut monia aikaisemmin piiloteltuja ongelmia, jotka lopulta ovat räjähtäneet niin perheen kuin yhteiskunnankin käsiin.

Yksi japanilaisen perheen suurimmista ongelmista on ollut perheen eri jäsenten roolien epätoivoinen ylläpitäminen. Keskiluokkaisessa perheessä isän roolina on ollut hankkia perheen elanto, mikä on johtanut tämän vieraantumiseen muista perheenjäsenistä. Samanaikaisesti äitien ja lasten suhde on ollut sitäkin tiiviimpi, kun lasten koulutien tasoittamisesta ja hyvän äidin roolin ylläpitämisestä on tullut japanilaisessa kulttuurissa kunniakysymys. Lasten rooliksi perheissä on jäänyt vanhempien toiveiden täyttäminen ja koulutusputkesta selviytyminen. Pahimmissa tapauksissa perheen jäsenet elävät kaikki erillistä elämäänsä tietämättä toisistaan varsinaisesti mitään.

Ihanneperheen julkisivun taakse onkin kätkeytynyt mitä erilaisimpia tragedioita, kun roolien ylläpitäminen on osoittautunut liian vaikeaksi. Väkivalta, lasten syrjäytyminen, avioliiton ulkopuoliset suhteet ja nuorten tyttöjen prostituutio kertovat osaltaan vakavista ongelmista japanilaisista perheissä. Uususkontojen yhteisöllisyys onkin kiehtonut monia nuoria turvallisella ilmapiirillään. Samalla uususkonnot ovat tuoneet materialistiseen ja työkeskeiseen elämään mielekkyyttä henkisillä arvoillaan, joita kaupungistuneissa perheissä ei usein ainakaan uskonnollisessa mielessä enää välitetä lapsille. Jotkut ihmiset ovat kokeneet yhteiskunnan arvot siinä määrin ahdistavina, että ovat hylänneet entisen elämänsä ja muuttaneet asumaan uususkontojen kommuuneihin muiden samanhenkisten ihmisten kanssa. Aum Shinrikyön kaltaisten uususkontojen kommuunit ovatkin tuoneet lohtua ihmisille, joille oma perhe on tuntunut etäiseltä ja jotka ovat halunneet perustaa elämänsä vaihtoehtoisille elämänarvoille.

IV AIKA VETÄÄ HÄTÄJARRUSTA?

1. VAUHTISOKEUTTA MODERNISSA YHTEISKUNNASSA

Toisen maailmansodan jälkeinen japanilainen yhteiskunta on käynyt läpi valtavia muutoksia. Amerikkalaiset miehittäjät uudistivat nousevan auringon maan perustuksia demokraattisempaan suuntaan maailmanrauhan nimissä. Näistä lähtökohdista käsin japanilaiset alkoivat jälleenrakentaa maataan kansakunnan taloudellisen hyvinvoinnin edistämiseksi. Japanilaisten ponnistukset eivät menneet hukkaan, vaan talouden kasvu alkoi kiihtyä 1960-luvulta lähtien, ja pian alettiinkin Japanin yhteydessä puhua talousihmeestä, josta haettiin mallia myös muissa teollisuusmaissa.

Japanilaisten taloudellinen menestys kumpuaa kaupungeista ja niiden teollisuusyrityksistä. Sodan jälkeen maan elinkeinorakenteessa tapahtui valtava muutos, kun ennen maatalouteen perustuva yhteiskunta teollistui nopeaa vauhtia. Teollistumisen myötä ihmiset muuttivat työn perässä maaseudulta kaupunkiin ansaitsemaan elantoa. Kouluttautumisesta tuli tärkeää paitsi tavallisille ihmisille myös yhteiskunnan kehittymiselle: hyvä koulutus oli useimmiten portti hyvään työpaikkaan ja toisaalta koulutetut työntekijät edistivät yhteiskuntaa taidoillaan ja paremmalla kulutusvoimallaan. Kuluttaminen kiihtyiikin hyvinvoinnin lisääntyessä, mikä näkyi muun muassa kotitalouksien koneellistamisena erilaisilla kodinkoneilla.

Vaikka yhteiskunnan muutokset ovat tuoneet mukanaan materialistista hyvinvointia ja vaurautta, eivät kaikki japanilaiset ole kuitenkaan pysyneet muutosten vauhdissa mukana. Voidaankin puhua tietynlaisesta vauhtisokeudesta, kun japanilaiset ovat pyrkineet yhä parempiin taloudellisiin tuloksiin pysähtymättä tutkimaan yhteiskunnassa piileviä ongelmia. Päällepäin Japani on vaikuttanut paratiisilta: korkea elintaso, hyvin koulutettu väestö sekä suhteellisen pieni avioero- ja rikollisuusprosentti ovat herättäneet kateutta muissa teollisuusmaissa. Korkean elintasonsa vuoksi Japani on toki todellisuudessa onnistunut välttämään muiden teollisuusmaiden ongelmia. Kuitenkin japanilaiset itse ovat uskoneet elävänsä yhteiskunnassa, jonka arkipäivää muiden teollisuusmaiden tyypilliset ongelmat eivät juurikaan kosketa. Vasta Aum Shinrikyōn kaltaiset kriisit ja muut tragediat mediassa

ovat herättäneet japanilaiset kiinnittämään huomiota ympärillään tapahtuviin onnettomuuksiin ja varjoihin paratiisissaan. Toisaalta silmien sulkeminen muiden ongelmilta ja japanilaisille tyypillinen asioiden salaileminen puhtaan julkisivun vuoksi ovat pitkittäneet yhteiskunnan ongelmakohtien esilletuloa. Vaikka nykyisin yhteiskunnan ongelmat tiedostetaan entistä paremmin, niihin ei kuitenkaan välttämättä osata reagoida asioiden korjaamiseksi.

Japanilainen yhteiskunta ja japanilaisen ihmisen arki rakentuu suurelta osin koulutuksen, työn ja perheen varaan. Kuitenkin jokaiseen niistä liittyy paitsi elämän hyvinvointia lisääviä myös sitä vähentäviä asioita. Kun muissa maissa on yritetty selvittää japanilaisen yhteiskunnan menestystä, juuri koulutus, työ ja perhe on nähty avaimina menestykseen. Pinnan alla kyteneet ongelmat ovat onneksi tulleet päivänvaloon, kun median kiinnostuksen myötä niistä on myös alettu puhua avoimemmin. Lisäksi koulutukseen, työhön ja perheeseen on kiinnitetty huomiota muun muassa sosiologisissa tutkimuksissa.

Japanilainen koulutusjärjestelmä perustuu kilpailulle. Opiskelijat kilpailevat keskenään pääsystä parhaisiin kouluihin jo lastentarhasta saakka, ja sitä varten he usein käyvät varsinaisen koulun lisäksi valmennuskouluissa sekä opiskelevat iltamyöhään kotona. Lapsuuden ja nuoruuden velvollisuutena onkin pysyä tiiviisti kirjojen parissa, jotta aikuisiällä ovet hyväpalkkaiseihin työpaikkoihin aukeaisivat. Koska kilpailu hyvistä kouluista on kova, pienikin virhe oppilaan rekisterissä voi johtaa koulutustien katkeamiseen. Monet oppilaat kärsivätkin ahdistusneuroosista, kun suoristuspaineet hyviin kouluihin pääsemisestä paisuvat kohtuuttomiksi. Pääsykoehelvetin lisäksi koulujen tiukka kuri sääntöinen on japanilaiselle koulukulttuurille tyypillistä. Opettajien kuritusarsenaaliin on aikaisemmin sisällynyt paitsi sanallista myös fyysistä väkivaltaa. Kouluissa oppilaista onkin tarkoitus muokata kunnan kansalaisia työelämää varten. Itsenäisen ajattelun kehittäminen ja asioiden kyseenalaistaminen eivät ole kuuluneet koulujen opetussuunnitelmaan, vaan kaikki on annettu oppilaille valmiiksi pureskeltuna. Vaikka suurin osa oppilaista selviääkin kilpailun, sääntöjen ja jopa väkivallan varjostaman koulutusputken läpi, kaikki eivät ole kuitenkaan yhtä onnekkaita. Ongelmista tai paineista koulussa ei aina kerrota vanhemmille, vaan oppilaat elävät niiden kanssa yksin – joskus tuhoisinkin seurauksin. Tilanteeseen kouluissa onkin reagoitu eri tavoin: syrjäytymällä, koulusta

kieltäytymisellä, koulukiusaamisella, rikosten tekemisellä sekä prostituutiolla. Kaikki eivät edes selviä koulutaipaleeltaan hengissä: jotkut pahoinpidellään kuoliaaksi tai jotkut sortuvat paineiden alla tekemään itsemurhan.

Myös japanilaisessa työkuulttuurissa on kärsitty suorituspainesta, kun työntekijät tekevät pitkiä työpäiviä edetäkseen työurallaan. Etenkin toimistotyöntekijät eli niin sanotut salarymanit viettävät aikaa toimistollaan sekä illanvietoissa suurimman osan vuorokaudestaan. Japanilainen työkuulttuuri on pitkään ollut hierarkkista, kun yritysten nokkimisjärjestys on kulkenut vanhimmista nuorempiin. Vasta laman jälkeisinä vuosina japanilaisissa yrityksissä on alettu palkita nuoria osaajia sekä ammattitaitoa työntekijöiden iän sijaan. Pitkät työpäivät eivät ole kuitenkaan kaikkien kohdalla lyhentyneet tämän seurauksena, vaan päinvastoin työntekijöillä on tarve osoittaa olevansa ylennyksen arvoisia tekemällä ylitöitä jopa aamuyön pikkutunneille saakka. Länsimainen työkuulttuuri on kuitenkin yleisesti ottaen alkanut pikkuhiljaa rantautua Japaniin, kun nykyisin työpaikoille ei jäädä tekemään enää ylitöitä aiempaan tapaan, vaan kotiin lähdetään normaalin työpäivän päätyttyä. Japanilaisille salarymaneille on silti pitkään ollut tyypillistä sekä henkinen että fyysinen loppuun palaminen, josta saattaa seurata ennenaikainen kuolema. Vaikka väkimäärään suhteutettuna vuosittain kuolee suhteellisen pieni määrä ihmisiä työhön, itsemurhat ja sydänkohtaus voidaan kuitenkin lukea eräänlaisiin toimistotyöntekijöiden ammattisairauksiin Japanissa.

Koulutusjärjestelmän ja työkuulttuurin paineet ovat näkyneet myös japanilaisessa perhe-elämässä. Pitkät työpäivät tai siirto toiselle paikkakunnalle ovat eristäneet japanilaiset perheenisät usein muusta perheestä. Samanaikaisesti äidin ja lasten elämä on keskittynyt pääsykokeiden ja koulumenestyksen ympärille. Samassa kotitaloudessa jokaisella perheenjäsenellä on ollut omat päänsäivänsä ja stressitekijänsä, mikä on aiheuttanut joissakin perheissä vaikeitakin ongelmia. Erytistä japanilaiselle perhekuulttuurille on ollut paitsi aikuisten myös lasten väkivaltainen käyttäytyminen muita perheenjäseniä kohtaan. Aina paha olo ei ole purkautunut muihin, vaan se on ilmennyt myös itseen kohdistuvana toimintana; etenkin nuorten syrjäytyminen ja tyttöjen prostituutio ovat merkkejä perheestä kumpuavista ongelmista. Toki täytyy muistaa että miljoonien japanilaisten joukosta löytyy runsaasti myös normaaleja elämäntarinoita. Kaikki japanilaiset eivät tuki paini

elämässään suurien vastoinkäymisten kanssa, vaan elävät tasaista arkea ja onnellista perhe-elämää.

2. UUSUSKONTOJEN RUUHKA-AIKA

Amerikkalaisten alullepanema yhteiskunnan uudistaminen kosketti myös uskontoa ja sen asemaa Japanissa. Shintolaisuuden asema valtionuskontona ja keisarin jumalaisuus huolettivat miehittäjiä, koska ne olisivat saattaneet ruokkia äärinationalistien uudelleenousua jatkossa. Sen vuoksi uskonto ja valtio erotettiin toisistaan palauttamalla shintolaisuus muiden uskontojen joukkoon, poistamalla keisarilta jumalainen status ja kieltämällä uskonnonopetus valtiorahoitteisissa kouluissa.

Miehittäjien päämääränä oli demokratisoida yhteiskunnan kaikki osa-alueet, mikä koski myös uskontoa: uskonnon vapaa harjoittaminen sallittiin kaikille ja kaikki rekisteröityneet uskonnot saivat tiettyjen ehtojen puitteissa toimia ilman valvontaa sekä oikeuden harjoittaa liike-toimintaa verovapauden turvin. Uusi lainsäädäntö ei jäänyt uskonnollisilta ryhmiltä huomiotta, vaan syntyi todellinen uusien uskontojen ruuhka-aika, kun esimerkiksi perinteisten uskontojen alaisuudessa toimivat uskonnolliset ryhmät halusivat itsenäisen uskonnon aseman. Jotkut ruuhka-aikana syntyneistä uususkonnoista hiipuivat alkuryntäyksen jälkeen, mutta toiset alkoivat vahvistaa asemaansa uskontojen joukossa median kritiikistä ja epäluuloista huolimatta. Uususkonnoista tuli pysyvä osa japanilaista yhteiskuntaa, ja ne alkoivat saada jopa poliittista vaikutusvaltaa päivänpolitiikassa.

Vaikka uususkonnoilla on ollut tuore lähestymistapa ihmisten henkisiä tarpeita palvelemaan, eivät ne oppiensa puolesta aloittaneet perinteistä erillään olevaa uskonnollista aikakautta Japanin historiassa. Päinvastoin, uususkontojen opetukset ovat kummunneet perinteisten uskontojen lähteiltä modernisoituvaan yhteiskuntaan päivitettyssä muodossa. Yhteiskunnan hyvinvoinnin vakaantuessa ihmisten uskonnolliset tarpeet ovat muuttuneet. Kun sodan jälkeisinä epävakauden aikoina uususkonnoista haettiin henkistä ravintoa köyhyyden ongelmiin, ei samanlaista tarvetta ole enää ollut taloudellisen kehityksen kulta-aikoina. Sen sijaan uususkontoihin on turvauduttu juuri materialistiseen elämäntapaan liittyvissä

ongelmissa. Uususkonnot ovatkin sopeutuneet hektisen yhteiskunnan rytmiin paremmin kuin perinteiset uskonnot, ja ne käyttävätkin mediaa, viihdeteollisuutta ja internetiä taitavasti haaliessaan uusia jäseniä riveihinsä.

Uususkontojen ilmiö Japanissa on kiinnostanut monia tutkijoita eri tieteenaloilta, ja uususkontojen suosiolle on yritetty löytää erilaisia selityksiä. Syiksi on esitetty muun muassa uususkontojen tarjoamia selkeitä elämänohjeita ja sääntöjä sekavassa sodanjälkeisessä tilanteessa, jolloin japanilaiset olivat kansakuntana joutuneet risteykseen ilman selvää kuvaa tulevaisuudesta. Samalla uususkonnot ovat täyttäneet kaupunkeihin muodostunutta uskonnollista tyhjiötä, kun kaupunkeihin muuttaneet ihmiset erkaantuivat maaseudun temppeleistään. Syitä uususkontojen suosiolle on haettu myös ihmisten lisääntyvästä henkistymisen tarpeesta materialistisen yhteiskunnan oravanpyörässä. Koulutus- ja uraputkessa kamppailevat ihmiset ovat alkaneet kyseenalaistaa vanhempiansa rakentaman yhteiskunnan arvoja, kun henkisen tasapainon sijaan elämän suuntaa on ohjannut taloudellisen menestyksen saavuttaminen. Uususkonnot ovatkin tarjonneet vastauksia elämänsä peruskysymysten äärellä kamppaileville ihmisille. Aum Shinrikyōn kaltaiset uskonnolliset ryhmät ovat lisäksi rekrytoineet hyvin koulutettuja ihmisiä omaan palvelukseensa vapauttaen heidät siten japanilaisen työkuulttuurin raadannalta. Gurujen esittelemät yliluonnolliset kyvyt ovat nekin houkutelleet uususkontojen oppiin etenkin nuoria ihmisiä, jotka ilman aiempaa uskonnollista ohjausta eivät välttämättä osaa kyseenalaistaa gurujen taitoja. Samalla uskonnolliset yhteisöt ovat toimineet eräänlaisina perheenkorvikkeina ihmisille, joiden oma perhe ei syystä tai toisesta ole tuntunut turvalliselta.

Tokion metroiskusta tunnetuksi tulleen Aum Shinrikyōn ideologian ja toiminnan tutkiminen kertoo sekin jotain japanilaisten suhteesta modernisoituvaan yhteiskuntaan. Vaikka lahkoon väkivaltaiset teot ovatkin vain pienen vähemmistön toimintaa, kumpuaa lahkoon kritiikki kuitenkin todellisista ongelmista yhteiskunnassa. Lahkoon johtaja Asahara Shōkō on soimannut yhteiskunnan materialistisia arvoja, jotka ajaisivat Japanin törmäyskurssille muiden maiden kanssa ja lopulta maailman tuhoutumiseen. Vain henkisillä harjoitteilla on hänen mukaansa mahdollista saavuttaa pelastus hedonismien ja materiaalisuuden houkutuksilta. Vaikka lahkoon toiminta perustui aluksi rauhanomaiseen vastarintaan, ajautui se kuitenkin pikkuhiljaa

käyttämään yhä väkivaltaisempia keinoja asiansa edistämiseksi. Asaharan inho ympäröivää yhteiskuntaa kohtaan kasvoi niin voimakkaaksi, että hän alkoi valmistella maailmanlopun tuloa omakätisesti, kun sitä ei muuten alkanut kuulua ennustuksen määräpäivään mennessä.

Sosiologiset tutkimukset ja Aum Shinrikyōn jäsenten puheenvuorot ovat tukeneet tutkijoiden esittämiä syitä liittyä uususkontojen jäseniksi. Uususkontojen suosiolle ei olekaan yhtä ainoaa selitystä, joka yhdistäisi kaikkia jäseniä ja heidän elämäntilanteitaan, vaan hektisessä yhteiskunnassa syyt hakea turvaa uskonnollisilta yhteisöiltä ovat olleet moninaiset. Näkökulmien rikkaus on auttanut ymmärtämään uususkontojen ilmiötä paremmin, kuin keskittyminen vain yhteen syyhyn. Vaikka eri tutkijat käsittelevätkin uususkontojen suosioden syitä monipuolisesti ja eri näkökulmista, jäävät selitykset ulkopuolisille kuitenkin varsin pinnallisiksi ilman tarkempaa tietämystä japanilaisten yhteiskunnan kehittymisestä ja sen mukanaan tuomien ongelmien laadusta. Tässä tutkimuksessa esiintuodut selitykset tuskin riittävät kattamaan koko ilmiön suosiota, kun otetaan huomioon kaikkien jäsenten yksilölliset tarpeet. Ne kuitenkin tuovat esiin yhteiskunnallisten muutosten aiheuttamia ongelmia ihmisten elämässä, ja siten tekevät uususkontojen ilmiöstä historiantutkimuksen kannalta mielenkiintoisen.

3. SUUNNAN MUUTOS TARPEEN

Tokion metroisku oli luonnollisesti shokki koko japanilaiselle yhteiskunnalle, ei vain uhreille ja heidän omaisilleen. Ennen iskua Aum Shinrikyō oli täysin tuntematon lahko suurimmalle osalle ihmisistä. Vain lahkoon jäsenten perheet olivat sitä ennen ryhtyneet oikeustoimiin lahkoa vastaan lastensa palauttamiseksi kotiin. Monet uhreista olivat raivoissaan lahkolle, sillä kuolonuhrien lisäksi iskusta seurasi pitkäaikaisia terveydellisiä haittoja, joillekin jopa vuosiksi eteenpäin. Eräälle nuorelle naiselle iskun seuraukset olivat erityisen traagiset, sillä vielä puolitoista vuotta tapahtuman jälkeen hän oli edelleen sairaalassa lähes puhe- ja liikuntakyvyttömänä. Monet uhreista kärsivät muun muassa päänsärystä, voimattomuuden tunteesta ja

huonosta muistista kuukausiakin; jotkut uhreista joutuivat jopa jättämään työnsä terveydellisistä syistä.²¹¹ Eräs uhreista toteaaakin katkerasti seuraavaa:

Haluan kaikkien, jotka pystyivät tekemään sellaisen asian, saavan ankarimman mahdollisen rangaistuksen. Sanon tämän niiden ihmisten puolesta, jotka kuolivat. Voin sanoa tämän, koska palasin takaisin elämään – mutta mitä he ikinä pystyivät saavuttamaan tappamalla heidät? [...] Tappamalla ihmisiä kuin muurahaisia puhtaasti itsekkäistä ja egoistisista syistä tai edes päähänpistosta: se on anteeksiantamatonta! Rukoilen henkensä uhranneille rauhallista lepoa.²¹²

Yllättäen monet metroiskun uhrit ovat kuitenkin alkaneet alkujärkytyksen jälkeen suhtautua melko välinpitämättömästi lahkoon kohtaloon. Asaharan uskotaan aivopesseen jäseniään ja käyttäneen heitä hyväkseen likaisissa töissään. Myös jäsenet on nähty lahkoon uhreina, jotka elävät omassa maailmassaan yhteiskunnan moraalin ulkopuolella. Monelle metroiskusta selvinneelle onkin kenties ollut helpompaa jatkaa elämäänsä kuin mitään ei olisi tapahtunutkaan.²¹³ Eräs Aum Shinrikyön metroiskun uhreista sanookin kuvaavasti:

Minulla ei ole vihantunteita Aumin syyllisiä kohtaan, ei nyt. Tapahtuman aikoihin olin vihainen, raivoissani, mutta se viha on kadonnut suhteellisen nopeasti. ”Tappakaa heidät, antakaa heille kuolemantuomio” – olen päässyt sen kaiken yli. Jos kantaa mukanaan kaikkea sitä vihaa, ei pääse koskaan yli jälkivaikutuksista, mutta ehkä voin sanoa niin, koska minulla ei ole mitään todella kivuliaita jälkioireita.²¹⁴

Lahkon jäsenet suhtautuivat tietoon lahkonsa väkivaltaisesta toiminnasta varsin vaihtelevasti. Monille isku tuli täytenä yllätyksenä. Kaikki jäsenet eivät aluksi olleet uskoa tapahtunutta, mutta tiedon lisääntyessä he päättivät jättää lahkoon ja palata maalliseen elämään. Aina lähteminen ei ollut todellinen vaihtoehto, sillä kaikilla ei ollut ulkopuolisessa maailmassa paikkaa, mihin palata. Monet jäsenistä olivat katkaisseet sosiaaliset suhteensa ja lahjoittaneet koko maallisen omaisuutensa lahkolle. Monet joutuivat myös palaamaan takaisin, kun heidät tuomittiin ulkomaailmassa lahkoon jäsenyydestä.²¹⁵ Osa jäsenistä puolestaan antoi täyden tukensa johtajiensa valinnoille, eikä väkivaltaista toimintaa kyseenalaistettu millään

²¹¹ Murakami 2000, 72–73, 86, 96–103, 181.

²¹² Lainaus Murakami 2000, 126. Käännös tekijän.

²¹³ Ks. esim. Murakami 2000, 86, 163, 116.

²¹⁴ Lainaus Murakami 2000, 176. Käännös tekijän.

²¹⁵ Metraux 1999, 53.

tavoin. Asaharan uskottiin kaikessa viisaudessaan toimivan parhaalla mahdollisella tavalla, ja hänen arviokykyynsä luotettiin sataprosenttisesti.²¹⁶

Vielä näiden tapahtumien jälkeenkin suuri mestari on Aumin henkinen johtaja. Ja luulen että seuraajat uskovat, että hänen sanomansa on kiistaton ja he seuraavat häntä.²¹⁷

Joillekin eristyksissä asuville jäsenille lahkon terroristinen toiminta selvisi vasta kauan Tokion metroiskun jälkeen. Eräs naispuolinen jäsen kertoo eristäytymisen totaalisuudesta seuraavaa:

En kuullut asiasta juuri mitään. Asuin syrjäisessä vuoristokylässä. Ilman televisiota tai sanomalehtiä, joten minulla oli vain vähän tietoa siitä mitä oli tekeillä. [...]

MURAKAMI: *Mutta puolitoista vuotta tapahtuman jälkeen et edelleenkään tiennyt, mitä Aum oli tehnyt?*

Aivan. Minulla ei ollut mitään epäilyksiä, eikä kellään tuntemallani ihmisillä myöskään. Melkein kaikki Satyam No. 6:ssa olivat tietämättömiä ulkomaailman tapahtumista. Sinne ei tullut tietoa.²¹⁸

Japanin muut uskonnolliset ryhmät eivät muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta ole ottaneet kantaa Aum Shinrikyōn tapaukseen. Useimmat ryhmät ovat päättäneet vaieta tapahtuman unohduksiin, sillä se saattaisi nostattaa epämiellyttäviä keskusteluja uskonnon tilasta japanilaisessa yhteiskunnassa. Hiljaisuutta on yleisesti perusteltu haluttomuutena puuttua toisen uskonnollisen ryhmän asioihin. Tapauksella ei myöskään katsota olevan vaikutusta muihin uskontoihin.²¹⁹ Sōka Gakkain varapuheenjohtaja on kuitenkin valtavirrasta poiketen uskaltanut nimittämään Aum Shinrikyōta roskauskonnoksi. Hänen mukaansa lahko on vääristänyt todellisen buddhalaisuuden joksikin täysin päinvastaiseksi, väkivaltaiseksi uskonnoksi, jonka vangeiksi viattomat yhteiskuntaa pakenevat japanilaiset joutuivat.²²⁰

Japanilaiselle yhteiskunnalle on ollut ominaista, että uskonnolliset ryhmät saavat toimia rauhassa ilman ulkopuolista tarkkailua. Aum Shinrikyōn tapaus kuitenkin

²¹⁶ Maekawa 2001, 190–191.

²¹⁷ Lainaus Lifton 2000, 230. Käännös tekijän.

²¹⁸ Lainaus Murakami 2000, 312. Käännös tekijän.

²¹⁹ Kisala 2001, 108–110, 131.

²²⁰ Metraux 1995, 1143–1144.

pakotti viranomaiset miettimään keinoja toimintansa tiukentamiseksi. Lakia rekisteröityjen uskontojen oikeuksista tarkistettiin vuonna 1995, ja sen seurauksena uskontojen vapauksia kavennettiin niin, että viranomaisten on helpompi tarkkailla epäilyttävää toimintaa. Ei ole kuitenkaan mikään salaisuus, että kilpailevat puolueet ovat halunneet rajoittaa uskonnollisten ryhmien vapauksia poliittisin motiivein varsinkin politiikassa vahvana oppositiopuolueena toimivan Sōka Gakkain kohdalla. Aum Shinrikyōn kohdalla viranomaisten toiminnan tiukkeneminen on näkynyt kahdella tavalla: laho menetti rekisteröityneen uskonnon aseman ja se asetettiin tarkkailun alaiseksi.²²¹ Vuonna 2000 kuitenkin havaittiin, että muun muassa Tokion poliisilaitos muiden tärkeiden virastojen ohella oli hankkinut tietokone- ja valvontajärjestelmiä Aum Shinrikyōn omistuksessa olevilta yhtiöiltä. Ironisesti häntä alkoikin heiluttaa koiraa, kun Aum Shinrikyōn valvomiseen tarkoitettu järjestelmä olikin sen itsensä suunnittelema.²²²

Entinen Aum Shinrikyō ei toki ole ainoa japanilainen uskonnollinen ryhmä, joka aiheuttanut viranomaisille huolta ja päänvaivaa. Tokion metroiskun jälkeen on syntynyt muutamia huolestuttavasti Aum Shinrikyōta muistuttavia uskonnollisia yhteisöjä, jotka seuraavat pyhää guraaan, ja joiden nimi on liitetty epäilyttäviin kuolemantapauksiin. Itsetutkiskelun lisäksi yhteiskunta on joutunut luopumaan vanhoista periaatteistaan, ja asettamaan uskonnolliset ryhmät valvovan silmänsä alle. Tarkoituksena on ollut välttää uusia tragedioita puuttamalla etukäteen epäilyttävään toimintaan. Jääkin nähtäväksi, riittävätkö viranomaisten toimet, vai onko Tokion metroiskuille kenties luvassa jatkoa tulevaisuudessa.

Aum Shinrikyōn tapaus ja sen jälkipyykki olivat todellakin kylmä herätys japanilaiselle yhteiskunnalle. Enää se ei ole vain voinut sulkea silmiään ongelmilta, jotka mahdollistivat Aum Shinrikyōn kaltaisen väkivaltaisen uuslahkon muodostumisen. Erytisen tärkeää japanilaisten olisikin oivaltaa, että uususkonnoista aiheutuneet uhkatekijät ovat vain oire suurempiin ongelmiin yhteiskunnassa. Yksilöä kahlitseva koulutuspolitiikka, loppuun kuluttava työkulutturi ja perheiden sisäiset ongelmat ovat asioita, joihin pitäisi tulevaisuudessa kiinnittää enemmän huomiota. Vaikka

²²¹ Mullins 2001, 73, 77–79, 81–82; Sumimoto 2000
[http://www.gmu.edu/academic/ijps/vol5_2/sumimoto.htm].

²²² Lifton 2000, 346.

japanilainen yhteiskunta on monessa mielessä ainutlaatuinen muihin maihin verrattuna, ei muualla maailmassa kannata sulkea silmiä japanilaisten ongelmilta. Tutkimalla japanilaista yhteiskuntaa on mahdollista ymmärtää omaa yhteiskuntaa tuoreemmasta näkökulmasta ja parhaimmassa tapauksessa välttää Japanin kehityksen ylilyönnit.

Vaikka uususkontojen ja yhteiskunnan yhteiselo ei aina ole sujunut kitkatta, ovat ne varmasti tuoneet sisältöä monen ihmisen elämään. Kaikki uususkonnot eivät suinkaan ole murhanhimoisia maailmanlopun junailijoita, vaan aivan tavalliset ihmiset etsivät niistä vaihtoehtoista suuntaa ja valonpilkahdusta keskellä loputonta koulutus- ja uraputkea. Murakami Harukin sanoja siteeratakseni:

Kuitenkin meidän täytyy ymmärtää, että useimmat ihmiset, jotka liittyvät kultteihin, eivät ole poikkeavia: he eivät ole vähäosaisia; he eivät ole omituisia. He ovat ihmisiä, jotka elävät keskivertoista elämää (ja ehkä ulkoapäin, enemmän kuin keskivertoista elämää), jotka asuvat minun naapurustossani. Ja sinun.²²³

²²³ Lainaus Murakami 2000, 364. Käännös tekijän.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

I Alkuperäislähteet

- Arai, Ken 1996. New Religions. Teoksessa Tamaru, Noriyoshi & Reid, David (toim.) 1996. *Religion in Japanese Culture. Where Living Traditions Meet a Changing World*. Tokio: Kodansha International. 97-111.
- Asahara, Shōkō 1988. *Supreme Initiation*. Englanniksi Jaya Prasad Nepal ja Yoshitaka Aoki. New York: AUM USA Co.
- Kitagawa, Joseph M. 1966. *Religion in Japanese History*. New York: Columbia University Press.
- Metraux, Daniel A. 1995. Religious Terrorism in Japan: The Fatal Appeal of Aum Shinrikyo. *Asian Survey*, 12/1995, 1140-1154.
- Metraux, Daniel A. 1999. *Aum Shinrikyo and Japanese Youth*. Lanham: University Press of America.
- Murakami, Haruki 2000. *Underground: The Tokyo Gas Attack and the Japanese Psyche*. Englanniksi Alfred Birnbaum ja Philip Gabriel. New York: Vintage Books.
- Reader, Ian 2000. *Religious Violence in Contemporary Japan. The Case of Aum Shinrikyō*. Richmond: Curzon Press.
- Shimazono, Susumu 2001. The Evolution of Aum Shinrikyō as a Religious Movement. Teoksessa Kisala, Robert & Mullins Mark R. (toim.) 2001, *Religion and Social Crisis in Japan. Understanding Japanese Society Through the Aum Affair*. New York: Palgrave, 19-52.
- Your First Steps to the Truth 1992*. Englanniksi AUM Translation Committee. Shizuoka: AUM Publishing Co.

II Kirjallisuus

- Amano, Ikuo 1990. *Education and Examination in Modern Japan*. Tokio: University of Tokyo Press.
- Andreasen, Esben 1993. Japanese Religions - An Introduction. Teoksessa Reader, Ian & Andreasen, Esben & Stefánson Finn (toim.) 1993. *Japanese Religions: Past and Present*. Sandgate: Japan Library, 33-43.

- Cameron, Gavin 1999. Multi-track Microproliferation: Lessons from Aum Shinrikyo and Al Qaida. *Studies in Conflict & Terrorism*, 22/1999, 277–309.
- Fält, Olavi K. 1999, Japanin kulttuurivirtojen suvantona. Teoksessa Fält, Olavi K. & Nieminen, Kai & Tuovinen, Anna & Vesterinen, Ilmari (toim.) 1999, *Japanin kulttuuri*. Helsinki: Otava, 9-284.
- Goodman, Roger 2006. Policing the Japanese family: child abuse, domestic violence and the changing role of the state. Teoksessa Rebick, Marcus & Takenaka Ayumi (toim.) 2006. *The Changing Japanese Family*. New York: Routledge, 147-160.
- Hayes, Richard L. & Kameguchi, Kenji 2005. Expanding Opportunities for Family Counselors in Japan. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 3/2005, 291-299.
- Hirose, Kojiro 2003. Reconsidering Japanese Religious History. The Aum Incident and Blind Culture in Modern Japan. *The Journal of the International Institute*, 3/2003. [<http://www.umich.edu/~iinet/journal/vol10no3/hirose.htm>], luettu 2.2.2007.
- Huhtinen, Pekka 2000. *The Science of Happiness*. Helsinki: Theological Institute of Finland.
- Inoue, Nobutaka 1999. *Recent Trends in the Study of Japanese New Religions*. [<http://www2.kokugakuin.ac.jp/ijcc/wp/cpjr/newreligions/inoue.html>], luettu 19.1.2007.
- Jakobson, Linda & Sarvimäki, Marja 2001. *Perinteen taika. Nykyaika Kiinassa, Etelä-Koreassa ja Japanissa*. Juva: WSOY.
- Jansen, Marius B. 2002. *The Making of Modern Japan*. Cambridge: Harvard University Press.
- Kasahara, Kazuo (toim.) 2003. *A History of Japanese Religion*. Tokio: Kosei Publishing Co.
- Kawai, Hayao 2000. The Message from Japan's Schoolgirl Prostitutes. Teoksessa Masuzoe, Yōichi (toim.) 2000. *Years of Trial. Japan in the 1990s*. Tokio: Japan Echo Inc., 238-245.
- Kawanishi, Yuko 2004. Japanese Youth. The Other Half of the Crisis. *Asian Affairs*, 1/2004, 22-32.
- Kawawata, Yuiken 1996. Religious Organizations in Japanese Law. Teoksessa Tamaru, Noriyoshi & Reid, David (toim.) 1996. *Religion in Japanese*

- Culture. Where Living Traditions Meet a Changing World.* Tokio: Kodansha International, 199-206.
- Kisala, Robert 1997. Nostradamus and the Apocalypse in Japan. *Inter-Religio*, 32/1997, 47-62.
- Kisala, Robert & Mullins, Mark R. (toim.) 2001. *Religion and Social Crisis in Japan. Understanding Japanese Society Through the Aum Affair.* New York: Palgrave.
- Kisala, Robert 2001. Religious Responses to the "Aum Affair". Teoksessa Kisala, Robert & Mullins Mark R. (toim.) 2001, *Religion and Social Crisis in Japan. Understanding Japanese Society Through the Aum Affair.* New York: Palgrave, 107-132.
- Kosugi, Reiko 2004. The Transition from School to Work in Japan. Understanding the Increase in *Freeter* and Jobless Youth. *Japan Labor Review* 1, 52-67.
- Kuzaka, Kimindo 2000. The Demise of the Japanese Salaryman. Teoksessa Masuzoe, Yōichi (toim.) 2000. *Years of Trial. Japan in the 1990s.* Tokio: Japan Echo Inc., 200-209.
- Lifton, Robert 2000. *Destroying the World to Save it: Aum Shinrikyo, Apocalyptic Violence, and the New Global Terrorism.* New York: Henry Holt and Company.
- Luonnonlain puolueen kotisivu, viimeksi päivitetty 3.3.2001. *Joogalento.* [<http://koti.welho.com/isanttil/lp/joogalen.htm>], luettu 2.2.2007.
- Maekawa, Michiko 2001. When Prophecy Fails: The Response of Aum Members to the Crisis. Teoksessa Kisala, Robert & Mullins Mark R. (toim.) 2001, *Religion and Social Crisis in Japan: Understanding Japanese Society Through the Aum Affair.* New York: Palgrave, 179-210.
- Masonen, Pekka 2005. Japanin uudet uskonnot. Käyttäjystävällisiä kultteja vai maailmanlopun airueita? *Teologinen Aikakauskirja*, 4/2005, 332–348.
- Miyaoka, Taiji 1998. Terrorist Crisis Management in Japan: Historical Development and Changing Response (1970-1997). *Terrorism and Political Violence*, 2/1998, 23-52.
- Mori, Barbara L. *Amaterasu Omikami (the Sun Goddess).* [<http://cla.calpoly.edu/~bmori/syll/351EAWomen/Amaterasu.html>], luettu 2.2.2007.
- Mullins, Mark R. 2001. The Legal and Political Fallout of the "Aum Affair". Teoksessa Kisala, Robert & Mullins Mark R. (toim.) 2001, *Religion and Social Crisis*

- in Japan: Understanding Japanese Society Through the Aum Affair*. New York: Palgrave, 71-86.
- Nagase, Nobuko 2006. Japanese Youth's Attitudes Towards Marriage and Child Rearing. Teoksessa Rebick, Marcus & Takenaka Ayumi (toim.) 2006. *The Changing Japanese Family*. New York: Routledge, 39-53.
- Nakamura, Kusatao 1936. *Haiku runokokoelmasta "Choshi"*. [<http://www.lib.ehime-u.ac.jp/KUHI/ENG/choshieng.html>], luettu 19.1.2007.
- Nakano, Tsuyoshi 1996. Religion and State. Teoksessa Tamaru, Noriyoshi & Reid, David (toim.) 1996. *Religion in Japanese Culture. Where Living Traditions Meet a Changing World*. Tokio: Kodansha International, 115-136.
- Noguchi, Tsuneki 1977. Religion and Its Relation to Politics in Japan and the United States. *Nanzan Bulletin*, 2/1977, 28-39.
- Okano, Kaori & Tsuchiya, Motonori 1999. *Education in Contemporary Japan*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Reader, Ian & Andreasen, Esben & Stefànsen Finn (toim.) 1993. *Japanese Religions: Past and Present*. Sandgate: Japan Library.
- Reader, Ian 1993. Religion and Politics in Japan. Teoksessa Reader, Ian & Andreasen, Esben & Stefànsen Finn (toim.) 1993. *Japanese Religions: Past and Present*. Sandgate: Japan Library, 161-178.
- Reader, Ian 1996. *A Poisonous Cocktail? Aum Shinrikyo's Path to Violence*. Kööpenhamina: NIAS Publications.
- Schoolland, Ken 1990. *Shogun's Ghost. The Dark Side of Japanese Education*. New York: Bergin & Garvey.
- Shimazono, Susumu 1996. Aspects of the Rebirth of Religion. Teoksessa Tamaru, Noriyoshi & Reid, David (toim.) 1996. *Religion in Japanese Culture. Where Living Traditions Meet a Changing World*. Tokio: Kodansha International, 171-183.
- Sumimoto, Tokihisa 2000. Religious Freedom Promblems in Japan. Background and Current Prospects. *The International Journal of Peace Studies*, 2/2000. [http://www.gmu.edu/academic/ijps/vol5_2/sumimoto.htm], luettu 2.2.2007.
- Totman, Conrad 2005. *A History of Japan*. Oxford: Blackwell Publishing.

- Tsujimura, Shinobu 2004. The Voices and the Silence of Contemporary Religious Leaders. *Nanzan Bulletin*, 28/2004, 9-18.
- Vesterinen, Ilmari 1999. Japanilaiset ja uskonto. Teoksessa Fält, Olavi K. & Nieminen, Kai & Tuovinen, Anna & Vesterinen, Ilmari (toim.) 1999, *Japanin kulttuuri*. Helsinki: Otava, 522-535.
- Watanabe, Manabu 1998. Religion and Violence in Japan Today: A Chronological and Doctrinal Analysis of Aum Shinrikyo. *Terrorism and Political Violence*, 4/1998, 80-100.
- Watanabe, Manabu 2005. Aum Shinrikyō and its Use of the Media. Five Phases of Development. *Nanzan Bulletin*, 29/2005, 42-53.
- White, Merry I. 2002. *Perfectly Japanese. Making Families in an Era of Upheaval*. Los Angeles: University of California Press.
- Yoneyama, Shoko 1999. *Japanese High School. Silence and Resistance*. Lontoo: Routledge.